

**UCHWAŁA NR VII/61/2024
RADY POWIATU W POLICACH**

z dnia 20 listopada 2024 r.

**w sprawie przyjęcia
„Programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028”**

Na podstawie art. 12 pkt 11 w związku z art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107) oraz art. 87 ust. 3-4 w związku z ust. 1-2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028” stanowiący załącznik do uchwały.

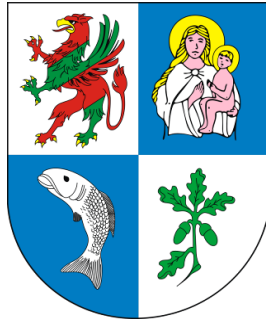
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Policach.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

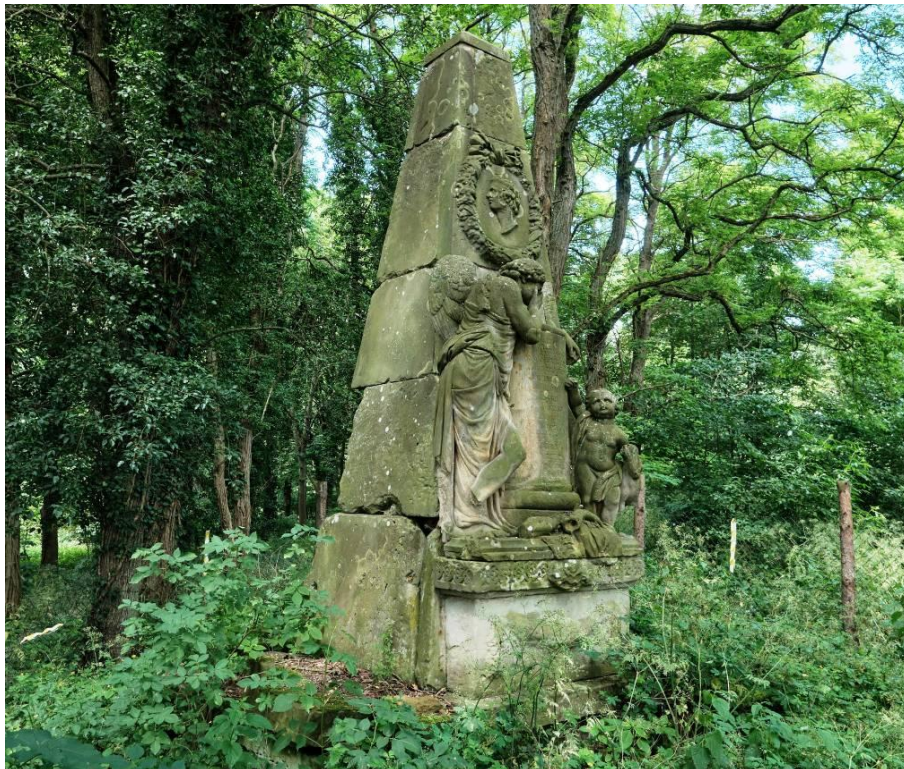
Przewodniczący Rady
Powiatu w Policach

Janusz Szwyd

P O W I A T P O L I C K I **W O J. Z A C H O D N I O P O M O R S K I E**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO na lata 2024–2028

SPIS TREŚCI

Wstęp	s. 3
I. Podstawa prawna opracowania i cele powiatowego programu opieki nad zabytkami	s. 6
II. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 8
III. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 17
IV. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w dokumentach samorządu województwa zachodniopomorskiego	s. 26
V. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Powiatu Polickiego	s. 40
VI. Charakterystyka zasobów – analiza stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Polickiego	s. 53
VII. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Polickiego – analiza szans i zagrożeń.....	s. 84
VIII. Założenia programowe PPOnZ	s. 87
IX. Instrumentarium realizacji PPOnZ	s. 92
X. Zasady oceny realizacji PPOnZ	s. 94
XI. Źródła finansowania PPOnZ.....	s. 95
XII. Załączniki (ilustracje i foto)	s. 103

WSTĘP

Program Opieki nad Zabytkami to dokument strategiczny w zakresie ochrony i zarządzania lokalnym dziedzictwem. Realizowany cyklicznie, co cztery lata, służy rozwojowi powiatu poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Powiatu Polickiego poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego mogą w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Podstawowym zadaniem programów opieki nad zabytkami – w tym powiatowych – jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego – zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku powiatu.

Trzecią edycję Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024–2028, zwanego dalej „PPONZ 2024–2028” opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Powiatu w Policach, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono informację na temat aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego obszaru Powiatu Polickiego, które są przedmiotem PPONZ 2024–2028.

Powiatowa polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie i powiatowe zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym.

Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021–2024 dla Województwa Zachodniopomorskiego¹.

¹ Uchwała Nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 października 2021 r. (Dz.U. woj. zachodniopomorskiego z dn. 15.12. 2021, poz. 5593).

Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata na 2024–2028 opracował zespół specjalistów Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie w składzie:

autor: mgr Kamila Wójcik – historyczka sztuki

współpraca merytoryczna:

dr Anna Bartczak – historyczka

mgr inż. arch. Aleksandra Hamberg-Federowicz

mgr Maria Witek – etnografka

mgr inż. arch. Krzysztof Tymbariski

mgr Marta Żukowska-Bosy – archeolożka

konsultant

mgr Waldemar Witek – rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w dziedzinie: architektura i budownictwo, krajobraz kulturowy; specjalności: budownictwo ryglowe, ruralistyka oraz zespoły zabytkowe

Wybrana bibliografia:

Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Stettin, von Kamin und Hinterpommern; oder des Verwaltungsbezirks der Königlichen Regierung zu Stettin, Abth. 2. Enthaltend vom Naugarder Kreise die zweite Hälfte, die allgemeine Übersicht des Stadtkreises Stettin und Ergänzungsblätter betreffend die West-Oder-Kreise des Regierungs-Bezirks Stettin*, Anklam 1874.

Encyklopedia Polic, Police 2015.

Gebhard O., *Friederizianischen Pfälzerkolonie in Brandenburg und Pommern*, Stettin 1939.

Gemeindelexikon für die Provinz Pommern – 1871, 1905.

Jagodziński J., *Bunkry na ruinach. Szkice do historii KL Stutthof – Außenlager Pölitz*, Szczecin 2016.

Kalita Skwirzyńska K., *Jasienica*, Szczecin 2003.

Kalita Skwirzyńska K., Opęchowski M., *Stolec, Rzędziny, Łęgi*, Szczecin 2005.

Kalita Skwirzyńska K., Opęchowski M., *Dobra i okolice*, Szczecin 2008.

Leksykon Puszczy Wkrzańskiej, red. T. Biatecki, S. Krzywicki, Nowe Warpno 2010.

Lemcke H., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Pommern*, T. 2, Bd. 2, H. 5, *Der Kreis Randow*, Stettin 1901.

Łopuch W., *Nowe Warpno i okolice. Neuwarp und Umgebung*, Szczecin 2010.

Łuczak M., *Historia i zabytki Gminy Kołbaskowo. Geschichte und Denkmäler der Gemeinde Kolbitzow*, Szczecin 2010.

Pomorze Zachodnie przez wieki, red. J.M. Piskorski, Szczecin 1999.

Rogalski B., *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III-I w. p.n.e.)*, Szczecin 2010.

Sitarz B., *Działania polskiej administracji lokalnej na rzecz korekty i demarkacji granicy państwowej na odcinku zachodniopomorskim w latach 1945–1950*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 1/2017, s. 69–100.

Sitarz B., *Spółeczność grecka i macedońska w Policach po drugiej wojnie światowej*, „Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne”, t. 3/2019, s. 93–154.

Sitarz B., *Trudne początki. Powiat szczeciński 1945–1950*, Police 2013.

Sitarz B., *Waldsiedlung – Im Waldpark – Osiedle Greckie*, „Szczeciner” 2013, nr 3, s. 36–50.

Wustrack Ch.F., *Nachtrag zu der Kurzen historisch-geographisch-statistische Beschreibung des königlich-preussischen Herzogthums Vor- und Hinter- Pommern*, Stettin 1795.

Zamki i rezydencje na Pomorzu. Schlösser und Herrenhäuser in Pommern, red. K. Kalita Skwirzyńska, E. Kus, B. Makowska i in., Szczecin 2006.

<http://www.ziegenort-pommern.de>

Zasób archiwalny i ewidencje:

WUOZ Szczecin, BDZ Szczecin, NID OT/Szczecin w tym karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa, karty ewidencyjne cmentarzy, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, opracowanie zieleni komponowanej, karty układów ruralistycznych, katalogi zabytków ludowych i inne.

Skróty stosowane w tekście:

oozionz 2003 - Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku

PPONZ - Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami

GPONZ - Gminny Program Opieki nad Zabytkami

WPONZ - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

KPOZiOnZ - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

GEZ - Gminna ewidencja zabytków

WEZ - Wojewódzka ewidencja zabytków

M.P. - Monitor Polski

WUOZ - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie

UMWZ - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego

ZWKZ - Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

SUiKZP - Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

m.p.z.p - miejscowy/e plan/y zagospodarowania przestrzennego

PZPWZ 2020 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego z 2020 r.

OKK - Obszary Kulturowo-Krajobrazowe

t.j. - tekst jednolity

NID - Narodowy Instytut Dziedzictwa

PK - Park Kulturowy

SOM - Szczeciński Obszar Metropolitalny

JST - Jednostka Samorządu Terytorialnego

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI (PPOnZ)

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578 (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 107) określa ramy prawne funkcjonowania powiatów, jako jednostek samorządu terytorialnego II stopnia, w tym zakres ich działania, władze, mienie, finanse. W rozdziale 1 definiuje, iż powiat to lokalna wspólnota samorządowa oraz odpowiednie terytorium.

Wśród zadań powiatu w rozdziale 2 art. 4. ust.1 pkt. 7 wymienionej ustawy wskazuje się, iż ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest jednym z zadań publicznych o charakterze ponadgminnym. W kolejnych punktach wymieniane są także inne, powiązane z powyższym, zadania powiatu:

- utrzymania powiatowych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocja powiatu;
- współpraca i działalność na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego.

W dalszej części powyższego artykułu znajduje się zapis, iż zadania powiatu mogą określać także inne ustawy (ust. 3).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o **ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm., zwana dalej „**ustawa oozionz 2003**”) nałożyła taki szczególny obowiązek. Jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli zobowiązane zostały do sporządzania programów opieki nad zabytkami dla swoich obszarów. Artykuł 87 ust.1 powyższej ustawy stanowi:

„Zarząd województwa, **powiatu** lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, **powiatowy** lub gminny **program opieki nad zabytkami**”.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje szczegółowe kwestie związane z opracowaniem, wdrażaniem i realizacją programu opieki nad zabytkami.

PPOnZ jako akt prawa miejscowego

Ustawa oozionz 2003 określa tryb procedowania programów opieki nad zabytkami oraz wpisywania w system prawa miejscowego. Wskazuje, iż dla powiatowych programów opieki nad zabytkami (PPOnZ) konieczne jest uzyskanie opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjęcie przez rady powiatów poprzez uchwałę oraz publikacja w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 87 ust. 3 i 4).

Ustawa nakłada też obowiązek sporządzania, co dwa, lata sprawozdania z realizacji programu i przedstawiania go radzie powiatu (art. 87 ust. 5).

Dla opiniowania Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego organem właściwym jest Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Szczecinie (ZWKZ).

Przedmiot PPOnZ

Aby umożliwić sporządzenie programów opieki nad zabytkami przez jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, wprowadzony został także obowiązek prowadzenia ewidencji zabytków. W artykule 21 ustawy o oziönz 2003 znajduje się zapis:

„Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, **powiaty** i gminy”.

Również opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, studiów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego - wymagają wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd powinny opierać się na aktualnych ewidencjach.

Ustawa wyróżnia ewidencję wojewódzką i gminną. Zgodnie z zapisem art. 22 ust. 4 przywołanej ustawy ewidencja zabytków na szczeblu gminnym powinna być prowadzona przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, czyli organ samorządu terytorialnego I stopnia.

Wojewódzką ewidencję zabytków, w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, prowadzi wojewódzki konserwator zabytków jako organ ochrony zabytków wykonujący zadania i kompetencje wojewody. Ewidencję zabytków ruchomych także prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Powiaty nie zostały zobowiązane do prowadzenia własnych ewidencji.

W programie opieki nad zabytkami muszą opierać się na ewidencji wojewódzkiej oraz ewidencji gmin wchodzących w skład powiatu.

Cele PPOnZ

Cele programów opieki nad zabytkami, w tym **powiatowych** programów opieki nad zabytkami, określa art. 87 w ust. 2 ustawy o oziönz 2003:

Programy (...) mają na celu, w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest **ustawa z 23 lipca 2003 r. – o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (zwana dalej „ustawa o ochronie zabytków 2003”)**, w której określono m.in. przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Wśród aktów wykonawczych istotnych dla programów opieki nad zabytkami jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021 poz. 56).

Wybrane akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026” (M.P. poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. 2021 poz. 81).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021, poz. 56).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. 2015, poz. 979).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1470).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153).

Przedmiotem ochrony i opieki jest zabytek, którego definicje i określenia według art. 3 ustawy oozionz 2003 brzmią:

- **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **otoczenie zabytku** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 ustawy oozionz 2003, który wskazuje, że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi
- zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 1479),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2).

Formami ochrony zabytków są (art. 7 ustawy o ożionz 2003):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie zabytków nieruchomości podejmowane są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji

wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 977 ze zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 ustawy o ożionz 2003. Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 ustawy o ożionz 2003 polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z ustawą o ożionz 2003 zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan ich zachowania (art.6).

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w innych dokumentach, planach i strategiach

Ustawa oozionz 2003 precyzuje w art. 18 ust. 1., iż ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami **musi być zawarta w dokumentach strategicznych i planistycznych** województwa, **powiatu**, gminy (art. 18 ust.2), m.in. poprzez:

- uwzględnienie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienie ochrony zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustalenie rozwiązań mających na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustalenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniającego opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochronę zabytków uwzględnia się także w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń. Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Poniżej przedstawiono zmiany w ustawie oozionz 2003 wprowadzone w ostatnich latach.

W latach 2017–2022 uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- 1) Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. poz. 397),
- 2) ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. poz. 774),

- 3) Ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów (Dz.U. poz. 1505),
- 4) Ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 379),
- 5) Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 60),
- 6) Ustawą z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. poz. 1086),
- 7) Ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2023 poz. 1688),
- 8) Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18,
- 9) Ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2020 poz. 1378),
- 10) Ustawą z dnia 16 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - Prawo geodezyjne i kartograficzne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 782),
- 11) Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1692).

Wprowadzono zmiany m.in. w:

- zasadach wywozu zabytków za granicę,
- udzielaniu pozwoleń na prowadzenie prac przy zabytku,
- uprawnień do prowadzenia, kierowania i nadzoru nad pracami przy zabytku,
- restytucji zabytków,
- powoływania wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- powoływania członków ciał doradczych: Rady Ochrony Zabytków, Głównej Komisji Konserwatorskiej, Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków,
- sporządzania planu ogólnego w odniesieniu do form ochrony zabytków i uzgodnień planu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Nowe są zasady karania za działania przeciw zabytkom, z wprowadzeniem kar pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat za niszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz wysokich kar pieniężnych – do trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia (art. 108 ustawy o ożionz 2003). Powołany został (art. 83b ustawy o ożionz 2003) nowy państwowy fundusz celowy: **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**² zasilany finansowo z ww. kar pieniężnych, którego dysponentem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego.

Na mocy zmian, **od 2017 r. obowiązuje możliwość udzielania przez organy stanowiące gminy, powiatu lub samorządu województwa dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane także przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81.1. ustawy o ożionz 2003)**. Zasady udzielania dotacji mają zostać określone w uchwałach organów udzielających dotacji.

² Patrz raport NIK, s. 9 – <https://www.nik.gov.pl/plik/id,25591,vp,28358.pdf>.

W 2018 roku ustawa o ochronie zabytków otrzymała kolejny tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2067, 2245. Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- ustawą z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 10), **w zakresie przepisów wykonawczych dotyczących usunięcia drzew lub krzewów;**
- ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669);
- ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. – o zmianie ustawy Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.
- ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2020 poz. 282, z późn. zm. (782 i 1378 dot. planowania)

W 2020 roku wprowadzony został tekst jednolity ustawy uwzględniający wszystkie poprzednie zmiany (Dz.U. 2020 poz. 282). Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy - Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2245 oraz z 2019 r. poz. 1287);
- ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. poz. 1696) oraz zmian wynikających z przepisów ogłoszonych przed dniem 6 lutego 2020 r.;
- ustawą z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia parlamentu europejskiego i rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/we (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. poz. 730).

Po publikacji tekstu jednolitego, w 2020 r. wprowadzone zostały jeszcze dwie zmiany do ustawy o ochronie zabytków, wynikające z wprowadzonych zmian w ustawach:

- ustawie z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 1378);
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - prawo geodezyjne i kartograficzne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 782).

W 2021 roku wprowadzone zmiany dotyczyły m.in.:

- wpisów i skreśleń z rejestru zabytków (odniesienie do katastru nieruchomości),
- uwzględniania tematyki ochrony zabytków w dokumentach planistycznych i strategicznych.

W 2022 roku - tekst jednolity ustawy (Dz.U. 2022, poz. 840).

30 maja 2023 r. ogłoszono nowy tekst jednolity ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2023, poz. 951). Zmiana uwzględnia wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dn. 18 maja 2023 r. w sprawie gminnej ewidencji zabytków (art. 22, ust. 5, pkt. 3).

Trybunał Konstytucyjny orzekł:

Art. 22 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Ostatnie wprowadzone zmiany z dnia **13 lipca 2023 r.** (Dz. U. 2023 poz. 1904) i z dnia **12 kwietnia 2024 r.** (Dz. U. 2024 poz. 647) dotyczą nowych regulacji prowadzenia poszukiwań lub pozyskiwania przedmiotów stanowiących zabytki archeologiczne. Przepisy mają wejść w życie z dniem 1 maja 2025 r.

Inne istotne uregulowania prawne dotyczące zabytków:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. 2023, poz. 997 ze zm.) z aktami wykonawczymi.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz.U. z 2023, poz. 682 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 poz. 54) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1336 ze zm.), uwzględnia ochronę cech charakterystycznych danego krajobrazu, a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 576).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. 2023, poz. 344 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U. 2024, poz. 87 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. 2023, poz. 571 ze zm.).
- Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz.U. 2023, poz. 1094 z późn. zm.). Na mocy ww. ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. ustawa krajobrazowa (Dz.U. 2015, poz. 774 z późn. zm.). Ustawa nakłada na władze samorządowe województwa

obowiązki w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia audytu krajobrazowego.

Zadania i uprawnienia powiatu

Powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Funkcje powiatu mają charakter uzupełniający w stosunku do gminy. Jednym z obszarów zadań powiatu jest nadzór budowlany i zagospodarowanie przestrzenne.

Na mocy ustawy o ochronie zabytków (rozdział 10 Społeczni opiekunowie zabytków) Starosta posiada kompetencje do ustanawiania, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznych opiekunów zabytków. Ich rolą określoną w ustawie jest podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechnianie wiedzy o zabytkach. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

Organ powiatu ma prawo składać wniosek do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o przyznanie osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

❖ OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu

(Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. – La Valetta (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja

(Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się

skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.

(Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy

(przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012 poz.2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współdziałanie społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE

(Infrastructure for Spatial Information In Europe)

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76 poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomości w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny

(wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

Znak Dziedzictwa Europejskiego

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 roku ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia to znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

Znak Błękitnej Tarczy (znany także jako „Blue Shield”)

Znak został stworzony do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Symbol ten, zaprojektowany przez Polaka prof. Jana Zachwatowicza, został określony w Konwencji haskiej z 1954 r.

(Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.).

Zgodnie z art. 12 „ustawy o ochronie zabytków 2003” **Starosta**, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym

wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku opartego na Błękitnej Tarczy, jego wymiar i miejsce umieszczenia na zabytku nieruchomym określa rozporządzenie Ministra Kultury z 09 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004, nr 30, poz. 259). Umieszczanie znaku na zabytku jest elementem promocji dziedzictwa narodowego, ma przyczynić się także do podniesienia świadomości u mieszkańców i turystów o wartości danego zabytku. Zwolenie na umieszczenie znaku na zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

❖ **STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI**

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (z perspektywą do 2030 roku)

przyjęta Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. (M.P. z 2017 r., poz.260)

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki społeczno-gospodarczej. Określa nowy model rozwoju – wizję strategiczną, zasady, cele i priorytety rozwoju kraju w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym do 2020 roku oraz **w perspektywie do 2030 roku.**

Celem głównym Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest:

Tworzenie warunków wzrostu dochodów mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Cel główny realizowany będzie w oparciu o trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy I: Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;
- Cel szczegółowy II: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
- Cel szczegółowy III: Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Zagadnienia związane z **dziedzictwem kulturowym** zostały poruszone w ramach charakterystyki obszarów wpływających na osiągnięcie celów Strategii. W obszarze **Kapitał ludzki i społeczny** wyróżniono m.in. kierunek interwencji (nr 4): **Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.**

„Inwestycje w kulturę wpływają nie tylko na ekonomiczny rozwój i wzrost konkurencyjności, ale także na wzmocnienie kapitału społecznego. Inwestowanie w ochronę dziedzictwa, rozwój i modernizację infrastruktury kultury oraz edukację kulturalną – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji przyczynia się do rozwijania kultury i innowacyjności. Dzięki tym kompetencjom i uczestnictwu w kulturze społeczeństwo buduje z jednej strony tożsamość,

szacunek do tradycji, poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii, z drugiej zaś kreatywność, innowacyjność, otwartość i tolerancyjność”.

Zaplanowane **działania do 2030 roku to:**

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO)
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi między-pokoleniowych poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Realizowane projekty strategiczne to m.in.:

- **Dziedzictwo buduje wspólnotę** – utworzenie sieci muzeów historycznych, promocja w kraju i zagranicą, realizacja przedsięwzięć edukacyjnych i wystawienniczych.
- **Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota** – wdrożenie instrumentów wsparcia finansowego i pozafinansowego dla bibliotek, domów kultury oraz archiwów państwowych;
 - wspieranie projektów, które pozwolą bibliotekom funkcjonować jako lokalne centra aktywności społecznej oraz miejsca dostępu do wiedzy, jak również zdobywania umiejętności korzystania z nowych technologii;
 - wspieranie realizowanych przez archiwa państwowe projektów animacyjno-edukacyjnych, w ramach których wzmacniana będzie wiedza społeczności lokalnych o ich dziedzictwie historyczno-kulturowym, przy jednoczesnym uwzględnieniu rozwoju wspólnoty w oparciu o lokalne zasoby i potencjały oraz promocji regionów;
 - wspieranie projektów, w ramach których domy kultury będą animowały integrację lokalnych społeczności wokół kluczowych problemów lokalnych.
- Rozwój czytelnictwa
- Kultura obywatelska
- Kolekcje

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030 (KSRR 2030)

przyjęta Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. (M.P. z 2019 r., poz. 1060)

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 roku. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorząd (wszystkich szczebli) oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie do roku 2030.

Celem głównym Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego jest:

Efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel główny polityki regionalnej do roku 2030 będzie realizowany w oparciu o trzy uzupełniające się cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy I: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;
- Cel szczegółowy II: wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;
- Cel szczegółowy III: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach celu I wyznaczono pięć kierunków interwencji, w tym: **rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów**. Głównym obszarem oddziaływania polityki regionalnej w tym zakresie będzie poprawa dostępności przestrzeni publicznej oraz usług publicznych zarówno w aspekcie architektonicznym, jak też informacyjnym i komunikacyjnym.

Poprawa dostępności obejmie również obiekty turystyczne, tereny rekreacyjne oraz **zabytki i miejsca kultury**. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Dostępna przestrzeń publiczna przyczyni się do wykorzystania potencjału wszystkich mieszkańców, integracji międzypokoleniowej, poprawy bezpieczeństwa i nowych możliwości rozwoju gospodarczego regionów.

W zakresie infrastruktury kultury celem będzie stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Działanie to będzie spójne z działaniami ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego w ramach projektu strategicznego „Dziedzictwo buduje wspólnotę”.

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dn. 8 grudnia 2023 r. (M.P. poz.1470)

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (zwany dalej KPOZiOnZ) jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023 – 2026 jest:

zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce

Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Wyznaczono też kierunki działań wskazujące na konkretne zadania priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2026 roku. Są to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości
- realizacja międzynarodowych zobowiązań
- cyfryzacja procesów administracyjnych
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków
- reforma finansowa ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z zapisami KPOZiOnZ 2023-2026:

- **ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości realizowane są poprzez m.in.:**
 - model i system wartościowania zabytków
 - plany zarządzania dla pomników historii
 - wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych
 - system bezpieczeństwa zabytków
 - projektowanie konserwatorskie
- **zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków realizowane jest poprzez m.in.:**
 - wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+)
 - digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego
 - rozwój portalu zabytek.pl
- **edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego realizowane jest poprzez m.in.:**
 - włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach
 - kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego
 - wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom

- **wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych realizowane jest poprzez m.in.:**
 - wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami
 - warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich
 - wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych
 - inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów

Realizowany aktualnie Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 wpisuje się w wyznaczone przez Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami ogólnopolskie cele i zadania opieki nad zabytkami.

OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

16.08.2011 roku w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r. (Dz.U. 2011 Nr172 poz. 1018)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja kultury, stanowiąca zaplecze eksperckie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego) zajmuje się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem niematerialnym i jego ochroną w Polsce, w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Przygotowano założenia i procedury dotyczące ochrony dziedzictwa niematerialnego, wytyczne w sprawie składania wniosków o wpis na krajową listę dziedzictwa niematerialnego, formularze wniosku zgłoszeniowego, załączniki do wniosku oraz

instrukcje i stronę internetową.

(www.zabytek.pl, www.nid.pl, <http://niematerialne.nid.pl/>).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie, lecz wzmacnianiu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania oraz tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi również krajowy rejestr dobrych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego. Jest to platforma do wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla wszystkich stron zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa.

(http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/)

IV. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO DO ROKU 2030

przyjęta Uchwałą Nr VIII/100/19 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 28 czerwca 2019 r.

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 jest najważniejszym dokumentem polityki rozwoju, w którym określone zostały cele i kierunki rozwoju Pomorza Zachodniego w dziesięcioletnim horyzoncie czasowym. Jest nadrzędna w stosunku do innych dokumentów programowych i operacyjnych na poziomie regionalnym. Jest też dokumentem ramowym dla programowania strategicznego na poziomie gmin i powiatów.

Określona w Strategii misja województwa to:

„Pomorze Zachodnie – lider niebieskiego i zielonego wzrostu zapewniającego wysoką jakość życia mieszkańców”

Przyjęta w Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 deklaracja misji pozwala osiągnąć niezbędny konsensus i równowagę między sferą gospodarczą i społeczną – zgodny z konstytucyjnymi założeniami modelu społecznej gospodarki rynkowej oraz zasadami ochrony i zachowania istniejących zasobów i dziedzictwa dla następujących pokoleń.

Strategia identyfikuje obszary priorytetowe, dla których sformułowano cele strategiczne polityki rozwoju województwa, wyznaczające ścieżkę do osiągnięcia zamierzonej wizji rozwoju regionu w perspektywie roku 2030. Wszystkie kierunkowe działania sektorowe realizowane są w ramach szerokiego obszaru aktywności samorządu województwa i pozostają zbieżne ze strategicznym wyborem, lub też stanowią jego dopełnienie.

Wśród zasad zrównoważonego rozwoju wskazuje się na **potrzebę poszanowania zasobów środowiska i zachowanie spójności przestrzennej**, poprzez zarządzanie i planowanie zapewniające utrwalanie ładu przestrzennego na każdym szczeblu samorządu.

Zapisy Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 są zgodne z obowiązującą Strategią Rozwoju Województwa Zachodnio-pomorskiego.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO zwany dalej „PZPWZ 2020”

przyjęty Uchwałą Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 24 czerwca 2020 r., zmieniającą uchwałę w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego jest wojewódzkim dokumentem strategicznym związanym z prowadzeniem polityki przestrzennej. Wspólnie ze Strategią Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego stanowi podstawę Zachodniopomorskiego Modelu Programowania Rozwoju.

Dokument formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie (w sferze strategicznej za horyzont czasowy uznano rok 2030). Zakres przedmiotowy obejmuje także określenie systemu obszarów chronionych, w tym **obszary ochrony** środowiska, przyrody i **krajobrazu kulturowego**, ochrony uzdrowisk, **dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej**.

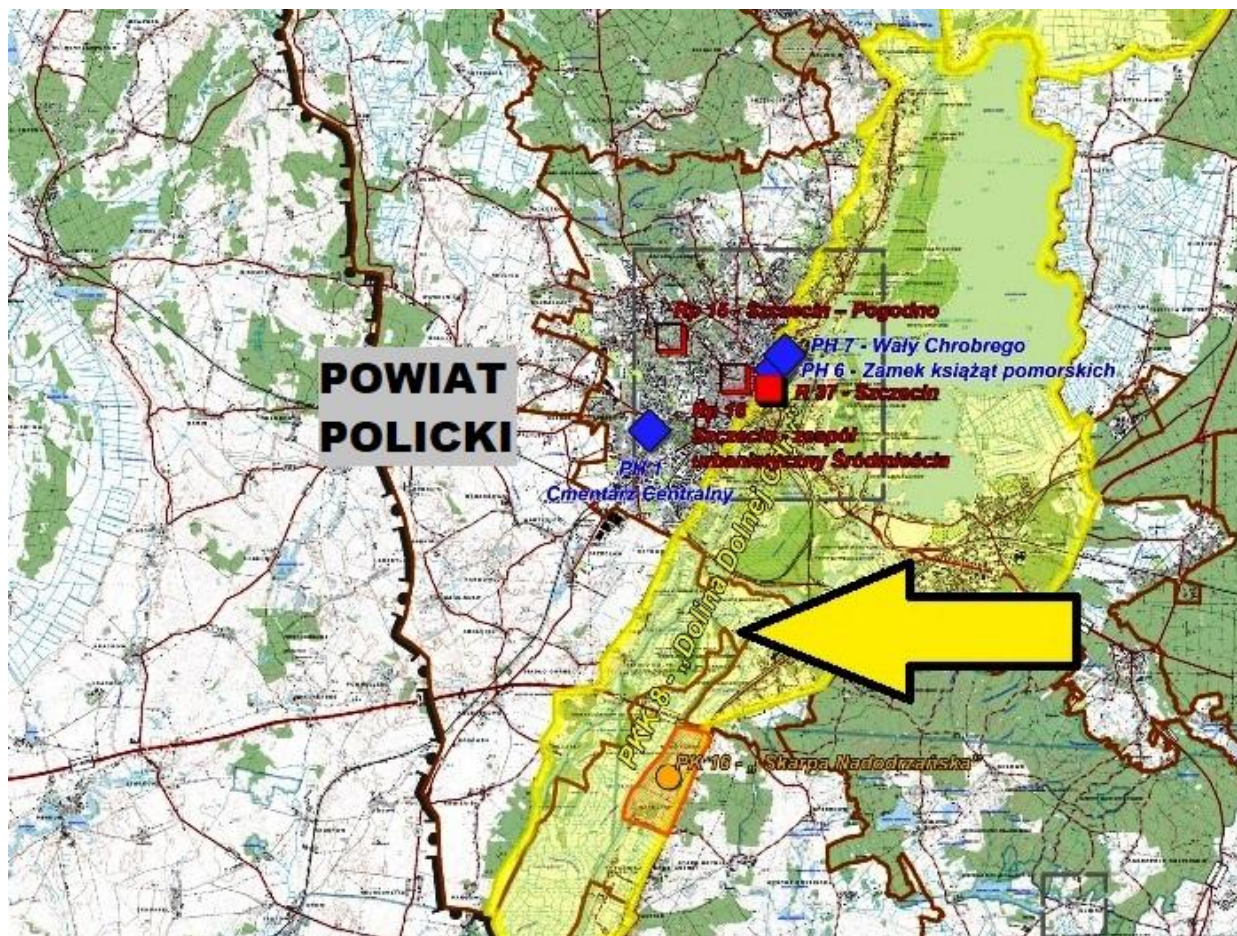
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego **ma trzy cele zasadnicze:**

- kształtowanie polityki przestrzennej województwa, zgodnej z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przy uwzględnieniu terytorializacji polityki rozwoju, przyjmując ład przestrzenny i zrównoważony rozwój jako podstawę działań
- koordynację elementów planowania rozwoju wynikających ze zobowiązań międzynarodowych, planowania krajowego, regionalnego i lokalnego
- dostarczenie informacji o województwie, zwłaszcza o jego uwarunkowaniach przestrzennych i kierunkach rozwoju w tej dziedzinie.

W syntezie uwarunkowań odnoszącej się do zabytków i krajobrazu kulturowego podkreślono dużą różnorodność typologiczną i stylową oraz wysoką wartość zachowanego dziedzictwa kulturowego, a także największą w Polsce koncentrację zabytków ryglowych i kamiennych. Wśród negatywnych aspektów wymieniono m.in.: niedostateczną popularyzację wiedzy o wartościach dziedzictwa kulturowego, jego historii i wielokulturowości, brak występowania na terenie województwa ochrony prawnej krajobrazu kulturowego w postaci parków kulturowych, postępującą degradację zabytkowego krajobrazu miejskiego i wiejskiego przez nową zabudowę nieuwzględniającą kontekstu historycznego.

Charakteryzując krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego wyznaczono 30 obszarów funkcjonalnych pod nazwą Obszarów Kulturowo-Krajobrazowych (OKK). Są one zintegrowaną formą ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z ochroną walorów krajobrazu – zarówno naturalnego, jak i antropogenicznego. Głównym założeniem jest zachowanie najcenniejszych fragmentów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego. Z wyodrębnionych OKK dwa obszary znajdują się (częściowo bądź w całości) w granicach administracyjnych Powiatu Polickiego.

OKK8 „Dolina Dolnej Odry” (w granicach gmin: Gryfino, **Kołbaskowo**, Szczecin, Widuchowa). Obszar związany z doliną rzeki Odry. Dziedzictwem kulturowym jest również na tym obszarze przebieg koryta i infrastruktura techniczna rzeki.

OKK25 „Trzebież” (gm. **Police**). Trzebież – miasteczko z portem rybackim i jachtowym, kościołem z połowy XVIII w., zespołem historycznej zabudowy z przykładami domów ryglowych. Niekończycza i Uniemyśl – wsie z okresu XVIII-wiecznej kolonizacji z zabudową o walorach zabytkowych. Otwarty, równinny teren rozciągający się od Puszczy Wkrzańskiej na zachodzie po brzeg Zalewu Szczecińskiego. Linia kolejowa Szczecin-Trzebież z zabudową stacji w Uniemyślu i Trzebieży.

Dodatkowo wszystkie wyznaczone OKK sklasyfikowano w obrębie siedmiu typów ze względu na dominujące lub specyficzne cechy danego obszaru. Według tej klasyfikacji OKK8 „Dolina Dolnej Odry” został przyporządkowany do typu pierwszego (założenia urbanistyczne i/lub ruralistyczne w dolinach rzecznych oraz infrastruktura hydrotechniczna im towarzysząca), a OKK25 „Trzebież” do typu piątego (infrastruktura hydrotechniczna, w tym porty i inne urządzenia hydrotechniczne oraz założenia urbanistyczne na obszarach pasa nadmorskiego lub zalewu).

W określonych w PZPWZ 2020 dziesięciu **szczegółowych celach i kierunkach** polityki przestrzennej województwa zachodniopomorskiego, ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego została zdefiniowana **w celu V**, w którym podkreślono, że:

„Najważniejszym celem jest zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej oraz zachowanie i kształtowanie krajobrazu kulturowego jako cennego elementu kultury, przyczyniającego się do atrakcyjności obszaru, wpływającej na jakość życia mieszkańców i wzrost walorów turystycznych. **Ochrona najcenniejszych obiektów i obszarów kulturowo-krajobrazowych przed degradacją oraz ich rewaloryzacja stanowią jedno z najistotniejszych działań budujących ład przestrzenny**”.

Cel V. obejmuje dwa kierunki działań:

Kierunek 1:

- Zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej, poprawa ich stanu i sposobu wykorzystania.

Kierunek 2:

- Obszarowa ochrona obiektów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

Dla kierunku 1. „Zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej, poprawa ich stanu i sposobu wykorzystania” przyjęto następujące **zalecenia**³ (obejmujące całe województwo):

- opracowanie przez samorządy terytorialne programów gospodarowania zabytkami, jako kompleksowej oferty łączącej potrzeby funkcjonalne i ochronę konserwatorską, w tym zasady sprzedaży, dzierżawy i udostępnienia;
- stworzenie obiektywnej listy zabytków wymagających najpilniejszych prac konserwatorskich (w tym ratunkowych), będącej narzędziem wsparcia decyzji o dofinansowaniu prac konserwatorskich;
- finansowe wspieranie i promowanie zagospodarowania zabytków na cele kulturalne, turystyczne i inne publiczne, z uwzględnieniem tworzenia miejsc pracy;
- ochrona zabytków przed instalowaniem nośników reklamowych oraz nieprawidłową termomodernizacją;
- rewaloryzacja i rewitalizacja zespołów parkowo-pałacowo-folwarcznych;
- rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych;
- zachowanie i odtworzenie historycznych założeń parkowych i cmentarzy;
- stworzenie programu modernizacji i wykorzystania zabytkowych budowli hydrotechnicznych;
- wykluczenie lokalizacji inwestycji wielkokubaturowych, wielko-przestrzennych, dominant wysokościowych z obszarów zapewniających ekspozycje sylwetek historycznych jednostek osadniczych oraz dominant krajobrazowych.

Wśród obiektów typowanych do ustanowienia i ochrony jako dobra kultury współczesnej (lista otwarta do rozszerzenia) - nie ma obiektów z terenu Powiatu Polickiego.

Dla kierunku 2. „Obszarowa ochrona obiektów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego” przyjęto następujące **ustalenia**⁴ (dotyczące gmin objętych zasięgiem obszarów OKK):

³ **Zalecenia** stanowią wytyczne prowadzenia polityki przestrzennej województwa, wymagające uwzględnienia przez organy samorządu województwa i jednostki im podległe. Dla pozostałych jednostek samorządu terytorialnego zalecenia nie są wiążące i nie mogą być podstawą odmowy uzgodnienia dokumentu, jednakże są informacją, że działania wbrew zaleceniom są sprzeczne z polityką przestrzenną województwa i jako takie nie będą przez województwo wspierane.

⁴ **Ustalenia** są to działania lub zasady, które będą zgłaszane w formie wniosków m.in. do gminnych dokumentów planistycznych (studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego). Skala ustaleń dotyczy merytorycznego zakresu tych dokumentów i obszaru, dla którego dokument będzie sporządzany. W przypadku dokumentów gminnych – wprowadzenie ustaleń do dokumentu planistycznego jest warunkiem uzgodnienia przez samorząd województwa.

- ochrona walorów wskazanych obszarów kulturowo-krajobrazowych, w tym zachowanie ich charakterystycznych cech kulturowych i krajobrazowych w drodze łącznego stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków, krajobrazu i środowiska przyrodniczego oraz poprzez:
 - ochronę historycznego układu siatki ulic, przestrzeni publicznych, linii zabudowy, gabarytów i formy obiektów budowlanych;
 - odpowiednie utrzymanie, zagospodarowanie, oznakowanie i wyeksponowanie obiektów historycznych;
 - ochrona otoczenia zabytków w celu właściwego wyeksponowania obiektu;
 - uszanowanie lokalnych tradycji budowlanych, w zakresie używanych materiałów, technik i tradycji budowlanych podczas remontów, renowacji, adaptacji, rozbudowy itp.;
 - kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do lokalnej tradycji budowlanej;
 - poprzedzanie lokalizacji obiektów wielokubaturowych i dominant wysokościowych analizami wpływu tych inwestycji na krajobraz, w celu minimalizacji negatywnego oddziaływania;
 - ujednoczenie i dostosowanie elementów małej architektury, płotów, ogrodzeń, nawierzchni ciągów pieszych do lokalnej tradycji budowlanej;
 - porządkowanie, utrzymanie i uzupełnianie zespołów zieleni; ochrona obsadzeń alejowych wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz uzupełnianie ich brakujących fragmentów;
 - zastosowanie zieleni izolacyjnej wzdłuż ciągów komunikacyjnych – zwłaszcza głównych wjazdów do miejscowości, w przypadku lokalizacji obiektów związanych z funkcją produkcyjną, magazynową itp.;
 - ochronę sylwet miejscowości;
 - odpowiednie ogrodzenie, uporządkowanie i oznakowanie cmentarzy;
 - w obrębie obszarów występowania reliktywów osadnictwa pradziejowego zachowanie układu topograficznego, ograniczenie niekontrolowanego rozprzestrzeniania się dzikiej zieleni, odpowiednie oznakowanie, okresowe monitorowanie stanu;
 - ograniczenie zabudowy brzegów jezior i zbiorników wodnych poza miejscowościami oraz zapewnienie publicznego dostępu do ich brzegów;
 - przywrócenie miejscowościom związków z wodą: rewitalizacja nabrzeży oraz kształtowanie nowej zabudowy nadwodnej.

Ponadto w **OKK8** wskazana jest:

- ochrona krajobrazu krawędzi dolin, punktów widokowych i innych elementów krajobrazu rzeczno;
- ochrona i rewitalizacja rzecznych budowli hydrotechnicznych wraz z dopuszczeniem w nich nowych funkcji;
- tworzenie nowych szlaków turystyczno-historycznych obejmujących zasób budowli hydrotechnicznych;

Ponadto w **OKK 25** wskazane jest:

- utrzymanie w miarę możliwości funkcji portów i przystani rybackich z właściwymi atrybutami lub nadanie im nowych funkcji, przy jednoczesnym nawiązaniu do ich tradycyjnego wykorzystania;
- utrzymanie z wody i lądu ekspozycji historycznych dominant zespołów staromiejskich;

Wśród 44. obszarów zwaloryzowanych jako **spełniających kryteria parków kulturowych** (PK) wymieniony jest **PK12 „Stolec”** znajdujący się na terenie Powiatu Polickiego (gm. Dobra). W zaleceniach dotyczących terenów projektowanych parków kulturowych wskazuje się m.in. na utrzymanie zasad kompozycji przestrzenno-architektonicznej i jej różnorodności.

Wśród 18. układów urbanistycznych i ruralistycznych rekomendowanych do objęcia ochroną przez wpisanie ich do rejestru zabytków - nie ma miejscowości z terenu Powiatu Polickiego.

Należy pamiętać, że PZPWZ 2020 nie jest aktem prawa miejscowego i nie narusza uprawnień gmin w zakresie planowania miejscowego. Plan nie stanowi też podstawy prawnej wydawania decyzji administracyjnych. Jest aktem kierownictwa wewnętrznego i wiąże władze województwa, a także inne podmioty administracji publicznej w zakresie respektowania priorytetów rozwojowych i prowadzenia polityki przestrzennej zgodnie z ustalonymi kierunkami. Stanowi wytyczne dla dokumentów wojewódzkich – strategicznych i operacyjnych – w zakresie realizacji polityki przestrzennej województwa.

Zapisy Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 są zgodne z wytycznymi Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO SZCZECIŃSKIEGO OBSZARU METROPOLITALNEGO

W PZPWZ 2020 określono obszary funkcjonalne, a wśród nich miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego – Szczeciński Obszar Metropolitalny (SOM). Obejmuje on swym zasięgiem gminy członkowskie Stowarzyszenia Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego (wg stanu na 2015 r.), także obszar Powiatu Polickiego – gminy Police, Stępnica, Nowe Warpno, Dobra, Kołbaskowo. Zgodnie z obowiązkiem ustawowym (Art. 39 ust. 6 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) sporządzono dla niego plan zagospodarowania przestrzennego, który stanowi wyodrębnioną część Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa.

W przypisanych dla tego obszaru celach i kierunkach polityki przestrzennej znalazła się też ochrona walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego (**Cel XVIII**):

„Zachowanie wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych wpływa na podnoszenie jakości życia i budowanie tożsamości regionu, a w rezultacie podniesie atrakcyjność osiedleńczą i turystyczną obszaru.”

W syntezie uwarunkowań obszaru SOM zwrócono uwagę m.in. na:

- niezadowalający stan ochrony zabytkowych obiektów poza dużymi miastami i brak ochrony współczesnych dóbr kultury;
- suburbanizację powodującą przekształcenia terenów wiejskich w bezpośrednim sąsiedztwie miast, wprowadzanie jednofunkcyjnej zabudowy mieszkaniowej oraz antropopresję na obszary przyrodnicze i krajobraz.

W ramach Kierunku 2. „Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego” przyjęto dla obszaru planu i miast SOM następujące **ustalenia**:

- uwzględnienie ochrony dóbr kultury współczesnej w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

oraz **zalecenia**:

- wspieranie merytoryczne i finansowe działań renowacyjnych obiektów zabytkowych i zabytkowej zieleni;
- rewitalizacja śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej w miastach oraz innych zdegradowanych obszarach miejskich.

Zapisy Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 są zgodne z wytycznymi Planu Zagospodarowania Przestrzennego Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA ZACHODNIO-POMORSKIEGO NA LATA 2021–2024, ZWANY DALEJ „WPOnZ 2021–2024”

przyjęty Uchwałą Nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 28 października 2021 r. (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z dn. 15.12.2021, poz. 5593)

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodnio-pomorskiego na lata 2021–2024 jest dokumentem opracowanym na zlecenie Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego przez Biuro Dokumentacji Zabytków, przyjętym przez Sejmik Województwa po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.

Obejmuje całokształt zagadnień związanych z bogatym dziedzictwem kulturowym województwa zachodniopomorskiego, zarówno zagadnienia kontekstu historycznego, zasobu materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu, jego mocnych i słabych stron, uwarunkowań prawnych i finansowych. Wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie czterech lat 2021–2024.

Jest jednym z dokumentów kierunkowych samorządu województwa, działającego na rzecz pomyślnego rozwoju regionu i jego mieszkańców.

Podstawowym celem Programu jest ochrona dziedzictwa kulturowego i włączenie go w nurt życia społeczeństwa poprzez utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie województwa, poprzez działania służące utrzymaniu zasobu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków oraz zagospodarowaniu ich w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym i potrzebom społecznym – obecnych, a także przyszłych pokoleń.

We **WPOnZ 2021–2024** przyjęto do realizacji trzy **cele perspektywiczne**:

- I. Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodnio-pomorskiego
- II. Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych **określono cele operacyjne**. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe. Mają one sprzyjać rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków oraz krajobrazu kulturowego, służyć procesom rozwojowym w obszarze gospodarczym, turystyczno-rekreacyjnym i społecznym - w zgodności z polityką krajową i wojewódzką.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność utrzymania spójności Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego z celami WPOnZ 2021–2024 oraz uwzględniania ich w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Zachodniopomorskiego, a także w dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej i innych dokumentach programowych WZ, dotyczących np. edukacji, turystyki, środowiska przyrodniczego. Wskazano też na konieczność wspierania procesu opracowywania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków oraz monitoring zmian prawa w zakresie ochrony zabytków.

Cel operacyjny: „integracja opieki nad dziedzictwem, krajobrazem kulturowym i środowiskiem przyrodniczym” zakłada opracowanie **Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego**, a także wzmocnienie wykorzystania potencjału dziedzictwa przez system ochrony krajobrazu kulturowego.

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zabytków” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opieka nad drewnianym, rodzimym budownictwem ryglowym, jako wyróżnikiem kulturowym regionu;
- działania na rzecz utworzenia parku etnograficznego i tworzenia „Wirtualnego skansenu przy drodze OD STAREGO KRAKOWA DO NOWEGO WARPNA”;
- wspieranie działań na rzecz zabezpieczania obiektów zabytkowych przed zagrożeniami;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami („dobre praktyki” konserwacji i rewaloryzacji).

Cel operacyjny: „współodpowiedzialność za zabytki i lokalne dziedzictwo_zakładają wspieranie samorządów lokalnych w działaniach na rzecz opieki i ochrony zabytków (np. gminne i powiatowe programy opieki, gminne ewidencje zabytków).

Cel perspektywiczny II „Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego” zawiera trzy cele operacyjne, z czego jeden dotyczy **form finansowania zadań** związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego (np. dotacje na prace renowacyjne i konserwatorskie dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków **i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków**) oraz z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozwój wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków, tradycje niematerialne i patriotyczne;
- działania na rzecz zagospodarowania obiektów zabytkowych na cele turystyczne i gospodarcze;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny: „tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami”_kładzie nacisk na wspieranie rozwoju oferty turystycznej opartej o zabytki i elementy dziedzictwa oraz gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach, z wykorzystaniem miejscowych tradycji.

Cel perspektywiczny III „Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego” zawiera trzy cele operacyjne związane z edukacją regionalną i promocją zabytków oraz walorów kulturowych regionu, w tym wspieranie funkcjonowania lokalnych muzeów i izb regionalnych.

Cel operacyjny: „edukacja i promocja zabytków i dziedzictwa kulturowego” wskazuje na następujące zadania:

- organizacja wydarzeń związanych z popularyzacją dziedzictwa regionu kierowanych do szerokich grup społecznych – np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie dni Dziedzictwa, Noce Muzeów;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do działań edukacyjnych i promocyjnych województwa;
- popularyzacja wiedzy o historii, zabytkach i dziedzictwie województwa i jego ochronie, ze szczególnym uwzględnieniem dynastii Gryfitów, z wykorzystaniem nowych technologii cyfryzacji zabytków;
- kształtowanie postaw patriotycznych w kontekście historii regionu;

Przedstawione powyżej cele WPOnZ wpisują się w ustalenia ustawy o ożionz 2003, a także kontynuują i rozwijają zadania i kierunki zapoczątkowane w poprzednich edycjach Programu. Uwzględniono również nowe możliwości, które niesie rozwój technologii cyfrowych i informatycznych.

Realizacja zapisów WPOnZ odnosi się także do obszaru Powiatu Polickiego, uwzględniając jego bogate dziedzictwo kulturowe (archeologiczne, materialne i niematerialne).

Ustalenia przyjęte w niniejszym Programie Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 są spójne z celami wyznaczonymi w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami.

POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

przyjęta Uchwałą Nr 1257/21 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 30 sierpnia 2021 r.

Strategiczny cel polityki kulturalnej województwa zachodniopomorskiego to:

stały rozwój intelektualny i cywilizacyjny społeczności Pomorza Zachodniego oraz systematyczny wzrost potencjału kulturalnego regionu

W szczególności oznacza to dążenie do:

- wzmocnienia pozycji Pomorza Zachodniego jako istotnego regionu na mapie kulturalnej Polski
- wykorzystania unikalnego położenia geograficznego i kulturowego regionu, wykraczającego poza granice województwa (Euroregion Pomerania, region bałtycki)
- zachowania i rozwijania unikalnego środowiska kulturowego
- wyznaczania kierunków rozwoju sektora kultury w regionie
- kreowania/inicjowania działań wychowujących przyszłych odbiorców oferty kulturalnej
- pobudzania i rozwijania aktywnego udziału w kulturze

Dla Polityki Kulturalnej Województwa Zachodniopomorskiego określono trzy priorytetowe strategiczne obszary interwencji:

- 1) Dostęp do kultury oraz uczestnictwo w kulturze
- 2) Rozwój współpracy międzynarodowej w obszarze kultury
- 3) Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe

W ramach realizacji trzeciego priorytetu „Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe” określono dwa cele:

- Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego regionu
- Badanie, dokumentowanie i promocja zachodniopomorskiego dziedzictwa kulturowego

Powyższe cele realizowane są poprzez działania nakierowane na ochronę i rozwój rodzimego dziedzictwa materialnego i niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową. Podejmowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków zachodniopomorskich, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizowane są też zadania mające na celu podnoszenie wartości posiadanego dziedzictwa, zainteresowania problematyką ochrony zabytków oraz promocji zachodniopomorskiego dziedzictwa poprzez wykłady, konferencje naukowe, wystawy, działania edukacyjne oraz wydawnictwa.

Dodatkowo dynamiczny rozwój narzędzi teleinformatycznych służących do efektywnego przetwarzania, trwałego przechowywania i wirtualnego odtwarzania danych graficznych, pozwala obecnie na realizację projektów w obszarze cyfryzacji obiektów zabytkowych, w tym na trójwymiarowe i wirtualne odtworzenie historycznej architektury i wyposażenia. Powstająca cyfrowa dokumentacja 3D zabytków zachodniopomorskich jest udostępniana w celach edukacyjnych, naukowych i popularyzatorskich, dzięki czemu zwiększa atrakcyjność zasobów dla przeciętnego odbiorcy. Stanowi także nową propozycję dotarcia do obiektów dziedzictwa kulturowego dla osób w różnym wieku, w tym niepełnosprawnych.

W ramach tego zadania z terenu Powiatu Polickiego wykonano dokumentację cyfrowe 3D następujących zabytków⁵:

- ratusz w Nowym Warpnie,
- kościół w Karsznie
- ruina kościoła w Karwowie
- kościół w Niekończycy

Jednocześnie Województwo Zachodniopomorskie realizuje politykę kulturalną m.in. poprzez wsparcie finansowe realizacji zadań publicznych z zakresu kultury przyznawane podmiotom wymienionym w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, a także - realizując obowiązek nałożony na samorzady województw ustawą z dnia 2003 - **przeznacza środki finansowe** w ramach naboru wniosków o udzielenie dotacji celowej **na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków**, położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego.

W ramach tego zadania w latach 2019-2023 samorząd województwa przeznaczył środki na renowację zabytków także z terenu Powiatu Polickiego (pałac w Karsznie, wieża kościoła oraz remiza w Stolcu, kościół w Dobrej). Udzielono też dotacji, wnioskowanej przez Starostę Polickiego, na wykonanie programu prac konserwatorskich klasycystycznego pomnika Jürgena Berndta Wilhelma von Ramin, a także inwentaryzację drzew i mogił na nieczynnym cmentarzu przykościelnym w Stolcu (2022 r.).

⁵ Opracowania własne Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie udostępnione na stronie internetowej: www.bdz.szczecin.pl

POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W SEKTORZE TURYSTYKI

przyjęta Uchwałą Nr 786/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 17 maja 2016 r.

Przedmiotem polityki samorządu województwa zachodniopomorskiego w sektorze turystyki są konsekwentne wysiłki na rzecz poprawy warunków uprawiania turystyki i rekreacji oraz zwiększania ich gospodarczego znaczenia jako ważnego elementu regionalnej gospodarki. Horyzont czasowy przedmiotowej polityki wyznacza rok 2030.

W dokumencie obok kluczowych kierunków rozwoju turystycznego regionu (turystyka rekreacyjno-wypoczynkowa nadmorska i pojezierna, turystyka uzdrowiskowa i zdrowotna, aktywna i specjalistyczna, piesza, rowerowa, wodna) podkreślono także coraz większe **znaczenie turystyki opartej o zasoby kulturowe**. Stanowi ona uzupełnienie podstawowej oferty i alternatywę spędzania czasu wolnego uniezależniając ją od warunków pogodowych.

„Potencjał kulturowy województwa zachodniopomorskiego jest materialnym świadectwem bogatej historii regionu, wynikiem ścierania się wpływów zachodnioeuropejskich, polskich i skandynawskich. Zachowane elementy krajobrazu, takie jak układy staromiejskie, historyczne umocnienia i fortyfikacje, liczne wsie średniowieczne, XIII-wieczne kościoły i zabudowania poklasztorne, stanowią charakterystyczne rysy krajobrazu województwa i podkreślają jego odrębność. Największy potencjał związany z walorami kulturowymi skupia się wokół miast historycznych, współtworzą go zabytki obronne, sakralne, muzea regionalne. Wiele z nich posiada odrębny, ciekawy charakter – swoją historię, tradycje oraz infrastrukturę (...). Na uwagę zasługują również mniejsze miejscowości, które poprzez swoją historię, piękne położenie są niezwykle ważnym punktem na turystycznej mapie Pomorza Zachodniego.”

Wśród priorytetów sformułowanych przez samorząd województwa w obszarze rozwoju i podnoszenia jakości kluczowych produktów turystycznych regionu jest także:

- rozwój turystyki poznawczej i kulturowej w tym przede wszystkim rozwój produktu kulturowego opartego o historyczną rekonstrukcję miejsca i czasu,
- rozwój szlaku turystycznego „Parki i ogrody”,
- koncepcja budowy i rozwoju szlaku kulinarnego „Smaki regionu”,
- koncepcja budowy i rozwoju turystyki wodnej „Małe szlaki wodne”,
- koncepcja sieci tras rowerowych Pomorza Zachodniego,
- program „Zachodniopomorski Szlak Żeglarski”.

W ramach projektów obejmujących rozwój poszczególnych szlaków planowane jest również wsparcie z Funduszy Europejskich budowy i rozbudowy infrastruktury poprawiającej dostępność obiektów i atrakcji turystycznych oraz zagospodarowanie ich bezpośredniego otoczenia.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU POLICKIEGO

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO na lata 2020–2024

przyjęty Uchwałą Nr XXIV/163/2020 Rady Powiatu w Policach z dnia 20 listopada 2020 r. (Dz.U. Woj. Zachodniopomorskiego z dn. 18 grudnia 2020 r., poz. 5780)

Ustawowy obowiązek opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami spoczywa na Zarządzie Powiatu. Dokument, obowiązujący w latach 2020-2024 (drugi z kolei, po PPOnZ na lata 2016–2020), zawiera informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków oraz wyznacza cele i zadania służące poprawie stanu zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego, w realizację których angażuje się samorząd powiatowy.

W Programie Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020–2024 przyjęto **trzy cele priorytetowe**:

- 1) Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego,
- 2) Promocja i popularyzacja lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- 3) Wspieranie działań społeczności lokalnych na rzecz opieki nad dziedzictwem kulturowym powiatu.

Przypisane do powyższych celów zadania realizowane były poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli oraz zarządców obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń. W ramach monitoringu działań powstało sprawozdanie z realizacji PPOnZ, obejmujące okres od stycznia 2021 do grudnia 2022⁶.

W opracowaniu wskazano wysokość dotacji udzielonych w tym czasie przez samorządy poszczególnych gmin Powiatu Polickiego na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Dofinansowania te objęły prace prowadzone głównie przy zabytkowych kościołach (mury i wnętrza), a także w ich otoczeniu (np. naprawa muru cmentarza przykościelnego w Bezzeczu, rewitalizacja cmentarza wraz z zabytkowym drzewostanem przy kościele w Mierzynie).

Odnotowano też dotacje celowe udzielone przez Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego (odnowienie elewacji pałacu w Karsznie, opracowanie programu prac konserwatorskich dla pomnika w Stolcu i inwentaryzacja drzew na cmentarzu przykościelnym w Stolcu).

Ponadto dokument zawiera dane o znakowaniu zabytków wpisanych do rejestru znakiem „Zabytek chroniony prawem” (tzw. Błękitna Tarcza), a także informuje o podjętych działaniach promocyjnych i popularyzujących lokalne dziedzictwo kulturowe.

Zarząd Powiatu w Policach corocznie, w oparciu o ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., poz. 571), ogłasza otwarty konkurs ofert

⁶ Zgodnie z zapisem ustawowym, drugie sprawozdanie z realizacji PPOnZ za lata 2023-2024 zostanie opracowane po upływie okresu sprawozdawczego, tj. po zakończeniu 2024 roku.

na realizację zadań publicznych m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Rozpatrywane są oferty lokalnych stowarzyszeń, które realizują zadania związane m.in. z promowaniem historii i tradycji Powiatu Polickiego. W okresie sprawozdawczym wsparcie Powiatu Polickiego, w ramach środków przekazanych w otwartym konkursie ofert, otrzymali organizatorzy m.in. następujących zadań publicznych:

- „Interdyscyplinarny plener malarsko-rzeźbiarsko-ceramiczny *Inspiracje, interpretacje – Trzebież 2021 i 2022*” (Niezależne Europejskie Stowarzyszenie Twórców im. Ewy Dąbrowskiej)
- „Upowszechnianie wiedzy na temat zabytków Powiatu Polickiego oraz kultury ludowej Powiatu Polickiego” (Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów Policzyjnych);
- „Historia i zabytki Powiatu Polickiego” (Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „SKARB”).

Informacje o działaniach Powiatu w zakresie opieki nad zabytkami zawarte są także w corocznych raportach o stanie powiatu. Zgodnie z ustawą o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2020 r., poz. 920) są to dokumenty, sporządzane, co roku do dnia 31 maja, zawierające podsumowanie działalności zarządu w roku poprzednim, w szczególności realizacji polityk, programów i strategii, uchwał rady powiatu i budżetu obywatelskiego.

Z wydarzeń i działań w sferze publicznej, jakie wspierał Powiat Policki w latach 2020 – 2022, odnotowanych w raportach, można wymienić:

- projekt muzyczny „Stare Pieśni Przemysłowca” jako budulec tożsamości muzycznej Bractwa Śpiewaczego z Tanowa (miał na celu utworzenie śpiewnika utworów z XIX w. przez Stowarzyszenie Akademia Komunikacji Społecznej w Szczecinie),
- projekt „4P – Poznaj, pokochaj Powiat Policki” (miał na celu stworzenie gry planszowej, z odniesieniami do filmów poprzez kody QR, opracowanej przez Harcerzy Chorągwi Zachodniopomorskiej ZHP, w ramach promocji walorów turystycznych regionu polickiego),
- II edycja – porządkowanie Lapidarium, Pomnika Ofiar Faszyzmu, cmentarzy polickich przez uczniów Zespołu Szkół im. Ignacego Łukasiewicza w Policach;
- „Powiat Policki przyjazny z Natury” – prezentacja potencjału turystycznego obszaru powiatu w aspekcie jego walorów przyrodniczo-krajobrazowych w formie materiałów filmowych (z udziałem znanego podróżnika Aleksandra Doby),
- wydanie IV części książki „Oni byli pierwsi”, zawierającej wspomnienia pierwszych powojennych osadników ziemi polickiej,
- konkurs fotograficzny „Najpiękniejsze Zabytki Powiatu Polickiego” skierowany do mieszkańców Powiatu Polickiego (w dwóch kategoriach wiekowych: 7–17 lat i powyżej 18 roku życia),
- projekt „Słowiński Park Historyczny” realizowany w Nowym Warpnie-Podgrodziu, w ramach którego rekonstruktorzy przybliżają odwiedzającym kulturę wczesnego średniowiecza;
- konkursy w ramach cyklicznej ogólnopolskiej akcji Narodowego Czytania.

Należy także nadmienić, że dzięki dotacjom w ostatnich latach dla powiatowej biblioteki publicznej w Policach, poszerzony został księgozbiór Działu Regionalnego, który gromadzi i udostępnia wydawnictwa, czasopisma, prace dyplomowe o tematyce regionalnej, a także dokumenty z życia społecznego regionu polickiego. Tworzona jest tu również bibliografia regionalna w formie elektronicznej, udostępniona czytelnikom.

Powiat Policki podjął również starania o pozyskanie środków z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, ustanowionego uchwałą Rady Ministrów z dnia 23 listopada 2022 r. Otrzymał wsparcie w 2023 roku (Wstępna Promesa) na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych w kościele pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Będargowie, gm. Kołbaskowo (715 400,00 zł).

Starostwo Powiatowe w Policach złożyło także wniosek do ZWKZ w Szczecinie na realizację zadań związanych z prawidłową renowacją cmentarza przykościelnego w Stolcu wraz z pomnikiem J.B. von Ramin. W 2024 roku przyznano na ten cel dotację w wysokości 40 000,00 zł.

Wsparcie rządowe (Rządowy Program Odbudowy Zabytków) przyznane zostało także samorządom wszystkich gmin z terenu Powiatu Polickiego, na następujące inwestycje:

Gmina Dobra

- renowacja wnętrza kościoła w Dobrej (1 168 624,76 zł);
- renowacja kościoła parafialnego w Buku (3 260 566,62 zł);

Gmina Kołbaskowo

- zagospodarowanie części zabytkowego parku dworskiego w Rajkowie na cele kultu religijnego – krzyż przydrożny (486 080,00 zł);

Gmina Nowe Warpno

- remont ratusza w Nowym Warpnie (431 200,00 zł);
- remont kościoła w Warnołęce (147 000,00 zł);

Gmina Police

- zabezpieczenie trwałej ruiny klasztoru augustianów na Wzgórzu Maryjnym w Policach-Jasienicy (1 000 000,00 zł).

W działaniach podejmowanych przez samorzady gmin na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu polickiego warto podkreślić troskę lokalnych władarzy o zachowanie dawnych cmentarzy ewangelickich, po 1945 r. nieużytkowanych (bądź użytkowanych przez krótki okres). Od 1998 r. w Policach istnieje Lapidarium Polickie (w obrębie dawnego cmentarza miejskiego, obecnie parku) gromadzące pozostałości nagrobków z blisko 20 cmentarzy z terenu gminy (są to elementy sztuki sepulkralnej: stele, stylizowane pnie, głazy, krzyże żeliwne). Również tereny dawnych cmentarzy w Siadle Górnym i Moczyłach w gminie Kołbaskowo zostały współcześnie zrewitalizowane z utworzeniem lapidarium.

W 2020 r. samorząd gminy Dobra podjął się realizacji lapidarium na cmentarzu ewangelickim w Dołujach, założonym w połowie XIX w. Projekt obejmował rewaloryzację istniejących pomników nagrobnych i mogił, ich wyeksponowanie (w pierwotnym miejscu, bez przemieszczania elementów sepulkralnych), wyznaczenie

układu komunikacyjnego, uzupełnienie istniejącej kompozycji zieleni. Wykonano ścieżki, małą architekturę, tablice informacyjne, nasadzenia, odnowiono też mur ogrodzeniowy. Uporządkowanie i zagospodarowanie miejsca było inicjatywą mieszkańców sołectwa Dołuje. W *Raporcie o stanie gminy Dobra za 2023 r.* zapisano, że:

„w efekcie podjętych działań, zaniedbany, zarośnięty cmentarz w Dołujach stał się elementem edukacji, wiedzy o przeszłości regionu, a także atrakcją turystyczną. Z tego względu stanowi on przykład dobrej praktyki pozwalającej na ochronę wartości zabytkowych, walorów przyrodniczych i krajobrazowych przestrzeni oraz promocję dziedzictwa kulturowego. Ponadto warto podkreślić, iż realizacja projektu wpłynęła na poprawę bezpieczeństwa w tym miejscu, przy jednoczesnym udostępnianiu go szerszej społeczności oraz turystom”.

W 2023 roku w ogólnopolskim konkursie na najlepsze przestrzenie publiczne, organizowanym przez Towarzystwo Urbanistów Polskich, lapidarium w Dołujach otrzymało wyróżnienie w kategorii: rewitalizowana przestrzeń zabytku. W ocenie obiektu podkreślono nie tylko walory estetyczne, ale przede wszystkim wartość społeczną realizacji: to, w jaki sposób miejsce integruje mieszkańców i przywraca lokalną tożsamość kulturową. Lapidarium w Dołujach zostało też zgłoszone do ogólnopolskiego konkursu „ZABYTEK ZADBANY 2021”, którego celem jest promocja opieki nad zabytkami, w tym propagowanie najlepszych wzorów konserwacji, utrzymania i zagospodarowania zabytków.

Wszystkie przedstawione powyżej pozytywne działania i aspekty opieki nad zabytkami realizują cele wyznaczone w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2020–2024.

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO SZCZECIŃSKIEGO OBSZARU METROPOLITALNEGO 2030

przyjęta Uchwałą Nr 21/1/2024 Walnego Zebrania Stowarzyszenia Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego z dn. 9 lutego 2024 r.

Szczeciński Obszar Metropolitalny (SOM) to obszar funkcjonalny o znaczeniu ponadregionalnym. Obejmuje wojewódzkie miasto rdzeniowe – Szczecin i silnie powiązane funkcjonalnie z nim otoczenie, **w tym Powiat Policki**. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego SOM **jest podstawowym narzędziem zarządzania rozwojem tego terytorium, wiążącym również dla polityki strategicznej Powiatu Polickiego w perspektywie do roku 2030.**

Wzmocnienie współpracy między gminami tego obszaru, Powiatem Polickim oraz samorządem województwa zachodniopomorskiego stwarza możliwość wymiany doświadczeń i podjęcia bardziej efektywnych działań na rzecz pełniejszego wykorzystania istniejących tutaj zasobów i potencjałów społeczności lokalnych.

Wśród określonych w Strategii **głównych cech** Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego wymieniono także:

- **unikalny krajobraz** warunkowany zróżnicowaną rzeźbą terenu;
- **wysokie walory przyrodnicze**, wyjątkowe w skali całego kraju, determinujące jego strukturę funkcjonalno-przestrzenną oraz kierunki rozwoju;
- **licznie występujące formy ochrony przyrody**, w tym: Park Krajobrazowy Dolina Dolnej Odry, Obszary Natura 2000, rezerwat ptaków Świdwie (o znaczeniu międzynarodowym), ostoja siedliskowa Kanały-Police;
- **występowanie instytucji kulturalnych** w SOM;
- **występowanie licznych zabytków nieruchomych, dóbr kultury współczesnej;**
- **wysoki stopień atrakcyjności terenów turystycznych;**
- **liczne szlaki kulturowe i żeglarskie;**
- **dobrze rozwinięte szlaki rowerowe**, wraz z turystyczną infrastrukturą towarzyszącą;
- **dynamicznie rozwijające się porty i przystanie** o charakterze turystycznym i rybackim, w tym: Trzebież, Nowe Warpno.

Jako **kluczowe** dla integracji SOM z otoczeniem wymieniono m.in.:

- umiejętne kształtowanie wizerunku SOM jako obszaru przyjaznego do życia, pracy i mieszkania, wykorzystując walory takie jak wyjątkowe formy architektoniczne obiektów kultury oraz **liczne obiekty o wartościach historycznych rozsiane po całym obszarze;**
- działania promujące **wspólne wartości historyczne i dziedzictwo kulturowe oraz potencjał turystyczny obszaru;**
- budowanie poczucia wspólnoty metropolitalnej i tożsamości terytorialnej w oparciu o potencjał obszaru transgranicznego, lokalne aspiracje, **wspólne dziedzictwo kulturowe i historyczne walory przyrodnicze**, bogate zasoby akwenowe oraz kreatywność i przedsiębiorczość mieszkańców.

Wśród kompetencji (silnych stron) budujących konkurencyjność i atrakcyjność SOM wskazano także **na bogate dziedzictwo kulturowe** i kulinarne (obszar wielokulturowych społeczności lokalnych, eksponowanie wartości polskich i uniwersalnych, interesująca architektura, liczne zabytki o znaczeniu ponadregionalnym i dobra kultury współczesnej, zabytki techniki).

Określona w Strategii **wizja rozwoju Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego** to:

„Szczeciński Obszar Metropolitalny zorientowany na dobrostan wszystkich mieszkańców, budujący relacje sieciowe, uczący się, oszczędny, odporny i innowacyjny”

Z przyjętej wizji rozwoju SOM wynika bezpośrednio **cel główny** Strategii:

Budowanie odporności SOM na zmiany, w tym demograficzne i klimatyczne poprzez dalszą integrację funkcjonalno-przestrzenną i wykorzystanie wspólnego potencjału obszaru.

Jest on realizowany poprzez **cztery cele strategiczne:**

- Cel 1 – **Wzmacnianie relacji zewnętrznych i wewnętrznych SOM**
- Cel 2 – **Zwiększanie konkurencyjności i innowacyjności SOM poprzez wzmacnianie potencjału rozwojowego**
- Cel 3 – **zapewnienie dobrostanu mieszkańców oraz dostępności do wysokiej jakości usług publicznych**
- Cel 4 – **Wzmacnianie zdolności do współpracy poprzez budowanie kompetencji instytucji samorządowych i tworzenie partnerstw**

Osiągnięcie w. w. celów strategicznych zapewni wdrażanie - przypisanych do nich - celów operacyjnych, które zawierają także zapisy odnoszące się do dziedzictwa kulturowego.

W ramach charakterystyki Celu Operacyjnego 2.5 „Budowanie atrakcyjności oferty czasu wolnego na potencjale środowiska naturalnego” zapisano m.in., że:

„podejmowane będą działania w zakresie wsparcia i promocji instytucji kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego.”

Wyznaczone kierunki działań to:

- Wzmacnianie tożsamości metropolitalnej poprzez rozwój obiektów kultury;
- Promocja zabytków, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Przykładowe typy projektów to:

- Prace restauratorskie i konserwatorskie obiektów kultury;
- Organizacja wydarzeń, tworzenie pakietów turystycznych, udział w targach i wystawach turystycznych (w tym także o zasięgu międzynarodowym);
- Wzmocnienie infrastruktury turystycznej poprzez budowę/odnowienie szlaków turystycznych
- Budowa marki i strategii marketingowej dla sieci kurortów uzdrowiskowych.

Dodatkowo w dokumencie zapisano, że:

„Działania realizujące założenia *Kultury wolnego czasu* w SOM będą przede wszystkim ukierunkowane na przygotowanie ofert, odpowiadających na potrzeby odbiorców udostępniając przestrzeń, miejsca spotkań, otwarte na mieszkańców i turystów. **Nadrzędnym założeniem w takich przedsięwzięciach będzie zapewnienie ochrony oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego, przynależności historycznej.** W projektach związanych z zapewnieniem wysokiej jakości spędzania wolnego czasu odgrywać istotną rolę będą walory społeczne, kulturotwórcze, wpływające na rozwój mieszkańców”.

Finansowanie projektów oparte będzie o środki unijne z Funduszy Europejskich dla Pomorza Zachodniego 2021-2027 (tryb niekonkurencyjny), środki Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, budżet Państwa, budżety JST, inne (w tym Partnerstwo Publiczno-Prywatne). Beneficjentami będą: samorządy wchodzące w skład Stowarzyszenia Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego, Stowarzyszenie Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego, partnerstwa członków SSOM, jednostki

organizacyjne JST, partnerstwa pomiędzy jednostkami organizacyjnymi JST, instytucje kultury (samorządowe).

W Celu Operacyjnym 3.3 „Zarządzanie zasobami środowiskowymi w sposób oszczędny i zbilansowany” podkreślono rolę regeneracyjną **zieleni komponowanej wysokiej**, do której zaliczyć należy także zabytkowe parki pałacowe, dworskie i podworskie z terenu Powiatu Polickiego (np. w Stolcu, Ostoi, Rajkowie czy Rzędzinach) oraz starodrzew dawnych cmentarzy.

Ponadto, w Strategii, ustalono najważniejsze dyspozycje i rekomendacje, które będą rozwijane w kształtowaniu zintegrowanej **polityki przestrzennej SOM**. Zgodnie z tymi zapisami, **w zakresie krajobrazu kulturowego zaleca się:**

- opracowanie programu gospodarowania obiektami lub zespołami o wartościach kulturowych;
- realizacja w politykach dyspozycji audytu krajobrazowego i innych stwierdzonych wartości krajobrazowych;
- ochrona i ekspozycja unikatowych wartości krajobrazu kulturowego SOM, w tym **historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych** w krajobrazie;
- podejmowanie działań renowacyjnych, rewitalizacyjnych mających na celu **przywracanie do życia obszarów zdegradowanych**, w szczególności zespołów zabudowy historycznej, terenów nabrzeży, terenów w sąsiedztwie portów oraz terenów przemysłowych;
- **uwzględnianie zapisów programów opieki nad zabytkami w politykach przestrzennych i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;**

Wśród przyjętych najważniejszych ustaleń i rekomendacji **dla wydzielonej strefy Centra miast wskazano m.in. na:**

- ochronę historycznych walorów centrów miast, w szczególności historycznych układów urbanistycznych;
- prowadzenie działań rewitalizacyjnych na obszarach zdegradowanych;
- ochronę obecnych oraz powstanie nowych terenów urządzonej zieleni miejskiej w strefach prywatnych, publicznych i półpublicznych (w tym ograniczenie wycinki oraz utwardzania powierzchni).

W Celu Operacyjnym 3.5. „Budowanie więzi społecznych i ich odporności na zmiany” podkreślono, że:

„**Silne sieci społeczne** rozwijające się w wolnych, otwartych społeczeństwach uodparniają je na wszystkie rodzaje napięć i zagrożeń. **Kultura**, komunikacja, spójność, **wspólnota i współodpowiedzialność** składają się na parasol ochronny społeczności lokalnych.(...)Tworzenie platform dialogu, konsultacji społecznych i partnerstwa między mieszkańcami, organizacjami pozarządowymi a władzami lokalnymi przyczyni się do **budowania więzi społecznych, wzmocnienia poczucia tożsamości**, sprawczości i zaufania.”

Jako kierunki działań wskazano m.in. na:

- uwzględnianie oczekiwań interesariuszy;
- współpracę z NGOs;
- partycypację społeczną;
- rewitalizację obszarów zdegradowanych w SOM.

Zapisy Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 są zgodne z celami wyznaczonymi w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego 2030.

PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2020–2023 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2027

przyjęty Uchwałą Rady Powiatu Nr XXVI/185/21 z dnia 29 stycznia 2021 r.

Program został opracowany dla osiągnięcia celów niezbędnych do realizacji ochrony środowiska na szczeblu powiatowym (Ustawa Prawo Ochrony Środowiska z dn. 27 kwietnia 2001 roku, Dz. U. 2016 poz. 672.). Zawiera analizę i ocenę stanu środowiska w powiecie polickim oraz wyznacza cele i kierunki interwencji mające na celu zachowanie jego dobrego stanu, a w obszarach, gdzie występują negatywne oddziaływania przedstawia działania naprawcze.

W dokumencie „Prognoza oddziaływania na środowisko dla Programu Ochrony Środowiska Powiatu Polickiego na lata 2020 – 2023 z perspektywą do roku 2027” stwierdzono, że działania wyznaczone w POŚ dla Powiatu Polickiego mają w większości neutralne lub pozytywne oddziaływanie na dobra materialne i zabytki:

„Zadania inwestycyjne w zakresie infrastruktury komunikacyjnej bezpośrednio wpłyną pozytywnie na występujące w bliskim sąsiedztwie tych terenów zabytki nieruchomości, poprzez minimalizację występowania drgań spowodowanych złym stanem technicznym nawierzchni lub szlaku. (...) Konsekwencją realizacji zadań inwestycyjnych będzie dbałość o walory historyczno-kulturowe poprzez zastosowanie takich rozwiązań projektowych, aby środowisko kulturowe nie zostało zdegradowane”.

Zarząd Powiatu w Policach przystąpił do opracowania Programu Ochrony Środowiska Powiatu Polickiego na lata 2024 – 2027 z perspektywą do roku 2031. Obecnie (kwiecień 2024 r.) dokument ten jest w trakcie konsultacji społecznych.

TURYSTYKA KULTUROWA

Na świadomość funkcjonowania w przestrzeni Powiatu Polickiego licznych obiektów zabytkowych wpływa także istnienie kilkudziesięciu szlaków turystycznych – pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych i żeglarskich. Większość z nich uwzględnia w swoim przebiegu obiekty dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu, np.:

- szlak „Parków i pomników przyrody” (obejmujący parki dworskie i zabytki w miejscowościach o średniowiecznej metryce),

- szlak „Kościołów wiejskich gminy Kołbaskowo” (obejmujący XIII-wieczne kościoły z granitowych kwadr w Kamieńcu, Kołbaskowie, Będargowie, Stobnie, Bobolinie i Barnstawiu oraz ruiny kościołów w Karwowie, Moczyłach i Pargowie);
- szlak „Nowe Warpno – Trzebież” (obejmujący historyczne miejscowości Warnołęka, Brzózki, zabytki architektury, lasy Puszczy Wkrzańskiej);
- ścieżka dydaktyczno-turystyczna ruin fabryki benzyny syntetycznej Hydrierwerke Politz AG im. Andrzeja Marcinkowskiego (obejmująca historyczne elementy infrastruktury fabrycznej, schrony, strażnicę, rampy),
- szlak „Graniczny im. Andrzeja Marcinkowskiego (obejmujący miejscowości z historyczną zabudową, parkami dworskimi: Bobolin, Koścín, Wąwelnica, Dobra).

STAN TECHNICZNY ZABYTKÓW

Stan techniczny zabytków z terenu Powiatu Polickiego jest zróżnicowany. Część obiektów od kilku lat poddawana jest kompleksowym pracom konserwatorskim – np. kościoły parafialne w Dobrej, Nowym Warpnie, Mierzynie, Wołczkowie. W innych świątyniach rozpoczęto prace renowacyjne planowane na kolejne lata, np. w Buku, Stolcu, Warnołęce.

Pałac w Stolcu - będący reprezentacyjną dla regionu polickiego barokową rezydencją szlachecką - pozostawał do niedawna w bardzo złym stanie technicznym, zagrożony unicestwieniem. W ostatnim okresie dzięki zabiegom nowych właścicieli obiektu jego stan polepszył się, przystąpiono do zabezpieczenia i wzmocnienia budynku. Jednakże wciąż potrzebne są pilne działania naprawcze.

Opracowania badawcze w zakresie stanu zachowania zabytków nieruchomych w Polsce prowadzi m.in. Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Szczecinie, monitoring prowadzi także Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie (w ramach realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad zabytkami). Wskazana jest stała współpraca Powiatu Polickiego z tymi instytucjami.

PLANOWANIE PRZESTRZENNE

Plany zagospodarowania przestrzennego, jako dokumenty pomocne dla integracji zjawisk społecznych i prowadzenia polityki przestrzennej, wykonywane są na trzech podstawowych poziomach: kraju, regionu (województwa) i gminy (miasta).

Prowadzenie, w granicach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju, należy do zadań samorządu powiatu (art. 3, ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Na poziomie powiatów mogą być powoływane powiatowe komisje urbanistyczno-architektoniczne jako organy doradcze starostów oraz na podstawie stosownych porozumień, dla wójtów, burmistrzów albo prezydentów miast wchodzących w skład tych powiatów, które nie powołały gminnych komisji (art. 8 ust.1.). Starosta sporządza opinie do projektu studium zagospodarowania przestrzennego gmin.

W studium określa się, między innymi, obszary oraz zasady ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego oraz obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zarząd Powiatu uzgadnia projekt planu miejscowego sporządzanego przez wójta lub burmistrza miasta w zakresie zadań rządowych i samorządowych. Studium i plan uwzględniają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego; jako akty prawa miejscowego, przyjmowane są w formie uchwał Rady Gminy. Określają one przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego.

Powiaty nie są uprawnione do sporządzania planów.

GMINNE EWIDENCJE ZABYTKÓW na terenie Powiatu Polickiego

Gminne Ewidencje Zabytków zostały wykonane i uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków we wszystkich gminach Powiatu Polickiego. Dane dotyczące GEZ zestawiono w poniższej tabeli.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW					
gmina	wykonana (rok)	liczba obiektów	uzgod./akceptacja WKZ	status prawny (uchwała/zarządzenie)	dostępność publiczna GEZ
DOBRA	TAK (2008)	107 kart adresowych obiektów zabytkowych	TAK	Zarządzenie nr 150/2019 Wójta Gminy Dobra z dn. 18.09.2019 r.	Informacje i karty GEZ do pobranie (pliki PDF) na stronie internetowej UG
KOŁBAS-KOWO	TAK (2017)	95 kart adresowych obiektów zabytkowych	TAK	brak statusu prawnego	http://portal.gison.pl/kolbaskowo/ w zakładce ewidencja zabytków/zabytki
NOWE WARPNO	TAK (2008)	199 kart adresowych obiektów zabytkowych	TAK	nie podano	do wglądu w siedzibie urzędu
POLICE	TAK (2008)	208 kart adresowych obiektów zabytkowych	TAK	Zarządzenie nr 145/2018 Burmistrza Polic z dn. 26.06.2018 r.	http://sjp2.police.pl/ (moduł Zabytki)

źródło: dane z urzędów gmin 2021, weryfikacja 2024

GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI realizowane na terenie Powiatu Polickiego

Gminne Programy Opieki nad Zabytkami wykonane zostały we wszystkich gminach Powiatu Polickiego, dla różnych okresów obowiązywania. W chwili obecnej (czerwiec 2024) obowiązuje jedynie Program dla gminy Dobra, uchwalony 25 kwietnia 2024 roku. Pozostałe dokumenty straciły ważność. Najdłużej - do końca ubiegłego roku - obowiązywał GPOnZ dla gminy Police. Program dla gminy Kołbaskowo skończył

ważność w 2021 roku, a dużo wcześniej, bo w 2012 roku Program dla gminy Nowe Warpno.

GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI					
gmina	wykonany (numer i data uchwały Rady Gminy/Miasta)	Czas (lata)	Pierwszy/ kolejny GPOnZ	Sprawozdania z realizacji GPOnZ	uwagi
DOBRA	TAK Uchwała nr LI/680/2024 z dn. 25.04.2024 r.	2024–2027	kolejny GPOnZ	pierwszy okres sprawozdawczy minie w 2026 r.	GPOnZ aktualnie obowiązujący
KOŁBAS-KOWO	TAK Uchwała nr XXXVIII/400/2017 z dn. 28.12. 2017 r.	2018–2021	pierwszy GPOnZ	nie były sporządzane sprawozdania z realizacji GPOnZ	GPOnZ skończył ważność z dn. 31.12. 2021 r.
NOWE WARPNO	TAK Uchwała nr XXVII/158/2009 z dn. 24 marca 2009 r.	2008–2012	pierwszy GPOnZ	były sporządzane sprawozdania z realizacji GPOnZ	GPOnZ skończył ważność z dn. 31.12. 2012 r.
POLICE	TAK Uchwała nr XIV/144/2019 z dn. 24.11.2019 r.	2020–2023	pierwszy GPOnZ	były sporządzane sprawozdania	GPOnZ skończył ważność z dn. 31.12. 2023 r.

źródło: dane z urzędów gmin 2021, weryfikacja 2024

Poniżej przytoczono zadania zawarte w Gminnych Programach Opieki nad Zabytkami i **zrealizowane w latach obowiązywania Programu**⁷.

Gmina Dobra⁸:

- utworzenie lapidarium na terenie dawnego cmentarza ewangelickiego (XIX w.) w Dołujach, które otrzymało wyróżnienie w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce w 2023 roku;
- oznakowanie zabytków znakiem informacyjnym „Zabytek chroniony prawem” (znak Błękitnej Tarczy, którym wyróżnia się zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków);
- promocja zabytków (filmy) na stronie internetowej urzędu, w portalach internetowych, gazetach, na kanale TVNEWS 24 w programie Wiadomości Gminy Dobra;
- promocja zabytków poprzez zgłoszenie udziału w ogólnopolskich konkursach *Zabytek Zadbany* oraz *Samorząd dla Dziedzictwa*, nagradzającego gminy za modelowe opracowanie i wdrażanie gminnych programów opieki nad zabytkami;

⁷ Źródło: dane z ankiet przestanych przez Urzędy Gmin i Miast w styczniu-marcu 2021 roku, w ramach prowadzonego cyklicznie monitoringu Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego oraz dane z Raportów o stanie gminy, publikowanych corocznie na stronach internetowych UG i UGiM.

⁸ Zadania realizowane w latach obowiązywania poprzedniego GPOnZ na lata 2020-2023.

- organizacja konkursu plastycznego „Zabytki gminy Dobra”, skierowanego do dzieci, młodzieży i dorosłych. Prace oceniano według kryteriów; oryginalność, zgodność z tematem, estetyka i kompozycja.
- zakończenie budowy i oddanie do użytkowania ścieżki rowerowej Buk-Łęgi-Dobra oraz Dobra-Wołczkowo-Szczecin (Głębokie) – biegnących w pobliżu obiektów zabytkowych;
- realizacja projektu „Szlak Pogranicza” ze środków programu Interreg VA, w ramach którego opracowano 4 tablice informacyjne dotyczące średniowiecznych kościołów w Wołczkowie, Dobrej i Buku oraz barokowego kościoła i pałacu w Stolcu;
- udział w Zachodniopomorskich dniach dziedzictwa (organizacja wydarzenia pn. „Spacer po historię”);
- aktualizacja SUIKZP gminy Dobra o zapisy dotyczące zabytków ujętych w GEZ (przyjętej Zarządzeniem Wójta Gminy Dobra).

Gmina Kołbaskowo;

- realizacja projektu „Podróż szlakami historii XIII wieku – polsko-niemiecka gra terenowa”;
- rewitalizacja zabytkowego parku w Kurowie, dawnego cmentarza w Pargowie;
- budowa ścieżki pieszo-rowerowej Siadło Dolne - Kurów;
- realizacja zadania inwestycyjnego pn. „Ścieżka rowerowa na historycznej kolejce wąskotorowej Casekow-Penkun-Odra przez gminy Casekow, Penkun, Krakow, Kołbaskowo” z przeznaczeniem na postawienie tablic informacyjnych i tablic historycznych (14 szt.) wzdłuż budowanej ścieżki rowerowej oraz projekt i druk mapy turystycznej (5 tys. szt.);
- obchody jubileuszu 700-lecia wsi Bobolin w formie festynu integrującego mieszkańców wsi i sąsiednich miejscowości. Celem projektu jest zwrócenie uwagi na bogatą historię wsi i znajdujących się tu zabytków, budowanie tożsamości i świadomości lokalnej wśród mieszkańców.

Gmina Nowe Warpno

- dbałość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych;
- ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego w gminnych opracowaniach planistycznych;
- przeciwdziałanie degradacji przestrzeni.

Gmina Police:

- opracowanie internetowego serwisu informacyjnego poświęconego zabytkom z terenu gminy Police;
- przeprowadzenie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków;
- na bieżąco wprowadzane ustalenia dotyczące zabytków do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

- promocja zabytków w ramach oferty turystycznej, wsparcie finansowe działań Muzeum Historycznego „Skarb”, wydanie folderu „Police – moje miasto”, prelekcje historyczne w Miejskim Ośrodku Kultury;
- cykliczne prace porządkowe na dawnych cmentarzach oraz zlecone inwentaryzacje zabytkowej zieleni cmentarnej;
- udzielenie dotacji na wykonanie dokumentacji poprzedzającej prace remontowo-konserwatorskie przy ruinach klasztoru augustianów w Jasienicy.

W ramach realizacji zapisów GPOnZ poszczególne gminy Powiatu Polickiego przyznawały też dotacje z budżetów własnych na prace budowlane, remontowe i konserwatorskie przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

VI. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW – ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU POLICKIEGO⁹

1. POŁOŻENIE POWIATU POLICKIEGO W REGIONIE

Powiat Policki¹⁰ położony jest w północno-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, między rzeką Odrą, Roztoką Odrzańską i Zalewem Szczecińskim. Od wschodu graniczy z powiatem goleniowskim oraz Szczecinem, od południa z powiatem gryfińskim, a od zachodu z landami niemieckimi: Meklemburgia-Pomorzem Przednim i Brandenburgią. W sensie geograficznym obszar powiatu znajduje się na Równinie Wkrzańskiej, na Wzniesieniach Szczecińskich oraz Dolinie Dolnej Odry i obejmuje Puszczę Wkrzańską z Rezerwatem Świdwie, które wchodzi w skład obszaru Natura 2000.

Powierzchnia Powiatu Polickiego to ok. 665 km² (najmniejszy w woj. zachodniopomorskim), a liczba mieszkańców wynosi około 85 tys. osób (wg. danych GUS stan na 30.06.2023). W skład Powiatu Polickiego wchodzi dwie gminy miejsko-wiejskie: Nowe Warpno i Police oraz dwie gminy wiejskie Dobra i Kołbaskowo.

Region policki charakteryzuje się dużymi walorami turystycznymi oraz krajobrazowymi, znaczną jego część stanowią cenne obszary przyrodnicze, objęte ochroną prawną (rezerваты „Świdwie”, „Kurowskie Błota”, „Kanał Kwiatowy”, „Wzgórze Widokowe”, park krajobrazowy Dolina Dolnej Odry, Puszcza Wkrzańska).

Przez Powiat Policki wytyczona jest autostrada A6, łącząca Berlin ze Szczecinem, dwie drogi wojewódzkie: Nowe Warpno – Tanowo i Dobieszczyń – Szczecin, około 200 km dróg powiatowych oraz dwie (tranzytowe) linie kolejowe: Szczecin Gł. – Angermünde i Szczecin Gł. – Pasewalk.

Na granicy z Niemcami działa pięć drogowych przejść granicznych: Rosówek – Rosow, Kołbaskowo – Pomellen, Lubieszyn – Linken, Dobieszczyń – Hintersee, Warnik – Ladenthin oraz dwa przejścia pieszo-rowerowe: Parkowo – Neurochlitz, Buk – Blankensee. Na Zalewie Szczecińskim znajdują się trzy porty morskie w: Nowym Warpnie, Policach i Trzebieży.

2. RYS HISTORYCZNY OBSZARÓW POWIATU POLICKIEGO – KALENDARIUM

Paleolit – ślady osadnicze w Sławoszewie, Stolcu

Liczne ślady osadnictwa od okresu mezolitu (8000–4500 p.n.e), m.in. w Bolkowie, Barniślawiu, Gunicach, Pilchowie, Przęsocinie, Sławoszewie, Stolcu, Uniemyślu, Rzędzinach, Moczyłach, Przylepie

Neolit – pojawienie się osadnictwam.in. na terenie obecnej Jasienicy, Tatyni, Trzebieży, Warnołęki, Mścięcina, Barniślawia, Będargowa, Kamieńca, Kurowa, Przecławia, Siadła Dolnego, Stobna, Ustowa

⁹ Opracowanie na podstawie poprzedniego PPOnZ na lata 2020-2024, zawiera aktualizację wcześniejszych danych.

¹⁰ Informacje na podstawie <http://policki.pl/>

Okres kultury łużyckiej – osadnictwo na terenie Siadła Górnego i Dolnego oraz Kamionki, Karwowa, Kołbaskowa, Kurowa, Przecławia, Barnistawia, Smolęcina, Stobna i Kamieńca

Wczesne średniowiecze – osadnictwo słowiańskie – grody: w Karsznie, Mścięcinie, Łęgach, Jasienicy, Siadło Górnym i Dolnym, prawdopodobnie także w Stolcu, osady w: Przecławiu, Barnistawiu, Będargowie, Kamionce, Kołbaskowie, Przecławiu, Ustowie, Warzymicach

X w. – obszar zamieszkiwany przez słowiańskie plemię Wkrzan

XI w. – istnienie pierwszej wsi Mierzyn, zniszczonej w 1120

2 poł. XII w. – istnienie kasztelanii wkrzańskiej z ośrodkami w Przecławiu (Prenzlau) i Pozdawilku (Pasewalk), okolice Szczecina w ramach kasztelanii szczecińskiej Księstwa Pomorskiego

1191 – pierwsza wzmianka o wsiach Karwowo (Karow), Siadło – od 1373 rozdzielone: Dolne (Nieder Zahden) i Górne (Hohenzahden)

XIII–XIV w. – lokacje wsi na prawie niemieckim w ramach działań osadniczych książąt pomorskich i nadań dla biskupstwa kamieńskiego, kościołów i klasztorów szczecińskich oraz augustianów z Tatyni; o średniowiecznym rodowodzie większości wsi regionu zaświadczały nadal układy ruralistyczne (wsie typu owalnicowego) i kościoły kamienne

1203 – w dokumentach pojawia się wzmianka o wsi Kamieniec (Schöningen)

1220 – pierwsze wzmianki w dokumentach o Będargowie (Mandelkow) jako wsi należącej do kościoła św. Jakuba w Szczecinie i Warzymicach (Klein Reinkendorf)

1240 – w dokumentach pojawiają się wsie Pargowo (Pargow), Przecław (Pritzlow), Ustowo (Gústow) oraz należącej do klasztoru cystersów w Kołbaczu wsi Przylep (Prillip)

1243 – pierwsza dokumentowa wzmianka o Barnistawiu (Barnimslow) jako posiadłości cysterek szczecińskich, Kołbaskowie (Kolbitzow), Skarbimierzycach (Sparrenfelde) i Stobnie (Stöven)

1249 – pierwsze informacje o Policach (w pierwotnej lokalizacji na północ od grodu w Mścięcinie)

1260 – Barnim I sprowadza augustianów do Tatyni, lokuje na surowym pniu Police na prawie magdeburskim; pierwsza wzmianka o wsi Duchowo (Duchow; ob. część Polic)

1266 – Barnim I darowuje Bezrzecze (Brunn) kolegiacie Mariackiej w Szczecinie

1269 – pierwsza wzmianka o Dobrej (Daber) – jedna z czterech wsi gminy o rodowodzie słowiańskim; pierwsza informacja o kościele Mariackim w Policach, najstarszej świątyni regionu (budowana zapewne już przed 1260)

1276 – pierwsza wzmianka o Leśnie Górnym (Hohenleese) i Trzeszczynie (Trestin)

1277 – Barnim I nadaje Tanowo (Falkenwalde) augustianom

1278 – budowa kościoła w Policach

1281 – pierwsza wzmianka o Pilchowie (Polchow)

- 1280 – Kurów (Curow) pierwszy raz wymieniony w dokumencie księcia Ottona I
- 1282 – pierwsza wzmianka o wsi Trzebież (Ziegenort)
- 1283 – pierwsza wzmianka o książęcej wsi Dołuje (Neuenkirchen)
- 1284 – pierwsza wzmianka o Rzędzinach (Nassenheide), Buku (Böck) w związku z lokacją na prawie niemieckim
- 1285 – pierwsza wzmianka o Wołczkowie (Völschendorf)
- 1286 – pierwsza wzmianka o wsi Przęsocin (Neuendorf), kościele w Bezzeczu
- 1291 – w dokumentach wymieniony kościół w Przecławiu
- 1294 – w Policach istnieje już rada miejska i burmistrzowie
- 1295 – podział Pomorza na dwa księstwa, tereny ob. Powiatu Polickiego w granicach księstwa szczecińskiego; z terenami tymi związane są rody pomorskiej szlachty: Arnim (Rzędziny), Blankenburg (Stolec), Enckevort (Karszno), Ramin (Stolec, Rzędziny, Buk, Dobra, Bezzecze), Wussow (Skarbimierzyce, Kurów, Pargowo, Ustowo)
- 1299 – wybudowanie kościoła w Jasienicy (Jasenitz)
- XIII w. – pierwsze wzmianki w dokumentach o majątku i wsi Grzepnica (Armenheide) należących do klasztoru św. Jana w Szczecinie, wsi Karszno, Rzędziny (Nassenheide), Stolec (Stolzenburg), Tatynia (Gobelenhagen, Hagen), Mierzyn (Möhringen), Bezzecze (Brunn); budowa kościoła w Pilchowie
- XIV w. – pierwsza wzmianka o Warnołęce (Wahlank), wsi należącej do szczecińskich cysterek
- 1301 – pierwsza wzmianka o osadzie Heckelwerk (zniszczona w czasie wojny 30-letniej, na jej miejscu od XVIII w. Siedlice)
- 1317 – pierwsza wzmianka dokumentowa o mieście Nowe Warpno
- 1321 – Police stają się własnością Szczecina, którą pozostaną do początków XIX w., co ogranicza rozwój gospodarczy miasta; pierwsza wzmianka o osadzie w Mścięcinie (Messenthin)
- 1323 – w dokumentach pojawia się wieś Moczyły (Schillersdorf)
- 1332 – pierwsza wzmianka o wsi Smolęcín (Schmellenthin)
- 1328 – przeniesienie klasztoru augustianów do Jasienicy, budynek klasztorny po sekularyzacji dóbr przebudowany na posiadłość książęcą, następnie jako uposażenie Pedagogium Książęcego, siedziba gubernatora szwedzkiego, urząd domeny państwowej, mieszkania prywatne
- 1355 – pierwsza wzmianka źródłowa o Kurowie
- 1486 – pierwsza wzmianka o wsi rycerskiej Bobolin (Boblin)
- XVI w. – założenie Kościna (Köstin); istnieje folwark Ostoja (Schadeleben); samodzielnie funkcjonuje majątek Rajkowo (Klein Reinkendorf Gut)
- 1534 – wprowadzenie luteranizmu jako religii panującej w Księstwie Pomorskim powoduje sekularyzację dóbr kościelnych, stanowiących znaczny procent dóbr

w regionie, powstają domeny książęce, które później będą domenami państwowymi szwedzkimi i pruskimi

1597 – założenie osady Myślubórz Wielki (Gross Mutzelburg)

XVII w. – funkcjonowanie dymarek do przetwórstwa rudy darniowej w Drogoradzu (Hammer); budowa kościoła w Tatyni

1630–1648 – wojna 30-letnia na terenach Pomorza, w trakcie której duże zniszczenia, m.in. praktycznie całkowite zniszczenie Przęsocina, Wąwelnicy, Będargowa i Mierzyna, zniszczenia w Buku, Rzędzinach, Jasienicy, Pargowie

1648 – w wyniku układu kończącego wojnę 30-letnią tereny ziemi polickiej wchodzą w skład państwa szwedzkiego

1658 – w Policach działa zaledwie 5 rzemieślników, miasto pozostaje ośrodkiem głównie rolniczym (m.in. uprawy chmielu)

Ok. 1670 – założenie osady Grzepnica (Armenheide)

Po 1678 – budowa umocnień twierdzy nowowarpieńskiej

1692 – wielki pożar pustoszy Nowe Warpno

1697 – budowa budynku obecnego ratusza w Nowym Warpnie

XVIII w. – informacje o istnieniu folwarku Zalesie (Sonnenwald) należącego do majątku Rzędziny

1700–1721 – wojna północna przynosi kolejne zniszczenia w regionie i zarazę, powodując m.in. wyludnienie Stolca

1720 – w wyniku pokoju w Sztokholmie Szwecja odstępuje tereny wokół ujścia Odry (w tym tereny obecnego Powiatu Polickiego) państwu pruskiemu

1721 – budowa pałacu z założeniem parkowym w Stolcu

1731–1735 – budowa kościoła w Stolcu fundacji Jürgena Berndta von Ramin

1749 – założenie wsi kolonizacyjnych Niekłóńczyca (Königsfelde) i Uniemyśl (Wilhelmsdorf) (według innych źródeł w 1756)

2 poł. XVIII w. – zakładanie wsi w ramach tzw. kolonizacji fryderycjańskiej; w Jasienicy swoją letnią siedzibę ma księżna Elżbieta Brunszwicka

1756–1763 – wojna 7-letnia, w Nowym Warpnie stacjonują wojska rosyjskie

1759 – bitwa szwedzko-pruska na wodach Zalewu Szczecińskiego w pobliżu Nowego Warpna

1767 – prawdopodobnie założenie Trzebieradza (Horst Försterei)

1769 – założenie osady Bartoszewo

1765 – po wyczerpaniu rudy osiedlenie w Drogoradzu 30 rodzin tkaczy

1776 – założenie wsi Stare Leśno (Altleese)

1777 – założenie wsi Brzózki (Altenhagen)

1782 – w Brzózkach powstaje folwark; „odbudowa” wsi Przęsocin; założenie wsi Siedlice (Zeidlitzfelde) – kolonizacja fryderycjańska

1784 – założenie majątku kolonizacyjnego w Dębostrowie (Damuster, Alt Damuster); powstanie osady Mszczuje (Moorbrück)

1787 – założenie osady Nowe Leśno

XVIII w. – założenie huty szkła w Hucie Gunickiej (Alt Glashütte) w ramach majątku grzepnickiego (zaprzestanie produkcji w końcu XIX w.); powstanie wsi Karpino (Karpin), Nowa Jasienica (Neu Jasenitz)

1801–1828 – powstanie osady Nowy Dębostrów (Neu Damuster)

1806 – w Mierzynie pruskie dowództwo twierdzy szczecińskiej podpisuje kapitulację wobec oddziałów napoleońskich

1808 – usamodzielnienie się Polic jako ośrodka miejskiego od zależności od Szczecina

Ok. 1815 – założenie osady leśnej Podymin (Eichfeuer)

1816 – utworzenie powiatu Randow, w skład którego weszła większość miejscowości ob. Powiatu Polickiego, pozostałe znajdowały się w granicach powiatu Ueckermünde (Nowe Warpno, Warnołęka, Przęsocin); Police mają 1313 mieszkańców

1821–1822 – założenie wsi Rosówek (Kolonie Klein Rosso)

1826 – założenie majątku Lepino (Leppin)

Ok. 1830 – wybudowanie wiatraka koźlaka w Mierzynie

Poł. XIX w. – w majątku Dobra funkcjonuje cegielnia wytwarzająca 100 tys. dachówek i cegieł rocznie

2 poł. XIX w. – w Policach działa 155 mistrzów cechowych 33 specjalności; ponowne zasiedlenie Niektończycy

1862 – budowa pałacu w Leśnie Górnym; przeniesienie ze Szczecina do Polic Królewskiego Ewangelickiego Seminarium Nauczycielskiego

1864 – potwierdzone istnienie smolarni w Dobieszczynie (Entepöl)

1871 – Police liczą 3871 mieszkańców, w tym 21 katolików i 73 osoby wyznania mojżeszowego, a w Nowym Warpnie żyje 2047 osób (w tym 6 katolików, 9 Żydów)

1898 – budowa pałacu w Karsznie; budowa linii kolejowej Szczecin–Police–Jasienica

k. XIX w. – budowa portu żeglugi przybrzeżnej w Trzebieży

1904 – budowa sieci gazowej w Policach

1905 – 4303 mieszkańców Polic, 1883 w Nowym Warpnie

1905–1906 – doprowadzenie kolei do Nowego Warpna

1910 – wybudowanie linii kolejowej Police–Trzebież; budowa pałacu w Zalesiu (ob. nadleśnictwo)

1922 – założenie szkoły średniej w Policach (Bugenhagenschule) w miejsce seminarium nauczycielskiego

1928 – likwidacja okręgów dworskich; Sierakowo (Charlottenhof) będące dotąd częścią dóbr Leśna Górnego jako osiedle włączone do gminy Pilchowo

1929 – budowa nowego ujęcia wody dla Szczecina – stacja pomp i filtry w Pilchowie

1939 – budowa fabryki benzyny syntetycznej w Policach; likwidacja powiatu Randow – jednostki osadnicze przyłączone administracyjnie do Szczecina (m.in. Police), powiatu Ueckermünde (m.in. Jasienica, Tanowo) lub Greifenhagen

1940–1945 – na terenie powiatu funkcjonują liczne obozy jenieckie dla żołnierzy polskich, francuskich, holenderskich, belgijskich, radzieckich, internowanych żołnierzy włoskich, obozy pracy przymusowej i filie obozów koncentracyjnych dla ludności cywilnej (Police, Siadło Dolne)

1944–1945 – liczne niszczące naloty bombowe na fabrykę benzyny syntetycznej w Policach, w ich wyniku mocno zniszczona zostaje także wieś Siedlice

1945 – utworzenie obwodu weleckiego, od 1946 do 1975 funkcjonującego jako powiat szczeciński, w którego skład weszło 6 gmin wiejskich – Dołuje, Tanowo, Dobra, Kołbaskowo, Jasienica, Brzózki i 2 gminy wiejskie – Nowe Warpno, Police

1945 – powstanie w Stolcu (pałac), Kamieńcu (dwór), Dobieszczynie i Myślaborzu Wielkim strażnic Pomorskiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza

1945 – podział Pilchowa między Szczecinem a ówczesnym powiatem weleckim

29.09.1945 – utworzenie „enklawy polickiej” wzdłuż zachodniego brzegu Odry, obejmującej m.in. Police, Jasienicę, Niekłońcycę, Trzebież i Mścięcino – zamkniętego obszaru zarządzanego przez Armię Czerwoną – demontaż wyposażenia niemieckiej fabryki benzyny syntetycznej

11.1945 – uruchomienie przejścia granicznego w Kołbaskowie

25.09.1946 – ostateczna likwidacja enklawy polickiej, otwarcie terenów dla osadnictwa polskiego i przekazanie terenów fabryki benzyny syntetycznej pod zarządek polski

1948 – likwidacja gminy wiejskiej Brzózki (włączona do gminy Jasienica); powiat liczy 620 km²; Police liczą 2780 mieszkańców

1950 – w Policach mieszkają zaledwie 1444 osoby

1950 – utworzenie Spółdzielni Pracy Rybołówstwa Morskiego „Certa”, w której skład weszła działająca od 1946 r. spółdzielnia „Rybak” z Trzebieży

1951 – utworzenie Państwowego Ośrodka Wychowawczego w Policach dla dzieci greckich i macedońskich

1952 – uruchomienie miasteczka dziecięcego w Podgrodziu

1954 – reforma administracyjna na miejsce gmin wiejskich wprowadza 8 gromad – Będargowo, Brzózki, Dobra, Dołuje, Jasienica, Kołbaskowo, Tanowo i Trzebież

1955 – dwór w Ostoi przejmuje Wyższa Szkoła Rolnicza, odtąd (z przerwami) funkcjonuje jako siedziba uczelnianych ośrodków badawczych

- 1957 – powiat ma obszar 678 km²
- 1959 – utworzenie w Trzebieży Centralnego Ośrodka Żeglarskiego PZŻ, największej wówczas szkoły żeglarzy morskich w Polsce
- 1960 – likwidacja gromady Trzebież
- 1963 – powołanie rezerwatu przyrody „Jezioro Świdwie”
- 1965 – utworzenie rezerwatu przyrody „Kurowskie Błota”
- Od 2 poł. I. 60. XX w. – budowa zakładów chemicznych w Policach – związane z nimi przeobrażenia gospodarcze miasta i regionu
- 1969 – rozpoczęcie produkcji w Zakładach Chemicznych „Police”
- 1972 – uruchomienie przejścia granicznego w Lubieszynie; likwidacja gromady Będargowo
- 1973 – ponowne utworzenie gmin – Dobra, Kołbaskowo, Nowe Warpno, Tanowo, Trzebież; Jasienica włączona do Polic; powiat ma obszar 665 km²
- 1973 – utworzenie rezerwatu przyrody „Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem” w pobliżu Siadła Dolnego
- 1975 – likwidacja powiatów
- 1976 – w ramach reformy administracyjnej zlikwidowany zostaje powiat, powstaje gmina Police, do której włączono gminy Trzebież i Tanowo
- 1976 – utworzenie rezerwatu przyrody „Kanał Kwiatowy” na starorzeczu Odry w pobliżu Siadła Dolnego
- 1978 – odbudowa XIII-wiecznego kościoła w Kamieńcu
- 1985–1986 – odbudowa kościoła w Bobolinie
- 1986–1991 – odbudowa XVI-wiecznego kościoła w Stobnie
- 1993 – utworzony zostaje Park Krajobrazowy Dolina Dolnej Odry, który obejmuje część obszarów gminy Kołbaskowo i utworzonych tu wcześniej rezerwatów przyrody; jest częścią Międzynarodowego Parku Dolnej Odry
- 1994–1996 – odbudowa kościoła w. Huberta w Karsznie
- 1995 – przekształcenie ZCh „Police” w spółkę akcyjną
- 1995 – remont dawnej chlewni w Bobolinie na klub wiejski
- 1996 – otwarcie samochodowego przejścia granicznego w Rosówku, a także dla pieszych i rowerzystów w Bobolinie
- 1997 – utworzenie Galerii Historycznej Polic, załączka planowanego muzeum regionalnego
- 1998 – ponowne utworzenie powiatów, do życia zostaje powołany Powiat Policki
- 2000 – remont pałacu w Leśnie Górnym
- 2001 – budowa składowiska odpadów komunalnych w Leśnie Górnym

2005 – w powiecie mieszka 73 441 osób; ponad połowa w miastach; pierwszy Jarmark Augustiański w Jasienicy promujący dziedzictwo kulturowe i historyczne regionu

2006 – utworzenie Galerii Historycznej przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb”

2008 – odbudowa neoklasycystycznej kaplicy z 1 poł. XIX w. w Kościecinie

2010 – uruchomienie muzeum prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb”

3. ZASADNICZE CECHY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU

3.1. MIASTA

❖ **Nowe Warpno**¹¹ – miasto założone około 1295 roku, lokowane na prawie magdeburskim, zmienionym później na lubeckie. Miasto położone było na wyspie (później półwyspie), o rozplanowaniu w kształcie elipsy (zgodnie z narysem wyspy), bez murów obronnych, z jedną drogą lądową prowadzącą przez groblę. Od średniowiecza podstawą rozwoju miasta był połów ryb, przetwórstwo i handel. W 1442 i 1555 roku miasto zostało zniszczone przez pożary. W końcu XV wieku rozpoczęto budowę gotyckiego kościoła. Do czasów wojny 30-letniej Nowe Warpno było w granicach Księstwa Pomorskiego.

Po 1648 roku miasto znalazło się na obszarze Pomorza Przedniego, przejętego przez Szwecję. Było to miasto nadgraniczne – wypadowe, w ramach scalanej wyspy, z czasem ufortyfikowane jednym pierścieniem umocnień. W 1697 roku, po kolejnym pożarze wzniesiono nowy, ryglowy ratusz.

Od 1720 roku Nowe Warpno weszło w skład państwa pruskiego; rozpoczął się intensywny rozwój miasta, wywołany nową akcją kolonizacyjną. W owym okresie powstał nowy kwartał zabudowy, między ratuszem a kościołem, przez co miasto składało się z sześciu pełnych bloków zabudowy i trzech bloków obrzeżnych. W XVIII wieku miasto rozbudowało się w kierunku południowym (obecne Karszno), gdzie znajdowała się waga miejska i młyn. Gospodarka miejska opierała się na rybactwie i rolnictwie – z dzielnicą stodołną. Twierdza w Nowym Warpnie wykorzystywana była do 1806 roku, rozebrana około 1887 roku, a teren zniwelowano i zasypano fosę. Tereny, które w XVII i XVIII wieku stanowiły rezerwy miejskie zostały poddane parcelacji i zabudowane domami dwukondygnacyjnymi, ryglowymi lub murowanymi.

Na przełomie XIX/XX wiek odkryto walory krajobrazowe i klimatyczne miasta – powstaje kurort i ośrodek sportów wodnych. W latach 1896–1897 wybudowano linię wąskotorową na trasie Stobno – Glashütte, przebudowaną w latach 1905–1906 na linię normalnotorową i przedłużoną do Nowego Warpna. Oprócz funkcji rybackiej i handlowej, miasto stało się ośrodkiem wczasowym. W okresie międzywojennym kursowały promy do miejscowości położonych nad Zalewem Szczecińskim.

¹¹ Analiza na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Nowe Warpno na lata 2008–2012, oprac. BDZ Szczecin, 2008.

W wyniku II wojny światowej miasto uległo niewielkim zniszczeniom, ale w następnych dekadach – w wyniku zaniedbań – rozebrano prawie połowę historycznej zabudowy oraz linię kolejową.

Stare Miasto zachowało późnośredniowieczny układ urbanistyczny, z prostokątnym rynkiem, podział na kwartały z zabudową pierzejową oraz z siatką ulic dochodzących do brzegu półwyspu. Dominantami tego układu są: ryglowy, XVII-wieczny ratusz, posadowiony pośrodku rynku oraz późnośredniowieczny, ceglany kościół w zachodniej części miasta. Najpełniej zachowany zespół zabudowy miejskiej przetrwał w północnej pierzei ul. Warszawskiej, z domami ustawionymi szczytami do ulicy. Na uwagę zasługuje kilka zachowanych domów ryglowych, w tym dwa z przełomu XVIII/XIX (Pl. Zwycięstwa 3 i Kościelna 2), które zostały wpisane do rejestru zabytków. W ostatnich latach miasto i poszczególne budynki zostały poddane kompleksowej rewaloryzacji, z wyeksponowaniem ich historycznych walorów. Zespół staromiejski położony na końcu półwyspu tworzy czytelną sylwetkę, widoczną od północy z wód Zatoki Nowowarpieńskiej. W obrębie Karszna znajduje się ryglowy kościół z 1793 roku oraz zespół pałacowo-parkowy: rezydencja w stylu neorenesansu francuskiego, wzniesiona w 1898 roku.

- ❖ **Police**¹² – miasto lokowane w 1260 roku (na prawie magdeburskim) przez księcia pomorskiego Barnima I. W tym 1269 roku był wzmiankowany kościół farny, a w drugiej połowie XIII wieku w pobliskiej Jasienicy osiedlił się zakon augustianów. Jednak już w 1321 roku Police utraciły prawa miejskie i zostały włączone w obręb Szczecina. W XIV-XV wieku była to niewielka osada mieszczańska, licząca około 500 mieszkańców, bez prawa budowy murów obronnych, ale ze skodyfikowanymi prawami i obowiązkami mieszczan polickich. W 1808 roku Police stały się ponownie niezależnym ośrodkiem miejskim. W XIX wieku nastąpił znaczny rozwój rzemiosła, rozwijano infrastrukturę transportową (wodną, drogową i kolejową), powstała stocznia rzeczna, a liczba mieszkańców wzrosła z 1424 osób (1812 r.) do 4415 osób (1900 r.). Od początku XX wieku powstawały nowe budynki użyteczności publicznej: ratusz, kościół farny, szpital, szkoły. W 1938 roku rozpoczęto budowę fabryki benzyny syntetycznej, z przeznaczeniem na potrzeby armii niemieckiej. 15 października 1939 roku Police (wraz z sąsiednimi wsiami) zostały włączone w granice „Wielkiego Szczecina”. W czasie II wojny światowej na terenie Polic działały obozy pracy, w tym filia obozu koncentracyjnego Stutthof. W latach 1944–1945 miasto zostało znacznie zniszczone w wyniku nalotów alianckich na fabrykę benzyny syntetycznej. W 1946 roku miasto zostało przekazane administracji polskiej. W niewielkim stopniu czytelny jest ogólny zarys średniowiecznego układu przestrzennego Polic, jedynie w rozplanowaniu ulic w rejonie wokół dawnego rynku starego miasta (obecnie Pl. Bolesława Chrobrego), pomiędzy ulicami: Grunwaldzką, Niedziałkowskiego, Rogową, Wojska Polskiego. Układ ten jest znacznie przekształcony, z incydentalnie zachowanymi fragmentami zwartej zabudowy pierzejowej. W rejonie ulic: Grzybowej, Robotniczej, Odrzańskiej

¹² Analiza na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Police na lata 2019–2023, oprac. E. Wolender, 2019.

zachowany zespół zabudowy wielorodzinnej z lat 30. XX wieku, o oryginalnej kompozycji przestrzennej.

Do najcenniejszych zabytków w ramach historycznego miasta Police należą: gotycka, ceglana kaplica z 1 poł. XIV wieku, stanowiąca relikwiarz dawnego kościoła mariackiego oraz neogotycki (ceglany, trzynawowy, wieżowy) kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, wzniesiony w 1894 roku, stanowiący dominantę w panoramie miasta, z przyległym terenem pocmentarnym – z lapidarium. Obecnie w granicach miasta Police znajduje się dawna wieś Jasienica, w której znajdują się dwa zabytki średniowiecznej, XIV-wiecznej architektury sakralnej: ruiny klasztoru augustianów oraz kościół pw. św. Ap. Piotra i Pawła.

Na obrzeżach Polic zachowały się ruiny dawnej fabryki benzyny syntetycznej z lat 30/40. XX w., stanowiące świadectwo XX-wiecznej myśli technicznej wykorzystanej w trakcie II wojny światowej.

3.2. WSIE

Na obszarze Powiatu Polickiego dominują (ok. połowa zasobu) **wsie o metryce średniowiecznej**, założone głównie w XIII wieku i rozlokowane w południowej części powiatu – w gminie Kołbaskowo i Dobra. Do najstarszych należą: Siadło Górne – 1203 r., Pargowo i Ustowo – 1240 r., Barnisław i Kołbaskowo – 1246 r., Mierzyn – 1261 r., Dobra – 1269 r.

Wsie XVII i XVIII-wieczne stanowią ok. ¼ zasobu i dominują tu wsie kolonizacyjne, lokowane w 2 połowie XVIII wieku, rozmieszczone głównie w północnej części powiatu – obecny obszar gminy Police i Nowe Warpno.

Z okresu kolonizacji fryderycjańskiej są m.in.: Brzózki – 1777 r., Niektończyca – 1749 r., Uniemyśl – 1756 r., Siedlice – 1782 r.

Pozostałą część stanowią wsie, folwarki, osady i wybudowania **założone w XIX wieku**, rozlokowane na całym obszarze Powiatu Polickiego, z czego najwięcej (ok. 35%) jest na terenie gminy Police.

We wsiach średniowiecznych dominują dwa typy układów przestrzennych. Są to owalnice oraz ulicówki (i inne wsie liniowe), które stanowią około 70% całości w tej grupie. **Wsie owalnicowe** rozplanowane są wokół nawisła, z centralnie posadowionymi kościołami oraz zwartymi pierzejami zabudowy zagrodowej. Do najciekawszych należą: Mierzyn i Wołczkowo (gm. Dobra), Będargowo, Kamieniec, Słobno i Warzymice (gm. Kołbaskowo). Z czasem część historycznych układów zostało rozbudowanych w formy wielodrożne, ale z czytelnym, pierwotnym zarysem owalnicy. Średniowieczne **ulicówki** były często przekształcane, głównie w wyniku lokacji dużych zespołów dworsko-folwarcznych – np.: Bezrzecze i Dobra (gm. Dobra), Kurów i Moczyły (gm. Kołbaskowo).

Na terenie Powiatu Polickiego występują także wsie w typie **okolnicy** (Przęsocin i Tanowo – gm. Police), wsie **zaułkowe** (Barnisław, Kołbaskowo, Pargowo) oraz **widlicowe** (Warnołęka, Trzeszczyń), które zostały w większości przekształcone w układy wielodrożne.

W grupie wsi lokowanych w XVII i XVIII wieku dominują (ok. 50 % z tego okresu) **ulicówki kolonizacyjne**, o regularnych układach, z szeroko rozsuniętymi pierzejami (dodatkowo rozdzielonymi alejami i szpalerami) oraz zabudową zagrodową. Pierwotne

kompozycje przestrzenne są w pełni czytelne we wsiach: Brzózki (gm. Nowe Warpno), Niekłończyca, Siedlice i Uniemyśla (gm. Police).

Z tego okresu pochodzi kilka **założeń dworsko-folwarcznych** (np. Leśno Górne, gm. Police), czy też folwarków (np. Płochcin, gm. Dobra, Dobieślów, gm. Nowe Warpno). XVIII-wieczną metrykę mają także dwie **osady leśne**: Mszczuje, gm. Nowe Warpno

i Witorza, gm. Police – z ryglową, zabytkową zabudową.

W najmłodszej, XIX-wiecznej kategorii wsie i osady mają trzy formy przestrzenne. Są to **założenia liniowe** (ulicówki, rzędówki, łańcuchówki – w tym z zespołami dworsko-folwarcznym), np. Grzepnica, gm. Dobra, Rajkowo i Rosówek, gm. Kołbaskowo, Zalesie, gm. Police. Drugą grupę stanowią niewielkie **założenia folwarczne**, związane z miejscowymi majątkami, np.: Bolków (gm. Dobra), Ostoja (gm. Kołbaskowo), Maszkowo (gm. Nowe Warpno). Trzecia grupa to **jednodworce** wybudowania (np. Gosienica, gm. Nowe Warpno) oraz leśniczówki (np. Mazańczyce i Podbrzezie, gm. Police).

W obrębie wsi średniowiecznych głównymi dominantami architektoniczno-historycznymi są **kościoty**, lokowane z reguły pośrodku układów przestrzennych - na nawsiach. W tej grupie wyróżniają się XIII-wieczne (i z pocz. XIV w.) kościoły kamienne, wzniesione w starannej technice z kwadr granitowych, należące do kręgu sztuki romańskiej i wczesnego gotyku. Są najstarszymi murowanymi budowlami regionu o wysokim poziomie wykonawstwa i decydują o wyrazie krajobrazu kulturowego tej części województwa zachodniopomorskiego. W późniejszym okresie niektóre z nich częściowo przemurowano w technice ceglanej.

Działki kościelne, na których są posadowione (pierwotne cmentarze) wygradzono kamiennymi murami z bramkami. Świątynie granitowe występują w południowo-zachodniej i przyodrzańskiej części Powiatu Polickiego – np. Mierzyn i Wołczkowo (gm. Dobra), Barniślaw, Będargowo, Kołbaskowo (gm. Kołbaskowo). Kilka dawnych świątyń jest nieużytkowanych, w stanie ruiny (Karwowo, Moczyły, Pargowo i Smołęcín), a z kościoła w Warzymicach zachowały się jedynie fundamenty. Pojedyncze, murowane (kamienne i ceglane) kościoły wzniesione zostały w różnych okresach historycznych i różnej stylistyce: późnogotyckie (np. Bobolin i Stobno - gm. Kołbaskowo) i barokowe (Stolec, gm. Dobra i Trzebież, gm. Police), XIX-wieczne, neostylowe (np. Kościno – gm. Dobra).

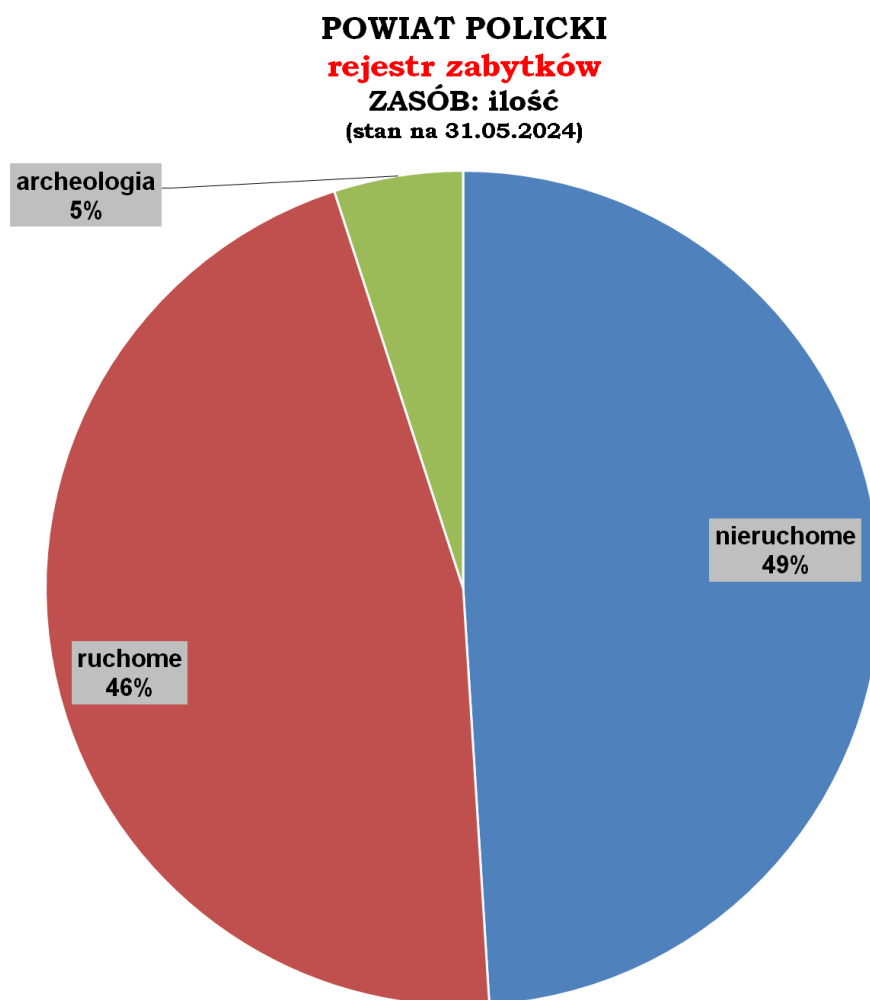
W krajobrazie wsi wyróżnią się również cztery kościoły ryglowe, wzniesione w XVII wieku (Tatynia – gm. Police) i XVIII wieku (Karszno i Warnołęka, gm. Nowe Warpno, Niekłończyca – gm. Police).

Drugą grupę dominant przestrzennych stanowią **zespoły rezydencyjno-folwarczne**, złożone z dworów lub pałaców (np. Karszno, Stolec, Trzebieradz), rozległych założeń parkowych (np. Kościno, Rzędziny, Stolec) i podwórz folwarcznych z koloniami robotników folwarcznych (np. Kamieniec, Rzędziny, Skarbimierzyce, Stolec).

Na obrzeżach wsi znajdują się XIX-wieczne **cmentarze ewangelickie**, z historycznymi elementami sepulkralnymi; obecnie w większości zaadaptowane na komunalne nekropolie. W krajobrazie wsi wyróżniają się również obiekty o charakterze **przemysłowym**: (np. wiatrak w Mierzynie, budynki infrastruktury kolejowej w Trzebieży i Uniemyślu oraz liczne trafostacje wieżowe), **budynki publiczne** (np. szkoły - w Bobolinie, Brzózkach, Trzebieży, Wołczkowie, gospody - w Brzózkach, Wołczkowie).

Zabudowa wiejska o charakterze zagrodowym z koloniami mieszkalnych budynków pofolwarcznych oraz wolnostojącymi domami. Dominują budynki murowane, wzniesione w okresie 4 ćwierć XIX – I. 30. XX w. Sporadycznie zachowały XIX-wieczne się budynki ryglowe, np. plebania w Trzebieży, leśniczówka w Witorzy, chałupy w Tanowie, domy w Trzebieży i Drogoradzu.

3.3. ZABYTKI POWIATU POLICKIEGO

3.3.1 ZABYTKI NIERUCHOME

REJESTR ZABYTKÓW

Z terenu Powiatu Polickiego w rejestrze zabytków nieruchomych znajduje się 87 wpisów¹³, które obejmują: budynki (po obrysie), zespoły zabudowy oraz obszary (układ urbanistyczny, założenia parkowe, cmentarze z ogrodzeniami i elementami sepulkralnymi). Z uwagi na niewielką powierzchnię powiatu, obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią tylko ok. 3% wszystkich zabytków w woj. zachodniopomorskim.

¹³ Stan na 31.05.2024 r. – na podstawie oficjalnej strony internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie: <http://wkz.bip.alfatv.pl/strony/11.dhtml>
W ww. wykazie znajduje się nieistniejący kościół w Siadle Górnym, wykreślony z rejestru w 2012 r.

Najwięcej zabytków znajduje się w gminie Kołbaskowo (31), wyraźnie mniej w gminach Dobra (23) i Police (20), a najmniej w gminie Nowe Warpno (13) – w północnej części powiatu. Po 2020 roku do chwili obecnej nie było nowych wpisów do rejestru zabytków.

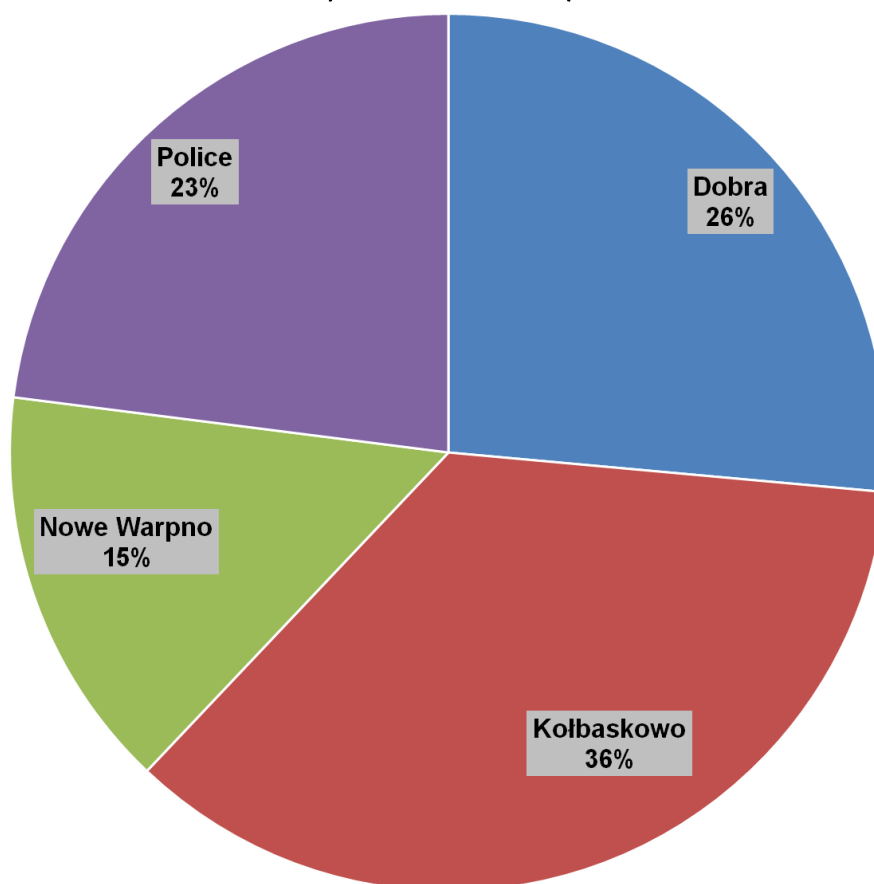
Najstarsze wpisy do rejestru zabytków pochodzą z 1956 roku i dotyczą kościołów w: Buku, Warzemicach (obecnie zachowane tylko fundamenty), Kołbaskowie, Będargowie, Dobrej, Mierzynie, Moczyłach (ob. ruina), Siadle Górnym (nie istnieje), Wołczkowie, Karwowie (ob. ruina) oraz ratusz i układ urbanistyczny w Nowym Warpnie.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków mają, niejednokrotnie, więcej niż jednego właściciela, co wymaga szczególnej uwagi, ze względu na konsekwencje prawne w zakresie odpowiedzialności za dbałość o zabytek. Organem reprezentującym Skarb Państwa w sprawach gospodarowania nieruchomościami, wykonującym zadania z zakresu administracji rządowej jest Starosta. Wykonuje w imieniu Skarbu Państwa uprawnienia właścicielskie (Ustawa o gospodarce nieruchomościami Dz.U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zmianami).

Powiat Policki jest współwłaścicielem rejestrowego cmentarza w Stolcu wraz z pomnikiem J. von Rammin; jednej z działek parku w Bezzeczu (w pasie ruchu drogowego).

Do wyjaśnienia pozostaje stan własności jednej z działek parku w Karsznie oraz udziału w budynku mieszkalnym w zespole kolejowym w Trzebieży.

POWIAT POLICKI
rejestr zabytków nieruchomości
GMINY: zasób
(stan na 31.05.2024)

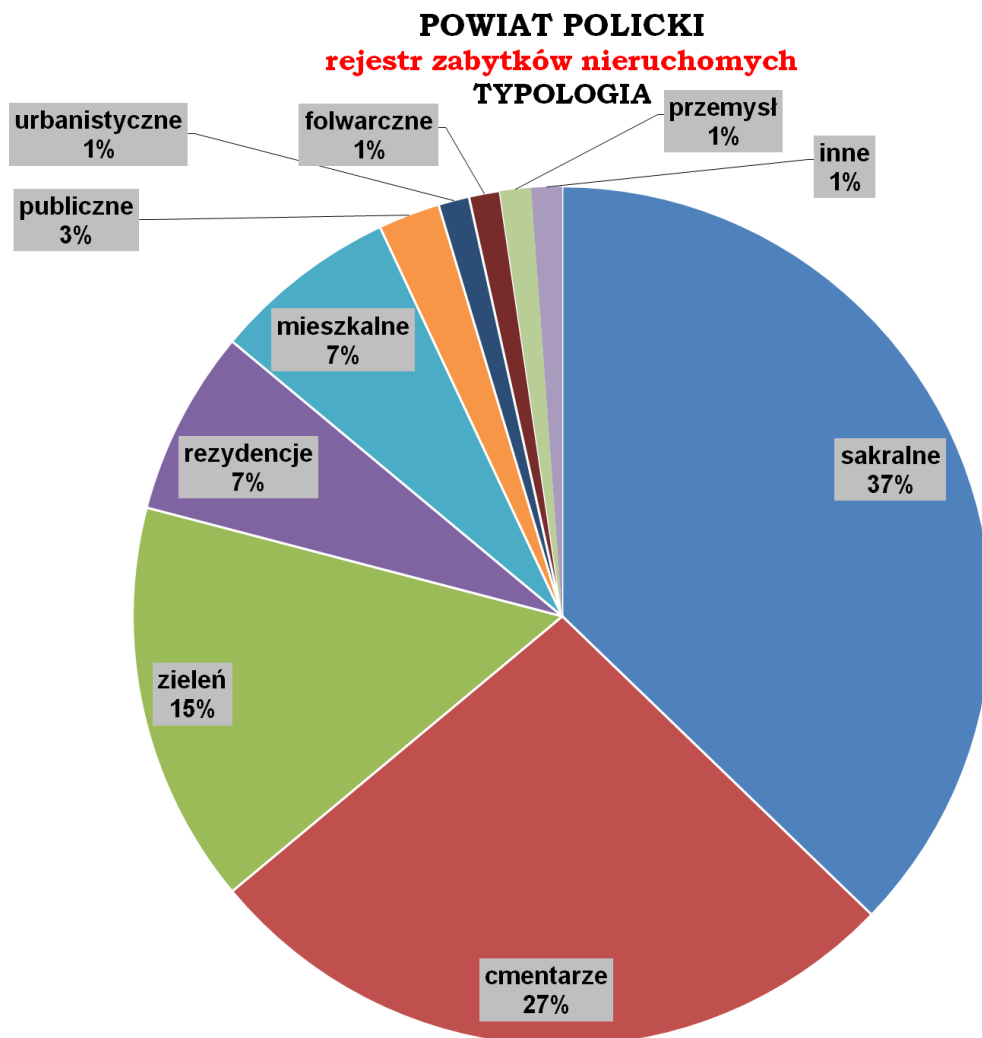
Największą kategorię (34 %) stanowią obiekty sakralne, w zdecydowanej większości użytkowane kościoły oraz ruiny klasztoru w Jasienicy i kaplica po kościele maryjnym w Policach. Cztery kościoły są nieużytkowane, w stanie postępującej ruiny (Karwowo, Moczyły, Pargowo i Smolęcín), a kościół w Siadle Górnym nie istnieje (na tym miejscu jest nowa zabudowa) i winien być wykreślony z rejestru zabytków (na wykazie ZWKZ oznaczony jako przeznaczony do skreślenia z rejestru).

Drugą kategorię stanowią cmentarze (24%), będące głównie przykościelnymi, średniowiecznymi nekropoliami z ogrodzeniami, bramkami i dzwonniami. Dwa wpisy obejmują otoczenie zabytkowego kościoła w Trzebieży i klasztoru w Jasienicy. Do rejestru zabytków wpisano także dwa, XIX-wieczne cmentarze ewangelickie (Dołuje i Siadło Górne).

Kolejną kategorią są parki podworskie (14%), stanowiące element kompozycji rezydencjonalno-folwarcznej lub tylko zachowane założenie krajobrazowe.

Sześć procent wpisów do rejestru zabytków dotyczy obiektów rezydencyjnych (2 dwory i 6 pałaców) oraz budynków mieszkalnych (3 domy, plebania, leśniczówka i chałupa).

Pojedynczymi wpisami do rejestru zabytków objęto obiekty z kategorii: publiczne (ratusz i poczta w Nowym Warpnie), urbanistyczne (Nowe Warpno), folwarczne (rządcówka w Bobolinie), przemysł (wiatrak w Mierzynie), inne (dzwonnica w Będargowie).

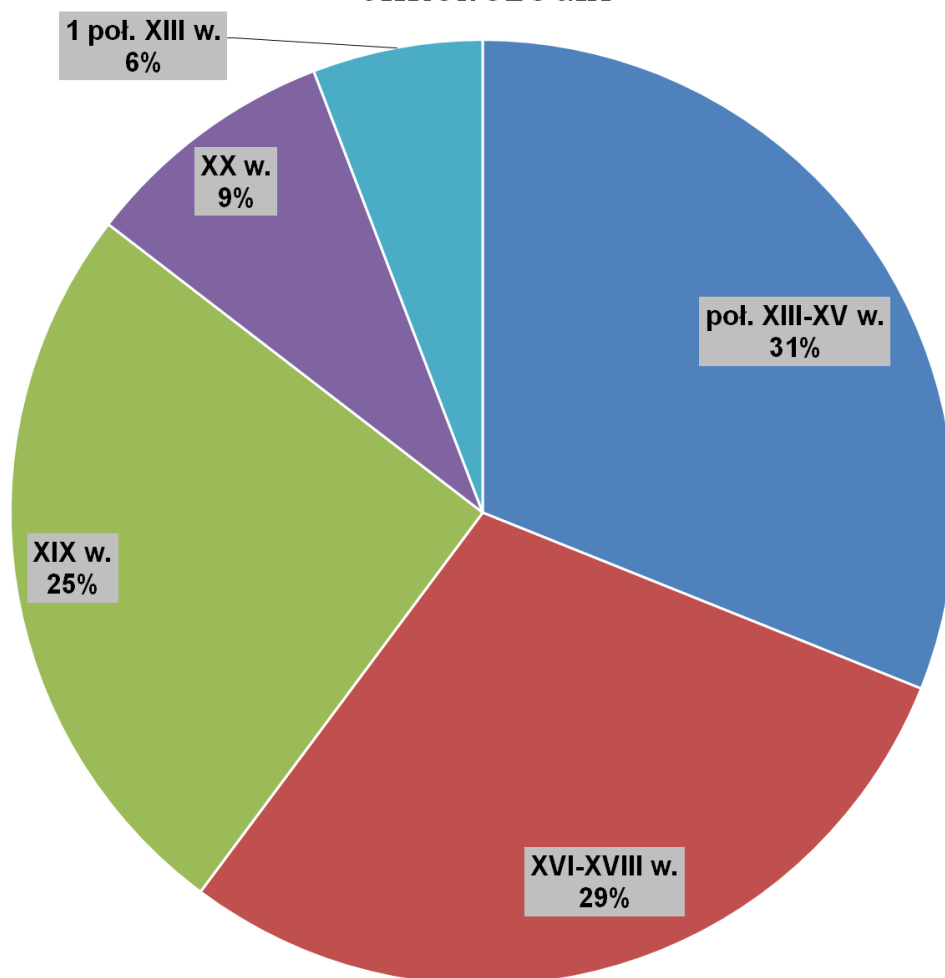

W sensie chronologicznym największą grupę (31 %) stanowią obiekty datowane na okres 2 poł. XIII – XV wiek. Są to budynki sakralne (kościoty, klasztor) oraz obiekty przykościelne (cmentarze, bramki), a także układ starego miasta w Nowym Warpnie. Drugą grupę, o podobnej skali (29%), stanowią obiekty z okresu XVI-XVIII wiek. Są to: kościoły (w tym ryglowe), cmentarze przykościelne, ratusz w Nowym Warpnie zespoły pałacowo-parkowe oraz domy.

Trzecia grupa obejmuje obiekty XIX-wieczne (ok. 25%) i jest typologicznie zróżnicowana. Z tego okresu pochodzą zespoły dworsko-parkowe, cmentarze przykościelne i polne, kościoły, budynki folwarczne oraz domy (w tym pastorówka i leśniczówka) i budynki gospodarcze.

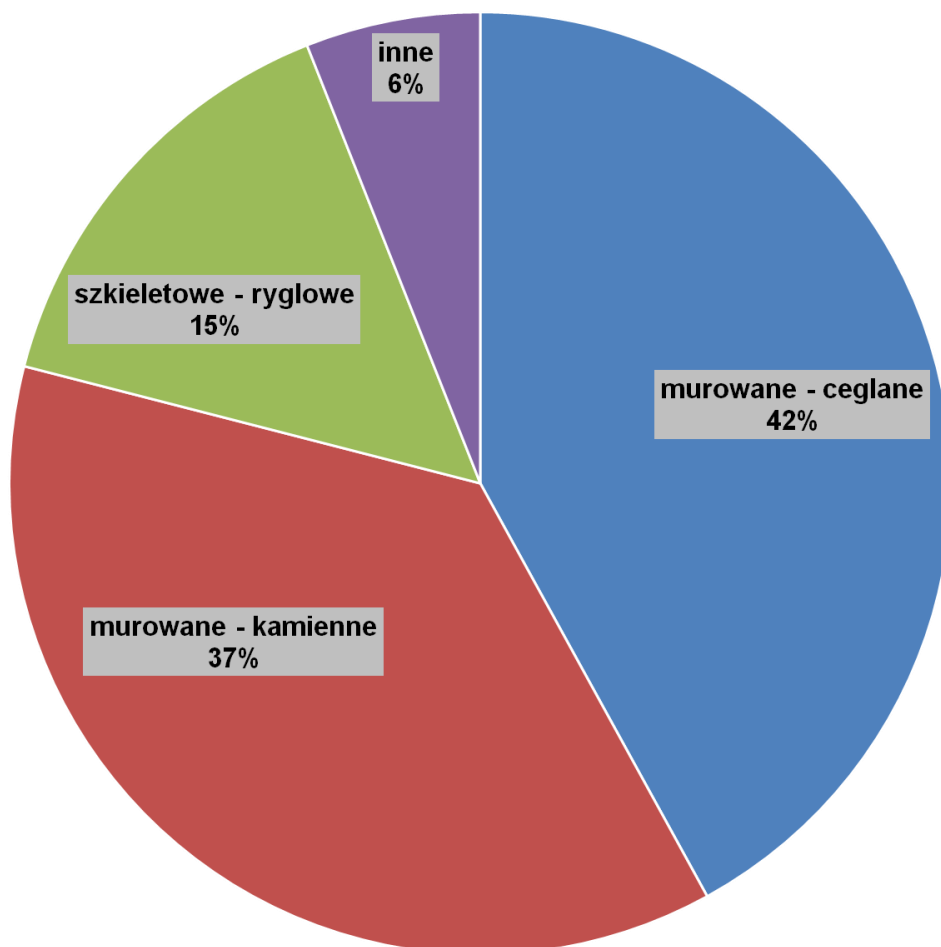
Poniżej 10 % stanowią obiekty datowane na 1 poł. XIII wieku (kościoty) oraz XX-wieczne (dwory, pałace, kościół, poczta).

POWIAT POLICKI
rejestr zabytków nieruchomych
CHRONOLOGIA

W przypadku budynków wpisanych do rejestru zabytków dominują budowle ceglane (42 %) i kamienne (37%), zaś trzecią grupę stanowią obiekty szkieletowe – ryglowe (ok. 15%). W przypadku budynków kamiennych (kościoty) odsetek obiektów w tej konstrukcji stanowi aż 6% w skali woj. zachodniopomorskiego.

POWIAT POLICKI
rejestr zabytków nieruchomych
BUDYNKI: materiał / konstrukcja

Ogólny stan zachowania zabytków rejestrowych należy określić, jako zadawalający, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów użytkowanych.

W ostatnich latach prowadzono liczne prace remontowo-konserwatorskie (np. kościoły w Buku, Kościeńcu, Stolcu, ratusz w Nowym Warpnie, zespoły dworsko parkowe w Brzózkach i Rajkowie). Oprócz tego wpisano do rejestru kilka cmentarzy przykościelnych z ogrodzeniami, bramkami i elementami sepulkralnymi, stanowiących integralny element otoczenia zabytkowych kościołów.

Wśród obiektów zagrożonych należy wymienić ruiny czterech kościołów kamiennych, które ulegają postępującej destrukcji. W przypadku parków podworskich widoczne są zaniedbania, ubytki drzewostanu, przekształcenia kompozycji i podziały własnościowe.

Wykaz rejestru zabytków nieruchomości Powiatu Polickiego – stan na 31.05.2024.

Miejscowość	Gmina	OBIEKT	Nr rejestru	Data wpisu	Nr decyzji	Dawny nr rej.
Barnisław	Kotbaskowo	cmentarz przykościelny	499	15.09.2014	DZ.5130.39.2014.AR	
Barnisław	Kotbaskowo	kościół św. Stanisława Kostki	499	22.01.1963	KI.20/1/63	376
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	503	04.04.2014	Dz.5130.031.2014.AR	
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	kościół MB Różańcowej	503	26.07.1979	KI.I.5340/39/79	873
Bezrzecze	Dobra Szczecińska	park dworski (część)	864	20.07.1979	KI.I.5340/28/79	863
Będargowo	Kotbaskowo	dzwonnica na terenie cmentarza przykościelnego	504	15.09.2014	DZ.5130.37.2014.AR	
Będargowo	Kotbaskowo	kościół NMP Wspomożycielki Wiernych	504	02.07.1956	KI.V.-0/99/56	108
Bobolin	Kotbaskowo	cmentarz przykościelny	513	29.05.1989	KI.3-5340/25/89	1098
Bobolin	Kotbaskowo	kościół MB Nieustającej Pomocy	513	22.01.1963	KI.20/9/63	383
Bobolin	Kotbaskowo	rzędcówka	522	04.06.1990	KI.3-5340/81/90	1131
Brzózki	Nowe Warpno	pałac	16	25.11.1999	DZ-4200/51/O/98/99	
Brzózki	Nowe Warpno	park dworski	862	26.07.1979	KI.I.5340/27/79	
Buk	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	498	30.12.2013	Dz.5130.39.2013.AR	
Buk	Dobra Szczecińska	kościół św. Antoniego	498	14.05.1956	KI.V.-0/75/56	93
Dobra	Dobra Szczecińska	kościół MB Królowej Świata	497	30.07.1956	KI.V.-0/76/56	177
Dobra	Dobra Szczecińska	park dworski	541	18.06.1979	KI.I.5340/32/79	867
Dołuje	Dobra Szczecińska	dawny cmentarz ewangelicki, ul. Daniela	1566	08.08.2016	DZ.5130.14.2016.AR	
Kamieniec	Kotbaskowo	cmentarz przykościelny	496	15.09.2014	DZ.5130.40.2014.AR	
Kamieniec	Kotbaskowo	kościół Bożego Ciała	496	22.01.1963	KI.20/10/63	384
Karwowo	Kotbaskowo	cmentarz przykościelny	514	05.10.1990	KI.3-5340/166/90	1152
Karwowo	Kotbaskowo	kościół (ruina)	514	15.12.1956	KI.V.-0/105/56	288

Kołbaskowo	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	483	15.09.2014	DZ.5130.41.2014.AR	
Kołbaskowo	Kołbaskowo	kościół św. Trójcy	483	11.06.1956	Kl.V.-0/77/56	101
Kościno	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	1136	03.08.1990	Kl.3-5340/123/90	1138
Kościno	Dobra Szczecińska	kościół (ruina)	1138	03.08.1990	Kl.3-5340/123/90	
Kościno	Dobra Szczecińska	park dworski	577	21.06.1979	Kl.I.5340/30/79	865
Kurów	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	330	16.11.2007	DZ-4200/19/O/05/2007	
Kurów	Kołbaskowo	park dworski	330	16.11.2007	DZ-4200/19/O/05/2007	
Leśno Górne	Police	pałac	866	18.05.1990	Kl.3-5340/74/90	1126
Leśno Górne	Police	park dworski	866	18.05.1990	Kl.3-5340/75/90	1127
Mierzyn	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	477	27.01.2014	DZ.5130.02.2014.AR	
Mierzyn	Dobra Szczecińska	kościół MB Bolesnej	477	31.07.1956	Kl.V.-0/132/56	133
Mierzyn	Dobra Szczecińska	wiatrak kozłak	523	22.12.1965	Kl.20/21/65	544
Moczyły	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	515	03.10.1990	Kl.3-5340/164/90	1153
Moczyły	Kołbaskowo	kościół (ruina)	515	31.07.1956	Kl.V.-0/134/56	135
Niekłończyca	Police	kościół Narodzenia NMP	476	22.12.1965	Kl.20/19/65	543
Nowe Warpno	Nowe Warpno	budynek mieszkalny, pl. Zwycięstwa 3	525	07.09.1984	Kl.III.5340/8/84	1038
Nowe Warpno	Nowe Warpno	budynek mieszkalny, ul. Kościelna 2	526	12.09.1984	Kl.III.5340/7/84	1037
Nowe Warpno	Nowe Warpno	kościół św. Huberta (Karszno)	542	22.12.1965	Kl.20/23/65	
Nowe Warpno	Nowe Warpno	kościół Wniebowzięcia NMP	512	05.07.1958	Kl.V.-0/57/58	295
Nowe Warpno	Nowe Warpno	pałac (Karszno)	340	10.03.2008	DZ-4200/80/O/07/2008	
Nowe Warpno	Nowe Warpno	park pałacowy (Karszno)	511	10.03.2008	DZ-4200/80/O/07/2008	340
Nowe Warpno	Nowe Warpno	poczta, ul. Kościuszki 58	524	30.11.1993	PSOZ/Sz-n/III/5340/207/93	1240
Nowe Warpno	Nowe Warpno	ratusz	424	15.11.1956	Kl.V.-0/79/56	178
Nowe Warpno	Nowe Warpno	teren Starego Miasta	232	15.11.1956	Kl.V.-0/184/56	
Ostoja	Kołbaskowo	dwór	535	12.09.1990	Kl.3-5340/149/90	1085

Ostoja	Kołbaskowo	park dworski	535	26.06.1990	KI.3-5340/90/90	1133
Pargowo	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	516	13.09.1990	KI.3-5340/153/90	1144
Pargowo	Kołbaskowo	kościół (ruina)	516	22.01.1963	KI.20/2/63	377
Pilchowo	Police	cmentarz przykościelny	519	10.05.1997	DZ-4200/4/O/97	1339
Pilchowo	Police	kościół Wniebowzięcia NMP	519	10.05.1997	DZ-4200/43/O/96/97	1339
Police	Police	cmentarz i teren przyklasztorny (Jasienica)	510	11.08.2017	DZ.5130.21.2017.AR	
Police	Police	kaplica przykościelna pl. Chrobrego	521	22.01.1963	KI.20/3/63	378
Police	Police	klasztor (ruina), Jasienica	510	05.07.1958	KI.V.-0/55/58	310
Police	Police	kościół św. Ap. Piotra i Pawła (Jasienica)	500	05.07.1958	KI.V.-0/56/58	294
Police	Police	kościół Niepokalanego Poczęcia NMP (wraz z otocz.)	58	23.03.2001	DZ.4200/59/O/2000/2001	
Przęsocin	Police	kościół Wniebowzięcia NMP	501	22.12.1965	KI.20/20/65	550
Przylep	Kołbaskowo	park dworski	538	26.06.1990	KI.3-5340/91/90	1135
Rajkowo	Kołbaskowo	dwór	520	31.01.2005	DZ-4200/18/O/04/2005	202
Rajkowo	Kołbaskowo	park dworski	520	26.06.1990	KI.3-5340/92/90	1134
Rzędziny	Dobra Szczecińska	park dworski	532	26.07.1979	KI.I.5340/29/79	864
Siadło Górne	Kołbaskowo	cmentarz	1091	22.06.2012	DZ.5130.11.2012.AR	
Siadło Górne	Kołbaskowo	kościół (do skreślenia z rej.)	148	31.07.1956	KI.V.-0/148/56	
Skarbimierzyc e	Dobra Szczecińska	park dworski	531	21.06.1979	KI.I.5340/31/79	866
Smolećcin	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	517	04.10.1990	KI.3-5340/163/90	1151
Smolećcin	Kołbaskowo	kościół (ruina)	517	22.01.1963	KI.20/8/63	382
Stobno	Kołbaskowo	cmentarz przykościelny	502	08.09.2014	DZ.5130.36.2014.AR	
Stobno	Kołbaskowo	kościół pw. MB Fatimskiej	502	22.01.1963	KI.20/4/63	379
Stolec	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny, pomnik v.Ramin	507	16.05.2000	DZ-4200/40/O/99/2000	36

Stolec	Dobra Szczecińska	kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego	507	22.01.1963	KI.20/5/63	380
Stolec	Dobra Szczecińska	pałac	536	22.12.1965	KI.20/18/65	545
Stolec	Dobra Szczecińska	park dworski	536	25.11.1978	KI.I.5340/32/78	836
Tanowo	Police	chałupa, ul. Szczecińska 67	528	12.11.1977	KI.I.5340/7/77	804
Tatynia	Police	cmentarz przykościelny	505	20.07.2017	DZ.5130.11.2017.AR	
Tatynia	Police	kościół św. Pawła Ap.	505	22.01.1963	KI.20/6/63	381
Trzebież	Police	budynek mieszkalny, ul. Rybacka 5 (d.4)	529	22.12.1965	KI.20/15/65	547
Trzebież	Police	kościół Podwyższenia Krzyża Św.	506	22.12.1965	KI.20/17/65	546
Trzebież	Police	otoczenie kościoła Podwyższenia Krzyża Św.	380	29.12.2008	DZ-4200/53/O/2008	
Trzebież	Police	plebania ul. Rybacka 2	530	25.04.1997	DZ-4200/3/O/97	1338
Warnołęka	Nowe Warpno	cmentarz przykościelny	518	30.10.1997	DZ-4200/38/O/97	1356
Warnołęka	Nowe Warpno	kościół MB Częstochowskiej	518	30.10.1997	DZ-4200/38/O/97	1356
Warzymice	Kotbaskowo	kościół (ruina)-fundamenty	91	15.05.1956	KI.V.-0/91/56	
Wąwelnica	Dobra Szczecińska	kościół MB Częstochowskiej	508	22.12.1965	KI.20/16/65	548
Witorza	Police	d. zagroda leśniczego	527	10.08.1995	DZ-4200/27/O/95	1291
Wolczkowo	Dobra Szczecińska	cmentarz przykościelny	509	30.12.2013	DZ.5130.38.2013.AR	
Wolczkowo	Dobra Szczecińska	kościół MB Szkaplerznej	509	01.08.1956	KI.V.-0/152/56	151

WOJEWÓDZKA (WEZ) / GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW (GEZ)

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków z 2003 r. ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać prace ewidencyjne. Zgodnie z art. 22 ust. 4 wyżej wymienionej ustawy wójt (burmistrz,

prezydent miasta) prowadzi GEZ, zaś zgodnie z ust. 2 WEZ - prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie opracował w 2010 roku wykaz zabytków nieruchomości ujętych w **wojewódzkiej ewidencji zabytków** i przekazał samorządom gminnym.

wojewódzka ewidencja zabytków		
gmina	zabytki nieruchome	stanowiska archeologiczne
Dobra*	35	307
Kołbaskowo**	32	595
Nowe Warpno***	22	88
Police****	89	130

* Dane na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dobra 2024-2027

** Dane na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kołbaskowo 2018-2021

*** Dane na podstawie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie

**** Dane na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Police 2020-23

Gminna ewidencja zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w GEZ w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie. Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzyskania akceptacji organu ochrony zabytków dla planowanych przy nich działaniach inwestycyjnych.

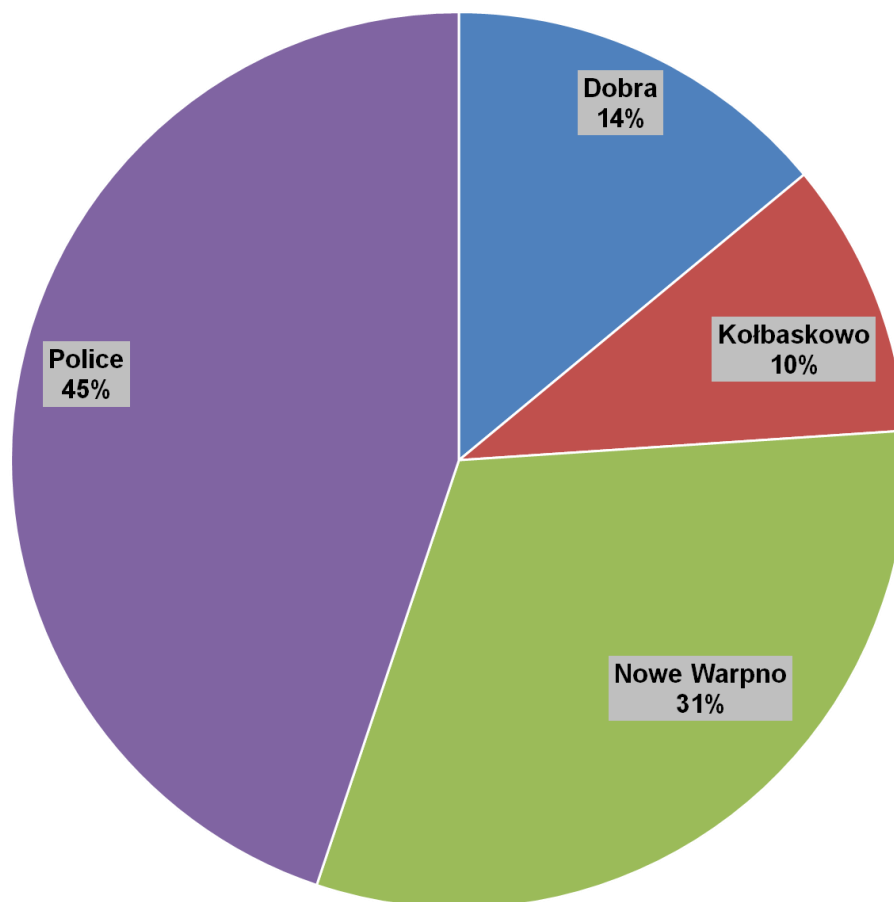
W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Na obszarze Powiatu Polickiego, w „GEZ” – z pominięciem obiektów wpisanych do rejestru zabytków i obiektów archeologicznych – znajduje się około 590 budynków i obszarów zabytkowych. Z tej liczby 30% stanowią obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a 70% to obiekty wyznaczone przez wójtów i burmistrzów do gminnej ewidencji zabytków.

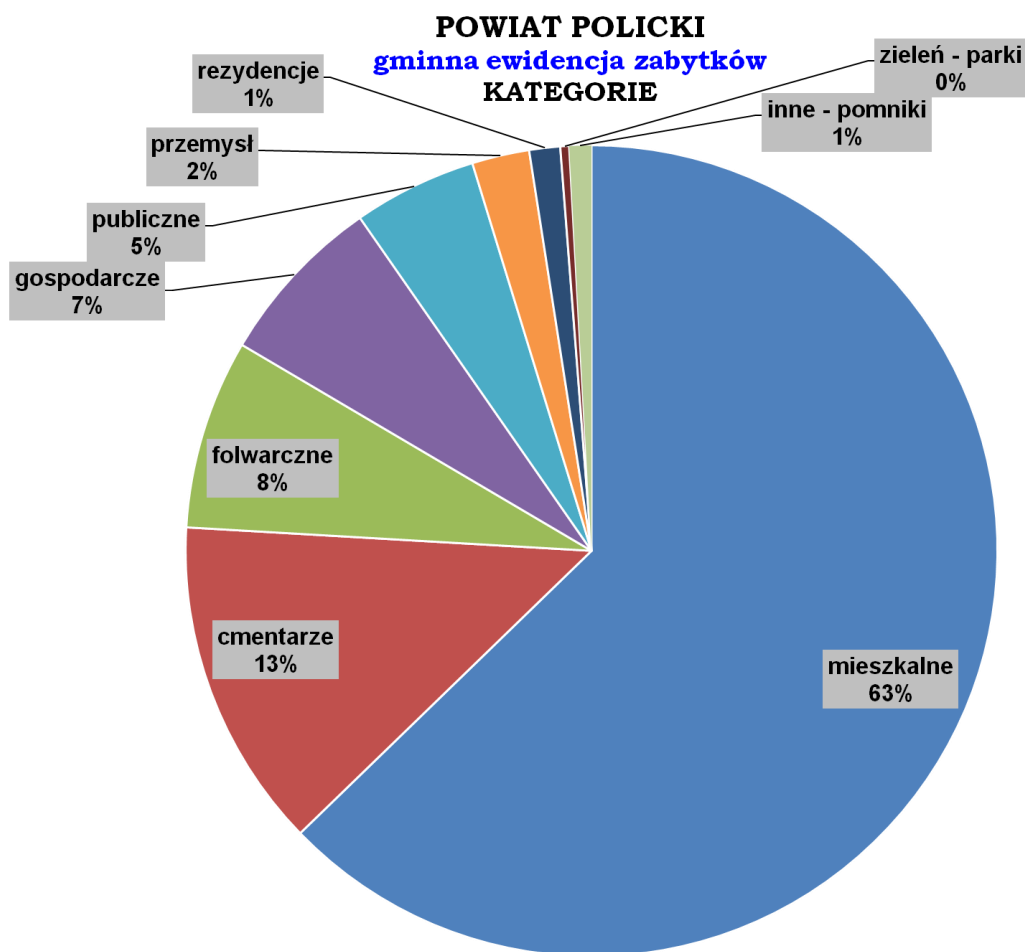
Najwięcej zabytków ewidencyjnych ujęto w gminie Police (45%) i Nowe Warpno (31%) – czyli w północnej części powiatu, a najmniej występuje w gminach Dobra (14%) i Kołbaskowo (10%) – w części południowej. W tej kategorii zabytków proporcje w gminach są odmienne niż w przypadku obiektów wpisanych do rejestru, gdzie w południowej części powiatu znajduje się 2/3 wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

POWIAT POLICKI
gminna ewidencja zabytków
GMINY: zasób

Analizując kategorie zabytków ewidencyjnych, należy stwierdzić, że jej struktura jest również odmienna w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W zdecydowanej większości dominują budynki mieszkalne (63%) – są to domy jedno i wielorodzinne, kamienice, chałupy, leśniczówki. Drugą kategorię stanowią cmentarze (13%) – są to historyczne nekropolie przykościelne, polne lub leśne (ewangelickie i żydowskie) oraz współczesne (komunalne i wyznaniowe). W trzeciej kategorii, liczącej 7-8%, znajdują się obiekty folwarczne (zespoły – założenia, budynki mieszkalne, gospodarcze i inwentarskie) oraz inne gospodarcze, towarzyszące zabudowie zagrodowej.

W krajobrazie wsi i miast wyróżniają się obiekty publiczne (ok. 5 % ewidencji), czyli szkoły, świetlice, gospody. Oprócz tego w ewidencjach ujęto kilka obiektów rezydencjalnych (o częściowo przekształconych formach) i niewielkie parki, budynki związane z przemysłem i techniką (ruiny fabryki benzyny syntetycznej, trafostacje) oraz upamiętnienia w formie pomników i obelisków.

3.3.2. ZABYTKI RUCHOME

Znajdujące się na terenie Powiatu Polickiego zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego zostały zinwentaryzowane w latach 60.– 80. XX w., a także w 2000 i 2009 roku i są włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Najcenniejsze z nich objęto ochroną prawną, tj. wpisem do rejestru zabytków.

W chwili obecnej (stan na kwiecień 2024 r.) ewidencja zabytków ruchomych z terenu Powiatu Polickiego obejmuje 328 pozycji, a rejestr zabytków 82 pozycje. Po 2020 roku ewidencja powiększyła się o nowe wpisy zabytków techniki (pojazdy zabytkowe bądź o charakterze kolekcjonerskim czy historycznym). Szczegółowe wykazy znajdują się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie i są na bieżąco aktualizowane¹⁴.

Zdecydowana większość zabytków stanowi wyposażenie sakralne - 19 tutejszych kościołów. Brak wyposażenia - istniejących przed 1945 rokiem – odnotowano dziewięć kościołach.

Najliczniej reprezentowane są ołtarze (10 obiektów), ambony (9 obiektów), organy i prospekty organowe (8 obiektów), dzwony (22 obiekty), świeczniki i aparaty kościelne (31 obiektów). Mniej liczne grupy obiektów to chrzcielnice (6), rzeźby (9),

¹⁴ Ze względu na sposób liczenia możliwe są różnice w interpretacji zapisów ilościowych w ewidencjach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

obrazy sztalugowe (3), epitafia (2). Przeważają pojedyncze obiekty nietworzące jednorodnych i kompletnych zespołów wyposażenia.

Pod względem cech stylowych, najwcześniejsze zachowane na terenie Powiatu Polickiego obiekty, pochodzą z późnego gotyku, renesansu i baroku. Zabytki XIX-wieczne i z pocz. XX wieku to głównie neostylowe wyroby rzemiosła artystycznego. Najcenniejsze dzieła: późnogotyckie i barokowe rzeźby oraz epitafium - pochodzące z Dobrej i Wołczkowa - zostały w latach 80. XX wieku przeniesione do Muzeum Diecezjalnego w Szczecinie.

Na terenie Powiatu Polickiego najcenniejszą grupę obiektów stanowią barokowe **ołtarze**, datowane na 1 poł. XVIII w., o architektonicznych, 1-kondygnacyjnych nastawach, zdobionych wysokiej klasy snycerską dekoracją ornamentálną i figuralną - zachowane w kościołach w Buku, Dobrej, Mierzynie, Wołczkowie, Kołbaskowie i Nowym Warpnie. Wśród nich oryginalnością formy wyróżniają się dawne ołtarze ambonowe w Buku (z 1730 r.) i Dobrej (z 1727 r.), przy czym ten ostatni jest zdekompletowany (bez baldachimu, z korpusem ambony ustawionym osobno w prezbiterium). Ołtarz w Buku wykonał rzeźbiarz śląski Erhard Löffler, twórca, nieistniejącego już dziś, monumentalnego ołtarza głównego w szczecińskiej katedrze. Retabula w Kołbaskowie, Mierzynie, Nowym Warpnie, ujęte uszakami utworzonymi z wici akantu, zachowały oryginalne malowidła. Ołtarze późniejsze, datowane na 2 poł. XIX wieku, charakteryzuje skromniejsza forma artystyczna: nawiązująca do baroku w Niekoľńczycy, Tatyni i Będargowie, neogotycka w Wąwelnicy.

Znajdujące się w kościołach Powiatu Polickiego **ambony** powstały w okresie od ok. poł. XVII w. do pocz. XX wieku. W większości ich korpusy zdobione są malowanymi płycinami z wizerunkami czterech ewangelistów.

Wczesnobarokową formę prezentują obiekty z Nowego Warpna, Tanowa i Wąwelnicy. Na 1 poł. XVIII wieku datowane są kazalnice z Dobrej (pierwotnie integralna część ołtarza) i Mierzyna. Ta ostatnia o zachowanej całościowej formie kompozycyjnej (z zaplekiem, baldachimem i balustradą schodów). Przerobione w 2 poł. XIX w. i pocz. XX wieku zabytki z Będargowa, Wołczkowa i Tatyni prezentują neobarokową formę stylową.

Na omawianym terenie zachowały się załedwie dwa **epitafia** (trzęcie, datowane na 1709 rok, poświęcone pamięci Theophilusa Michaelisa, zostało w l. 90. XX wieku przeniesione z kościoła w Buku do szczecińskiej archikatedry).

In situ eksponowane jest, wyrzeźbione w piaskowcu, epitafium majora Ottona Gustawa von Lepel, zmarłego w 1739 roku, z tablicą inskrypcyjną ujętą w bogate obramowanie z panoplii (kościół w Buku). Drugie epitafium o architektonicznej formie, znajduje się w kościele w Dobrej, wykonane po 1729 roku dla upamiętnienia Bogislawa Ernsta von Ramin (z niezachowaną niestety tablicą inskrypcyjną).

Rzeźby - jako osobne dzieła sztuki - znajdują się w Tanowie, Nowym Warpnie (przedstawienia aniołów chrzcielnych charakterystyczne dla barokowej sztuki protestanckiej) i w Jasienicy (rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego na belce tęczowej prezbiterium). W Mierzynie trzy rzeźby pełnoplastyczne, wieńczące pierwotnie ołtarz, są obecnie eksponowane w prezbiterium jako osobna grupa kompozycyjna.

Historyczne **obrazy** tablicowe stanowią integralną część nastaw ołtarzowych i ambon, odrębnymi malowidłami są trzy dużych rozmiarów płótna olejne z przedstawieniami o tematyce biblijnej. Dwa z nich zachowały się w Nowym Warpnie. Są to:

barokowe przedstawienie *Sąd Ostateczny* (XVIII/XVIII w.) oraz *Chrystus nauczający na Pustyni* (2 poł. XIX w.). Wyróżniający się znacznymi walorami artystycznymi obraz z kościoła w Jasienicy *Chrystus u Marii i Marty*, wykonął w 1858 roku Otto Heyden, profesor berlińskiej Akademii.

Usytuowane w zachodniej części wewnątrz kościelnych **empory muzyczne** mają proste formy, w większości o płycinowych, stolarskich balustradach, bez dekoracji lub o stylizowanych motywach geometrycznych. W Wołczkowie deskowe płyciny empory zawierają oryginalne inskrypcje niemieckie (cytaty biblijne). Na tym tle wyróżnia się kompozycja barokowej balustrady empory organowej kościoła w Mierzynie, z wiodącym motywem kręconych kolumnienek (w ażurowej części środkowej) i obrazami emblematycznymi w płycinach bocznych.

Usytuowane pośrodku empor XIX-wieczne prospekty organowe mają formy neogotyckie (Będargowo, Wołczkowo), neorenesansowe (Przęsocin) lub neoklasycystyczne (Bezzecze, Nowe Warpno). Organy w miejscowościach Bezzecze, Będargowo, Mierzyn, Nowe Warpno, Przęsocin, Trzebież, Wąwelnica, Wołczkowo zostały zinwentaryzowane na odrębnym wzorze kart zabytku – instrumentu muzycznego.

Cennymi zabytkami ludwisarstwa pomorskiego są **dzwony**, na terenie Powiatu Polickiego dość licznie reprezentowane. Najstarsze renesansowe i barokowe spiżowe odlewy zachowały się w kościołach w Policach (z 1689 r.), Mierzynie (z 1644 r.), Barniślawiu (z 1708 r.), Kołbaskowie (z 1672 i 1707 r.) i Warnołęce (z 1727 r.). Z działającej około poł. XIX wieku szczecińskiej firmy ludwisarskiej Carla Vossa pochodzą dzwony w Bezzeczu, Będargowie, Dobrej, Kołbaskowie, Niektońcycy, Nowym Warpnie i Polic.

Dużą grupę zabytków stanowią metalowe **wyroby rzemiosła artystycznego** służące do sprawowania liturgii (świeczniki ołtarzowe, kielichy, pateny, monstrancje, misy chrzcielne), pochodzące z różnych okresów stylowych, w większości datowane na 2 poł. XIX wieku o neostylowych formach.

Po 1945 roku nie przetrwało żadne z bogatych niegdyś w ruchomalia wyposażen dworów i pałaców Powiatu Polickiego. W pałacach w Brzózkach, Stolcu, Karsznie zachowały się elementy dawnych wystrojów sztukatorskich elewacji i wnętrz. W ewidencji konserwatorskiej zabytków ruchomych odnotowana jest jedynie dekoracja stiukowa z herbem rodu von Ramin, zdobiąca tympanon fasady pałacu w Stolcu.

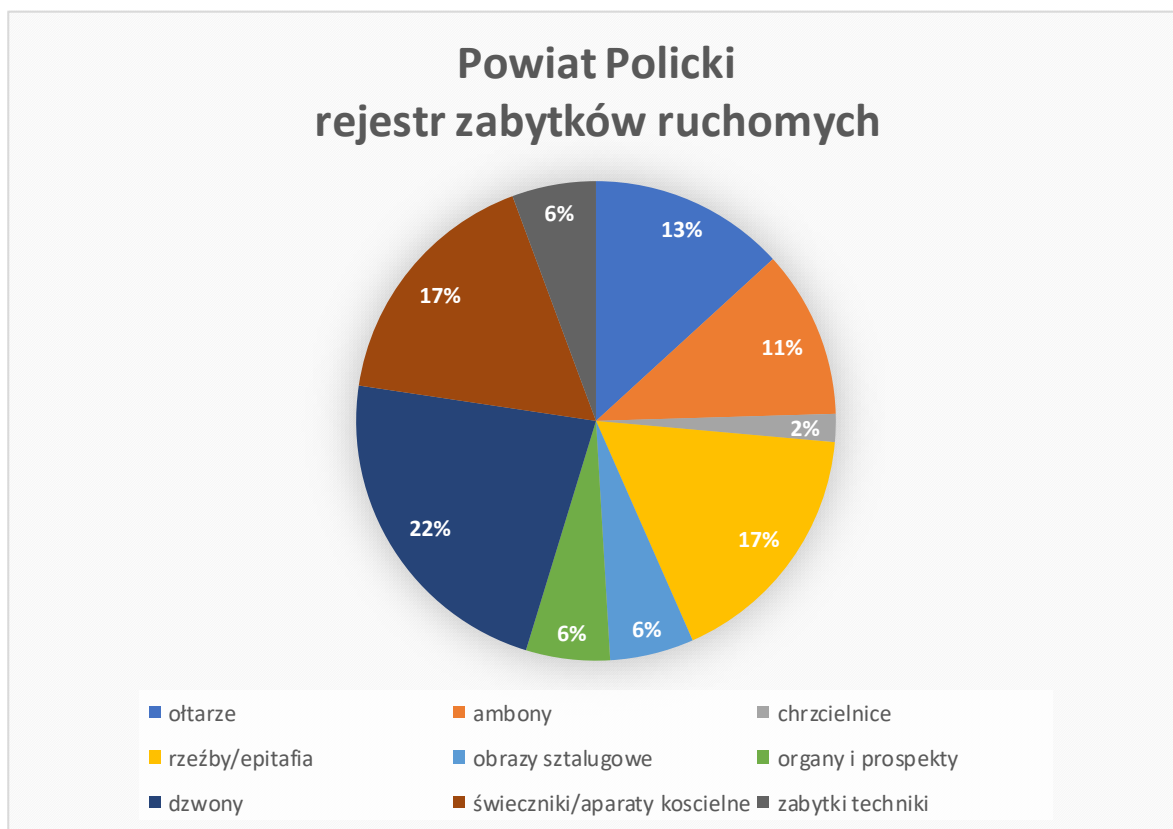
Na cmentarzu przykościelnym w Stolcu znajduje się unikatowy na terenie województwa zachodniopomorskiego klasycystyczny **pomnik** nagrobny właściciela tutejszego majątku ziemskiego Jürgena Berndta von Ramin z 1793 roku o dużej wartości artystycznej.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisana jest też jako zabytek techniki **pompa uliczna** (z 2 poł. XIX w.) usytuowana w Nowym Warpnie przy budynku ratusza.

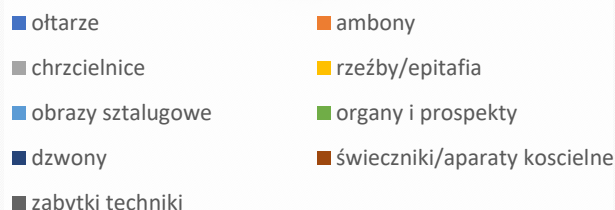
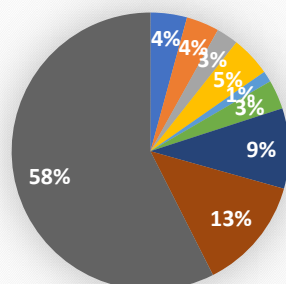
Zabytki ruchome z terenu Powiatu Polickiego są pod stałą opieką właścicielską (głównie parafii rzymskokatolickich diecezji szczecińsko-kamieńskiej). Sprawy związane z konserwacją i renowacją zabytków ruchomych wymagają każdorazowych, indywidualnych konsultacji w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Przy zabytkach ruchomych systematycznie prowadzone są prace konserwatorskie pod nadzorem WUOZ w Szczecinie i przy udziale dofinansowań zewnętrznych.

Współcześnie przeprowadzono konserwację wyposażenia kościołów w Mierzynie, Będargowie, Wąwelnicy i Wołczkowie. W 2022 roku prowadzono prace konserwatorskie i restauratorskie przy barokowym ołtarzu kościoła w Dobrej. W najbliższym czasie planowana jest renowacja całego wnętrza kościoła w Dobrej w ramach dofinansowania z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Zakres prac przewiduje konserwację zachowawczą i prace zabezpieczające zabytki ruchome i elementy drewniane wyposażenia oraz konstrukcji drewnianej, a także renowację epitafium Ernsta von Ramin z 1 poł. XVIII w.

Powiat Policki ewidencja zabytków ruchomych

3.3.3. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

W obrębie Powiatu Polickiego istnieje około 1400 stanowisk archeologicznych, w tym 8 stanowisk zostało wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego (Ryc. 1). Dla każdego z nich stworzono indywidualne dokumentacje konserwatorskie w postaci Kart Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA), będących elementem składowym większej bazy danych stanowisk archeologicznych obejmujących obszar całej Polski, to jest Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

Ukazano w nich nie tylko rozplanowanie poszczególnych stanowisk archeologicznych, ale także ich przynależności chronologiczną oraz funkcjonalną. Tylko na podstawie analizy dokumentacji dotyczącej obiektów wpisanych do rejestru zabytków można zaobserwować duże rozbieżności.

W przypadku dwóch stanowisk istnieje różnica pomiędzy dokumentacją KESA, a rzeczywistym położeniem stanowisk. Są to grodziska w miejscowości Siadło Dolne (AZP 1,1A/4,4A/32-05) oraz Police-Mścięcino (AZP 1/5/28-06). Jest to o tyle istotny problem, ponieważ prawnie chroniony jest przypadkowy obszar, zaś sam obiekt, bez dodatkowych załączników graficznych, które nie są oficjalnymi załącznikami do decyzji mógłby pozostać bez opieki. W przypadku grodziska w miejscowości Kamieniec (AZP 1/19/33-04) w KESA nie ma podanego konkretnego datowania obiektu. Konkretnie wskazanie odnaleźć można w samej decyzji wpisującej obiekt do rejestru zabytków. Zaś cmentarzysko kurhanowe w miejscowości Dobra (AZP 59/128/29-04) lub grodzisko w Tanowie (AZP 11/11/28-04) mają dość szerokie ramy chronologiczne w karcie KESA, które uszczegółowiono w decyzji. Dwa obiekty, pomimo wpisu do

rejestrów zabytków nie posiadają kart KESA. Są to: kurhan w miejscowości Dobra oraz osada w Bezzeczu.

Na 8 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego tylko w przypadku 1 stanowiska istnieje pełna zbieżność danych zawartych w KESA i decyzji. Jest to obozowisko w Dobrej (AZP 53/116/29-04). Chociaż i w tym wypadku istnieje pewna niewiadoma, ponieważ obszar objęty ochroną wskazany w pierwszej decyzji (nr rej. A1252) nie pokrywa się w pełni z obszarem z decyzji późniejszej (nr. rej. A1306). Część obszaru, obejmująca osadę z wczesnego średniowiecza AZP 44/55/29-04) została wyłączona z rejestru.

Tego typu rozbieżności lub braki wskazują na konieczność ponownej weryfikacji dokumentacji archeologicznej połączonej z wizją terenową. Ponadto zasób zabytków archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym. Wraz z rozwojem miast i infrastruktury drogowej odkrywano się co raz to nowe stanowiska. Niejednokrotnie są to cenne obiekty, których ówczesne metody badawcze nie pozwalały zarejestrować. Wraz z rozwojem nauki i lepszym rozpoznaniem terenowym zasób dziedzictwa archeologicznego powiększa się.

Współczesne nieinwazyjne badania archeologiczne (LiDAR, zdjęcia lotnicze i satelitarne) pozwalają o wiele precyzyjniej określić obszar ochrony stanowisk. Dzięki takim badaniom można uniknąć utrudnień podczas inwestycji oraz zniszczeń cennych obiektów jak w przypadku kurhanu z epoki brązu w Dobrej po którym obecnie nie ma nawet śladu na powierzchni ziemi.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego znajdujące się w obrębie Powiatu Polickiego.

L.p.	Nazwa	Numer stanowiska (KESA)	Funkcja	Chronologia	Nr rej.
1.	Police (Mścięcino)	1/5/28-06	Grodzisko	Wczesne średniowiecze (IX-XII w.)	Nr rej. 559 z dnia 09.03.1967
2.	Siadło Dolne	1,1A/4,4A/32-05	Grodzisko wyżynne	Wczesna epoka żelaza Wczesne średniowiecze (VIII-X w.)	Nr rej. 697 z dnia 10.11.1971
3.	Bezzecze	Brak karty	Osada	V okres epoki brązu (kultura łużycka)	Nr rej. 707 z dnia 10.11.1971
4.	Tanowo	11/11/28-04	Grodzisko	Wczesne średniowiecze	Nr rej. 709 z dnia 10.11.1971
5.	Kamieniec	1/19/33-04	Grodzisko	Wczesna epoka żelaza Wczesne średniowiecze	Nr rej. 711 z dnia 14.12.1971
6.	Dobra	59/128/29-04	Cmentarzysko kurhanowe	Epoka brązu	Nr rej. 740 z dnia 18.12.1972
7.	Dobra	Brak karty	Kurhan	Epoka brązu	Nr rej. 748 z dnia 18.12.1972
8.	Dobra	53/116/29-04	Obozowisko	Środkowa epoka kamienia (mezolit)	Nr rej. A1252 i A1306 z dnia 07.06.1996

3.4. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Ziemia policka jest miejscem posiadającym swoisty klimat (*genius loci*), wynikający zarówno z położenia geograficznego, środowiska naturalnego, jak zjawisk i wydarzeń historycznych, które miały tu miejsce, a także z zasobu istniejących zabytków oraz postaci historycznych związanych z regionem od średniowiecza po czasy współczesne, w tym:

- historia terenów ściśle związanych z rodzimą dynastią książęcą Gryfitów – istnienie w przestrzeni powiatu obiektów, wydarzeń i legend związanych z rodem (widoczne m.in. w opublikowanych w ostatnich latach „Legendach Ziemi Polickiej” Mirosława Wacewicza, czy wcześniejszych opracowaniach, np. W. Łysiaka „Dawny humor ludowy Pomorza Zachodniego” czy, A. Malejki, „Wyśniony skarb. Podania legendy i baśnie o Szczecinie”);
- historia ziem pogranicznych – doświadczanych najazdami, rozdartych między Brandenburgią a Szwecją; ziemia policka była świadkiem wielu wojen, których rezultatem były nie tylko pożary i zniszczenie tkanki zabytkowej wielu ośrodków, ale także zmiany w świadomości ludzi, zamieszkujących te ziemie, niejednokrotnie wyrażające się destrukcją więzi rodzinnych i solidarności rodowej;
- nazewnictwo historyczne zachowane w wielu nazwach miejscowości i obiektów geograficznych oraz przekazach legendarnych;
- dzieje rodów pomorskich związanych z miejscowościami regionu: von Arnim, Blankenburg, Ramin czy Wussow (np. tradycja ogrodu Elisabeth von Arnim z Rzędzin; legenda o rycerzach-rozbójnikach z Kurowa);
- losy robotników obozów pracy przymusowej podczas II wojny światowej – więźniów różnej narodowości;
- zjawiska przybliżające: tradycje tworzone przez polskich mieszkańców regionu – np. „Odpusty Leśne” organizowane od 1985 roku w Trzebieży; średniowiecznej kultury – organizowany od kilkunastu lat „Jarmark Augustiański” w Jasienicy, nawiązujący do funkcjonowania tam zakonu, który był posiadaczem znacznej części wsi w regionie i przyczynił się do jego rozwoju w średniowieczu;
- tradycje skupiska osadnictwa apatrydów greckich i macedońskich skupionych wokół POW w Policach;
- nowa tradycja wydarzeń o dużej sile oddziaływania emocjonalnego organizowanych w obiektach zabytkowych w Jasienicy: plenerowe inscenizacje *Misterium Męki Pańskiej*, odgrywane od dziewięciu lat w ruinach klasztoru augustianów oraz *Jasienickie Zamyślenia Pasyjne* – spotkania śpiewacze w kościele pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła.

Tradycje regionu prezentuje również Galeria Historyczna Polic (znajdująca się w Miejskim Ośrodku Kultury) założona przez Jana Maturę (1953–2022), historyka, zasłużonego badacza dziejów regionu polickiego. Szeroko prowadzona działalność edukacyjna z udziałem zarówno historyków, jak i pasjonatów historii z terenu Powiatu Polickiego znajduje swoje odbicie m.in. w blogu historycznym: www.police750.blogspot.com.

Dziedzictwo niematerialne znajdujemy także w zbiorach Muzeum Historycznego „Skarb” w Policach prowadzonym przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Polickiej „Skarb” na terenie dawnej fabryki benzyny syntetycznej Hydrierwerke Pölitz AG. Wystawa w muzeum jest poświęcona historii Polic, dawnej fabryki oraz obozów, których

więźniowie pracowali przymusowo w fabryce. Zbiory obejmują szereg archiwaliów i zdjęć, dokumentujących skomplikowaną historię regionu.

Do swoich zadań ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego regionu wpisało także założone w 2003 Stowarzyszenie Ziemi Warpieńskiej ze Stanisławem Krzywickim na czele. Historią regionu zajmuje się również Grupa Rekonstrukcji Historycznej „549. Volksgrenadier-Division”.

VII. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU POLICKIEGO – ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

7.1. SILNE STRONY

- ❖ Atrakcyjne położenie geograficzne Powiatu nad rzeką Odrą i Zalewem Szczecińskim, wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe: Puszcza Wkrzańska, Rezerwat Świdwie, Park Krajobrazowy Dolina Dolnej Odry.
- ❖ Rozwój w ramach obszaru funkcjonalnego o znaczeniu ponadlokalnym – Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.
- ❖ Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych: historyczne (najstarsze w regionie) świątynie średniowieczne i nowożytne, pozostałości założenia klasztornego w Jasienicy, zieleń komponowana – np. park dworski w Dobrej, Stolcu, Trzebieradzu, cmentarze, zespoły rezydencjonalne – np. pałace w Karsznie, Stolcu, dwór w Trzebieradzu, oraz obiekty i miejsca związane z najnowszą historią: miejsca martyrologii z okresu II wojny światowej, relikty fabryki benzyny syntetycznej w Policach.
- ❖ Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP – duże obszary ochrony archeologicznej wyznaczone na terenie gminy Dobra), nieruchomości i ruchomych objętych wpisem do rejestru zabytków, wojewódzką ewidencją zabytków oraz gminnymi ewidencjami zabytków. Do wielu obiektów powstały opracowania i specjalistyczne dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.
- ❖ Dotacje z budżetu Powiatu Polickiego na finansowanie lub dofinansowanie kosztów inwestycji w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej.
- ❖ Odbywające się na terenie Powiatu wydarzenia cykliczne o znaczeniu ponadlokalnym opierające się na dziedzictwie kulturowym (w tym niematerialnym – np. Jarmark Augustiański, Polickie Dni Muzyki „Cecyliada”, Odpusty Leśne w Trzebieży, polsko-niemiecki Festiwal Róż w Dobrej).
- ❖ Oznakowanie przez Powiat Policki zabytków nieruchomości (wpisanych do rejestru zabytków) znakiem „błękitnej tarczy” – znak Konwencji Haskiej oznaczający formę ochrony prawnej zabytku.
- ❖ Znacząca liczba zadbanych obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem (wzorcowy przykład: ruiny klasztoru w Jasienicy, zespół pałacowo-parkowy w Trzebieradzu, układ urbanistyczny wraz z ryglowym ratuszem w Nowym Warpnie).
- ❖ Cenne i zróżnicowane chronologicznie i stylowo zabytki ruchome wyposażenia kościołów.
- ❖ Gminna ewidencja zabytków opracowana dla wszystkich gmin Powiatu Polickiego.
- ❖ Opracowanie i realizowanie programów oraz strategii zawierających odniesienia do ochrony zabytków.

- ❖ Uchwalony plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego stanowiący część planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego.
- ❖ Cykliczne opracowywanie i realizowanie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami – zgodnego ze strategicznymi dokumentami obowiązującymi na szczeblu europejskim, krajowym i wojewódzkim oraz opracowywanie sprawozdań z jego realizacji.
- ❖ Opracowanie i coroczne aktualizowanie Planu Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Powiatu Polickiego.
- ❖ Podejmowanie działań na rzecz odbudowy, renowacji i utrzymania dobrego stanu znacznej części zabytków nieruchomych.
- ❖ Współpraca ze stowarzyszeniami i organizacjami, które realizują zadania związane z promowaniem historii i tradycji oraz dziedzictwa kulturowego Powiatu Polickiego.

7.2. SŁABE STRONY

- Zły stan zachowania niektórych zabytków (pałac w Stolcu, ruina kościoła w Karwowie).
- Brak pełnej wiedzy co do stanu własności, współwłasności, władania w imieniu Skarbu Państwa dla obiektów/obszarów wpisanych do rejestru zabytków.
- Brak regularnych dofinansowań prac remontowych przy zabytkach – brak uchwały umożliwiającej systemowe dofinansowywanie remontów i prac konserwatorskich przy zabytkach (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków) z terenu Powiatu Polickiego w oparciu o ustawę o oozionz 2003.
- Brak cyklicznych (np. w okresach dwu-, trzyletnich) kontroli stanu zabezpieczenia zabytkowych wyposażeń kościołów Powiatu Polickiego na wypadek kradzieży bądź pożaru (prowadzonych w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi, powiatową komendą straży pożarnej i policji).
- Brak wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” składanych przez Radę Powiatu, Zarząd Powiatu, Starostę.
- Niewystarczająca promocja roli społecznych opiekunów zabytków.
- Niewystarczające wsparcie dla edukacji regionalnej.
- Brak uczestnictwa Powiatu Polickiego w cyklicznym projekcie Zachodniopomorskie i Europejskie Dni Dziedzictwa, przybliżającym walory pomorskiego dziedzictwa.

7.3. SZANSE

- Koordynacja działań instytucji kultury, stowarzyszeń, organizacji pozarządowych w zakresie wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego Powiatu.
- Wykreowanie wydarzenia o randze powiatowej i ponadlokalnej w oparciu o bogaty zasób dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (od archeologicznego po XX-wieczne).
- Rozwój inicjatyw społecznych na rzecz podtrzymywania lokalnych tradycji, wzmacniania tożsamości i więzi międzypokoleniowych.
- Możliwość rozbudowy turystycznych szlaków kulturowych w tym transgranicznych.
- Planowane powołanie Parku Narodowego „Dolina Dolnej Odry”, obejmującego swoim zasięgiem także teren Powiatu Polickiego.
- Stworzenie systemu wsparcia dla gmin w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na remonty obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- Starostwo Powiatowe – centrum edukacyjno-informacyjne dla JST w zakresie prowadzenia właściwej strategii ochrony i opieki nad zabytkami.
- Wzrost wiedzy społeczności Powiatu Polickiego o wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego.

7.4. ZAGROŻENIA

- Pogarszający się stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego.
- Brak koordynacji działań na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- Wykluczenie z możliwości pozyskiwania dotacji zewnętrznych na remonty obiektów zabytkowych znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków.
- Brak środków finansowych przeznaczonych na prace przy remontach zabytków (w oparciu o ustawę o ożionz 2003).
- Brak uchwały Rady Powiatu dotyczącej udzielania dotacji na remonty zabytków w oparciu o ustawę o ożionz 2003.
- Postrzeganie własnego, lokalnego dziedzictwa kulturowego jako mało istotnego czynnika rozwoju Powiatu (ujemny wpływ dużego ośrodka miejskiego jakim jest Szczecin).

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Priorytetowe cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Polickiego na lata 2024–2028

- **Cele programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:
 - uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
 - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;
 - podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Analiza zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad niniejszym Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań w oparciu o ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.

Osiągnięcie tych celów wymaga długotrwałych, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań daje szansę na aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności powiatu.

CEL PRIORYTETOWY (1)

Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego Powiatu Polickiego

realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Rozważenie opracowania regulaminu dotacji celowych udzielanych z budżetu Powiatu (na wniosek zainteresowanych podmiotów) na prace budowlane, remontowe i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych (rejestranych lub znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków) z terenu Powiatu Polickiego, **nie będących własnością Powiatu.**

wskaźnik oceny: liczba konsultacji, projekt uchwały, kwota dofinansowań, liczba beneficjentów

2. Podjęcie działań w zakresie ustalenia rzeczywistego zasobu **obiektów zabytkowych** wpisanych do rejestru zabytków **stanowiących własność prawną**, współwłasność, bądź będących we władaniu w imieniu Skarbu Państwa przez Powiat Policki, ustalenie strategii ochrony i opieki nad nimi.

wskaźnik oceny: weryfikacja zapisów, ewidencji i umów prawnych starostwa

3. Otoczenie pieczą właścicielską cmentarza przykościelnego w Stolcu (Powiat Policki jest współwłaścicielem historycznej nekropolii) poprzez wykonanie inwentaryzacji elementów sepulkralnych, historycznej zieleni, opracowanie programu prac konserwatorskich¹⁵.

wskaźnik oceny: liczba opracowań i dokumentacji konserwatorskich

4. Rozważenie przystąpienia do projektu inwestycyjnego związanego z rewitalizacją obiektu zabytkowego – cmentarza przykościelnego w Stolcu z pomnikiem klasycystycznym z XVIII w. – utworzenie lapidarium¹⁶.

wskaźnik oceny: liczba konsultacji, opracowanie kosztorysu, dokumentacji projektowej, konsultacje w sprawie pozyskania dofinansowań inwestycji

5. Monitorowanie przez Powiat sporządzania aktualizacji gminnych ewidencji zabytków i sygnalizowanie gminom obowiązku opracowywania aktualnych Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz cyklicznych sprawozdań z ich realizacji.

wskaźnik oceny: liczba zatwierdzonych GEZ i Programów Opieki¹⁷

6. Zamieszczanie informacji o możliwości ubiegania się o dotację na prace budowlane, remontowe i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych (z różnych źródeł) na stronie internetowej Starostwa.

wskaźnik oceny: adres strony www; licznik odwiedzających

7. Inicjowanie i prowadzenie szkoleń/warsztatów dla właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków z innych niż budżet Powiatu Polickiego źródeł (Współpraca z WUOZ Szczecin, Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Szczecin).

wskaźnik oceny: liczba warsztatów/szkoleń i uczestników

8. Uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w politykach przestrzennych i opiniach do miejscowych opracowań planistycznych.

wskaźnik oceny: liczba strategii, opracowań planistycznych, ekspertyz

¹⁵ Wszelkie prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają każdorazowo uzgodnienia z ZWKZ.

¹⁶ j.w.

¹⁷ Tylko przyjęte zarządzeniem lub uchwałą gminne ewidencja zabytków (po wcześniejszym uzgodnieniu z ZWKZ) uprawniają do składania aplikacji na dotacje samorządowe (gmina, powiat, województwo)

9. Współpraca Powiatu Polickiego z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz dziedzictwa kulturowego powiatu.
wskaźnik oceny: liczba zrealizowanych działań i podmiotów uczestniczących, zakres wsparcia Powiatu
10. Rozważenie – z uwagi na wyjątkowość Powiatu Polickiego wchodzącego w skład SOM – powołania funkcji Powiatowego Konserwatora Zabytków, po konsultacjach i w uzgodnieniu z ZWKZ.
wskaźnik oceny: liczba konsultacji, projekty porozumienia stron, uchwały, regulaminu działania
11. Ustanawianie przez Starostę na wniosek Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ZWKZ) społecznych opiekunów zabytków, cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; wydawania osobom fizycznym legitymacji społecznych opiekunów zabytków, wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków.
wskaźnik oceny: liczba społecznych opiekunów zabytków
12. Umieszczanie przez Starostę w uzgodnieniu z ZWKZ na obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków znaku Błękitnej Tarczy – kontynuacja działań
wskaźnik oceny: liczba oznakowanych obiektów

CEL PRIORYTETOWY (2)

Popularyzacja lokalnego dziedzictwa kulturowego

realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Promocja zabytków Powiatu poprzez wydawnictwa np. przewodniki, mapy, widokówki, aplikacje mobilne itp.
wskaźnik oceny: liczba publikacji, nakład
2. Tworzenie zintegrowanego systemu informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu, poprzez umieszczanie informacji na stronie www i stała ich aktualizacja.
wskaźnik oceny: liczba rekordów/opisanych obiektów/ikonografii itp.
3. Włączenie się Powiatu w wydarzenia o randze wojewódzkiej i europejskiej promujących dziedzictwo kulturowe regionu materialne i niematerialne (np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie Dni Dziedzictwa¹⁸)
wskaźnik oceny: liczba konkursów, prelekcji, objazdów studialnych, wystaw itp. organizowanych lub współorganizowanych przez Powiat

¹⁸ Koordynator wojewódzki – Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie biuro@bdz.szczecin.pl

CEL PRIORYTETOWY (3)

Podniesienie odpowiedzialności społecznej za lokalne dziedzictwo kulturowe

realizowany będzie poprzez następujące

ZADANIA:

1. Organizacja lub współorganizacja wydarzeń kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym (materialnym i niematerialnym), kierowanych do wszystkich grup wiekowych i środowisk.
wskaźnik oceny: liczba i rodzaj wydarzeń, liczba uczestników, liczba i nakład towarzyszących im publikacji (różnego typu)
2. Wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach poprzez otwarty konkurs na realizację zadań w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego
wskaźnik oceny: poziom wsparcia finansowego, charakter działań, liczba beneficjentów
3. Wspieranie inicjatyw na rzecz rozwoju podmiotów o profilu muzealnym (prywatnych, społecznych, samorządowych)
wskaźnik oceny: liczba wspieranych podmiotów, poziom dotacji, zakres wsparcia organizacyjnego (np. użyczenie lokalu)
4. Wspieranie działań na rzecz powstrzymania zabudowy nisko estetycznej i dewaloryzującej przestrzeń kulturową
wskaźnik oceny: liczba działań, zakres wsparcia Powiatu
5. Działania wspomagające dialog z mieszkańcami będącymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu zwiększenia świadomości właściwej ochrony zabytków
wskaźnik oceny: liczba konsultacji społecznych, zgłoszonych problemów związanych z ochroną zabytków, propozycji zmian i rozwiązań
6. Wspieranie właścicieli i współpraca w działaniach zmierzających do uratowania pałacu w Stolcu (gm. Dobra)
wskaźnik oceny: liczba konsultacji, uzgodnień
7. Wspieranie działań edukacyjnych poświęconych historii i dziedzictwu kulturowemu Powiatu.
wskaźnik oceny: liczba i charakter wydarzeń, poziom wsparcia finansowego.

Przyjmuje się, że zadania – w ramach celów priorytetowych – będą realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych (rejestranych i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków), organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, lokalnego środowiska naukowego i kulturalnego.

W imieniu Powiatu Polickiego zadania będą mogły prowadzić powiatowe jednostki organizacyjne, w tym szkoły oraz wydziały Starostwa Powiatowego w ramach zadań własnych we współpracy z powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. akty prawa miejscowego)
- finansowe (np. dotacje, nagrody)
- społeczne (np. edukacja, promocja, informacja)
- kontrolne.

IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2024-2028

Instrumenty prawne będą podstawą do tworzenia innych dokumentów i tworzenia prawa miejscowego, np.:

- konstruowania uchwał i zarządzeń (np. w sprawach udzielania dotacji),
- przygotowywania opinii i wytycznych (np. w procedurach planowania przestrzennego),
- sporządzania strategii i programów (np. strategii rozwoju powiatu),
- współpracy z organami jednostek samorządu terytorialnego na terenie powiatu.

Instrumenty finansowe, mające za cel umożliwienie realizacji zadań Programu, dobierane będą w zależności od rodzaju zadań i możliwych źródeł finansowania, np.:

- dotacje celowe z budżetu Powiatu (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków i GEZ), w miarę możliwości finansowych
- dotacje celowe samorządu województwa zachodniopomorskiego (dotacje na dokumentację, prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków i GEZ, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje celowe Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje celowe Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków w rejestrze zabytków, działania organizacji pożytku publicznego, instytucji kultury),
- dotacje z Funduszu Kościelnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje na prace konserwatorskie i remonty zabytków sakralnych w rejestrze zabytków),
- środki prywatne właścicieli zabytków (prace konserwatorskie i remonty zabytków).

Instrumenty społeczne dotyczą edukacji, promocji i budzenia potrzeb ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się dziedzictwem kulturowym.

Instrumenty kontrolne, dopuszczone w granicach prawa, dotyczą koordynacji działań oraz gromadzenia i aktualizacji wiedzy o stanie zachowania zabytków i prowadzenia prac remontowych. Konieczne jest informowanie się między podmiotami uprawnionymi o udzielanych dotacjach na prace konserwatorskie. Z powyższego wynika konieczność wyznaczenia osoby z korpusu administracji samorządu powiatowego, odpowiedzialnej za gromadzenie danych o udzielanych dotacjach oraz spełnienia ww. obowiązku informacyjnego.

Elementem kontrolnym są sporządzane co dwa lata sprawozdania z realizacji przyjętego PPOnZ Powiatu Polickiego. **Dla niniejszego Programu konieczne będzie wykonanie sprawozdania za okres 2024–2026 oraz 2027–2028.**

Optymalnym rozwiązaniem byłoby, aby koordynacją wymienionych zadań dotyczących opieki nad dziedzictwem kulturowym (materialnym i niematerialnym) Powiatu zajmował się specjalista w ramach stałego (dodatkowego) zakresu obowiązków lub odrębnego stanowiska.

X. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2024-2028

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu.

Wyniki osiągnięte przy realizacji Programu powinny być oceniane na podstawie stopnia realizacji zadań przyjętych przez Radę Powiatu. Podstawą oceny powinny być **wskaźniki oceny** przyporządkowane poszczególnym zadaniom.

Celem monitoringu jest zbieranie informacji dotyczących realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami na każdym etapie jego wdrażania. Stanowi on podstawę do oceny uzyskanych efektów, tworzenia sprawozdań z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Polickiego na lata 2024-2028 oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian.

W trakcie trwania kolejnej edycji Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami może ulegać modyfikacji/aktualizacji a także ewentualnym uzupełnieniom.

XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POLICKIEGO NA LATA 2024-2028

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów (wszystkich szczebli) i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Powiatu Polickiego z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- Sejmik Województwa
- Radę Powiatu
- Radę Miasta/Gminy.

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy z zakresu dziedzictwa kulturowego i historycznego, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Powiatu Polickiego można zaliczyć działania w ramach programów:

- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju
- Kultura ludowa i tradycyjna
- Ochrona zabytków archeologicznych
- Ochrona zabytków

Szczegóły programu **Ochrona zabytków:**

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków (DOZ)

Opis programu:

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnienie na cele publiczne.

Beneficjenci:

O dofinansowanie mogą ubiegać się podmioty posiadające osobowość prawną oraz siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Nabory:

Nabór do programu Ochrona zabytków odbywa się zazwyczaj dwa razy do roku.

Więcej informacji o programach Ministra:

<https://www.gov.pl/web/kultura/programy-i-projekty>

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków, o finansach publicznych) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku.

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu (np. termomodernizacje, wymiana stolarek, wymiana posadzek, instalacje wodno-kanalizacyjne i in.).

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy program Odbudowy Zabytków to Program, który wspiera samorządy w odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu oraz ochrony przed degradacją i niszczeniem. **Program dopuszcza finansowanie obiektów znajdujących się w ewidencji zabytków lub wpisanych do rejestru zabytków.**

Kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie może być udzielone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

Przyznawane jest na podstawie promes udzielanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego, na wniosek podmiotu składany do Prezesa Rady Ministrów za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego. Wysokość dofinansowania może wynieść maksymalnie do 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny – 2%. Wnioski składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczoną na stronie internetowej www.bgk.pl w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł
- do 500 000 zł
- do 3 500 000 zł

Dotacje na badania naukowe

Zgodnie z art. 83 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, minister właściwy do spraw nauki może przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach na zasadach przewidzianych w przepisach o szkolnictwie wyższym i nauce. **Przepis ten dotyczy wszystkich zabytków bez względu na to, czy są one objęte ochroną prawną.**

Podstawą do uzyskania środków na badania jest art. 365 pkt. 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2023 r., poz. 742 z póź. zm.). Środki finansowe na szkolnictwo wyższe i naukę przeznaczają się na utrzymanie i rozwój potencjału badawczego, w tym prowadzenie działalności naukowej.

Mecenat Państwa w dziedzinie kultury

Dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury stanowią jedną z kategorii dotacji celowych. Dotacje te mogą być udzielane jednostkom samorządu terytorialnego. Rozwinięcie przepisów ustawowych w odniesieniu do dotacji na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury, które mogą otrzymywać jednostki samorządu terytorialnego zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz.U. 2012, poz. 737).

Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dotację z budżetu państwa na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury mogą otrzymywać te dotacje w zakresie zachowania, waloryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, w tym obiektów publicznych, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Ponadto zgodnie z przepisami o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej dotacje celowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji mogą otrzymywać organizacje pozarządowe prowadzące działalność kulturalną oraz instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, a także inne podmioty prowadzące działalność w obszarze kultury:

<http://www.mkidn.gov.pl/>

Źródło: (<http://www.sejm.gov.pl/>)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. 2010 nr 80, poz. 526, z późn. zm.), art. 43, ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2012, poz. 406), art. 5 i art. 9.

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. W budżecie na rok 2024 zaplanowano kwotę 11 mln zł na dofinansowania w ramach Funduszu Kościelnego. Szczegółowe informacje dostępne na stronie internetowej: www.mswia.gov.pl

Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Zgodnie z przepisami *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, jak również z przepisami ustaw dotyczących działalności jednostek samorządu terytorialnego są one zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, których są właścicielami lub posiadaczami, a także mogą udzielać dotacji innym właścicielom zabytków.

Dotacje udzielane są na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku **wpisanym do rejestru oraz znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków** na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący jednostki. Uchwała jednostki samorządu terytorialnego dotycząca zasad udzielania dotacji powinna określać podmioty, które mogą ubiegać się o dotację, wzór wniosku o dotację, wymagane dokumenty do rozpoznania wniosku, sposób składania wniosku, termin składania wniosku, formę załatwienia wniosku, w tym kryteria oceny wniosku.

Dotacja jednostki samorządu terytorialnego przyznawana jest na podstawie umowy zawierającej takie same ustalenia jak w przypadku dotacji udzielanej przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. **„Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków położonym na**

obszarze województwa zachodniopomorskiego” (od 2018 r.). Kwota na dofinansowania w tym konkursie w 2024 r. wyniosła 3,5 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, **dokumentacje**. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Budżet Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego - na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych...) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie dokumentacji - ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych (w ramach refundacji), zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie oraz na podst. ustawy o ochronie zabytków. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;

- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu ZWKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. Kwota przeznaczona na dofinansowania na prace przy zabytkach w 2024 r. wynosi 640 tys. złotych.

ZWKZ corocznie ogłasza nabór wniosków o dotacje na prace konserwatorskie w dwóch terminach: do końca listopada roku poprzedzającego dla wniosków na prace planowane do wykonania oraz do 30 czerwca na realizację refundacji nakładów poniesionych w ciągu 3 lat przed złożeniem wniosku: www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021–2027¹⁹

Zasady dofinansowania prac przy obiektach zabytkowych zawierają też Regionalne Programy Operacyjne opracowywane przez Zarządy Województw we współpracy z Ministrem Rozwoju Regionalnego. Podstawą do ich realizacji jest *Ustawa o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz.U. z 2022 r., poz. 1079)*. Określa ona zasady realizacji programów, podmioty uczestniczące w ich realizacji oraz tryb współpracy między nimi.

Pomoc ma na celu wspieranie rozwoju gospodarczego i społecznego województwa objętego regionalnym programem na lata 2021–2027. Dotyczy także zadań związanych z kulturą i zachowaniem dziedzictwa kulturowego. W programach dla poszczególnych województw kładzie się nacisk na to, aby prace przy zabytku nie stanowiły samodzielnego projektu, ale miały związek z szerszą inicjatywą, łączącą rozwój kultury z rozwojem gospodarczym i włączaniem społeczeństwa w te działania.

Całkowita kwota przeznaczona na realizację programu Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027 to blisko 1,7 mld euro. Składa się na nią ponad 1,2470 mld euro pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz niemal 470 mln euro z Europejskiego Funduszu Społecznego +.

Instytucją Zarządzającą programem Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027 jest Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego, zaś

¹⁹ Należy monitorować zmiany w obrębie FEPZ.

realizacją poszczególnych działań zajmują się Instytucje Organizujące Nabory (ION) zlokalizowane w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Zachodniopomorskiego oraz w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Szczecinie, który pełni rolę Instytucji Pośredniczącej. Zakres wsparcia możliwy do realizowania w poszczególnych działaniach został ujęty w Szczegółowym Opisie Priorytetów.

13 marca 2024 r. uchwałą nr 413/24 Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego przyjął Szczegółowy Opis Priorytetów programu Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027 (wersja 8.0)

W obszarze ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego istotne jest:

Działanie FEPZ.05.11 Włączenie społeczne poprzez kulturę, a w nim:

Cel szczegółowy EFRR.CP4.VI – Wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

Wysokość alokacji UE (EUR)

50 000 000,00

Zakres interwencji

166 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury

Typy projektów:

1. Budowa (tylko w uzasadnionych przypadkach), przebudowa i remont, wraz z zakupem sprzętu i wyposażenia, obiektów infrastruktury kultury.
2. Cyfryzacja zasobów kulturowych, udostępnianie zasobów kultury z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz tworzenie nowych treści cyfrowych.
3. Prace restauratorskie, konserwatorskie obiektów zabytkowych o znaczeniu historycznym dla Pomorza Zachodniego, w tym związanych z dziedzictwem Gryfitów.
4. Konserwacja muzealiów, starodruków, archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych wraz z dostosowaniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów i ich zabezpieczenia oraz zakupem wyposażenia.

Wszystkie działania realizowane w obszarze ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego muszą być ukierunkowane na podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu. Projekty dotyczące obiektów zabytkowych muszą mieć na celu udostępnienie zabytku do celów użytkowych oraz muszą być ukierunkowane na ich udostępnienie mieszkańcom i mieszkańcom województwa zachodniopomorskiego oraz turystom, ze szczególnym naciskiem na poprawę ich dostępności dla osób ze specjalnymi potrzebami.

Szczegółowy opis Priorytetów programu Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021–2027 dostępny jest na stronie internetowej: <https://funduszeue.wzp.pl>

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie
Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego
ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 40, 70-421 Szczecin; pife.szczecin@wzp.pl

Budżety samorządów lokalnych – Powiat Policki

Powiat Policki nie udzielał dotychczas dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane podstawie art. 81.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

XII. ZAŁĄCZNIKI (ilustracje, fotografie)

ZABYTKI OBJĘTE DOTACJAMI NA PRACE KONSERWATORSKIE

Będargowo: kościół pw. NMP Wspomożenia Wiernych

Mierzyn: kościół pw. MB Bolesnej i cmentarz

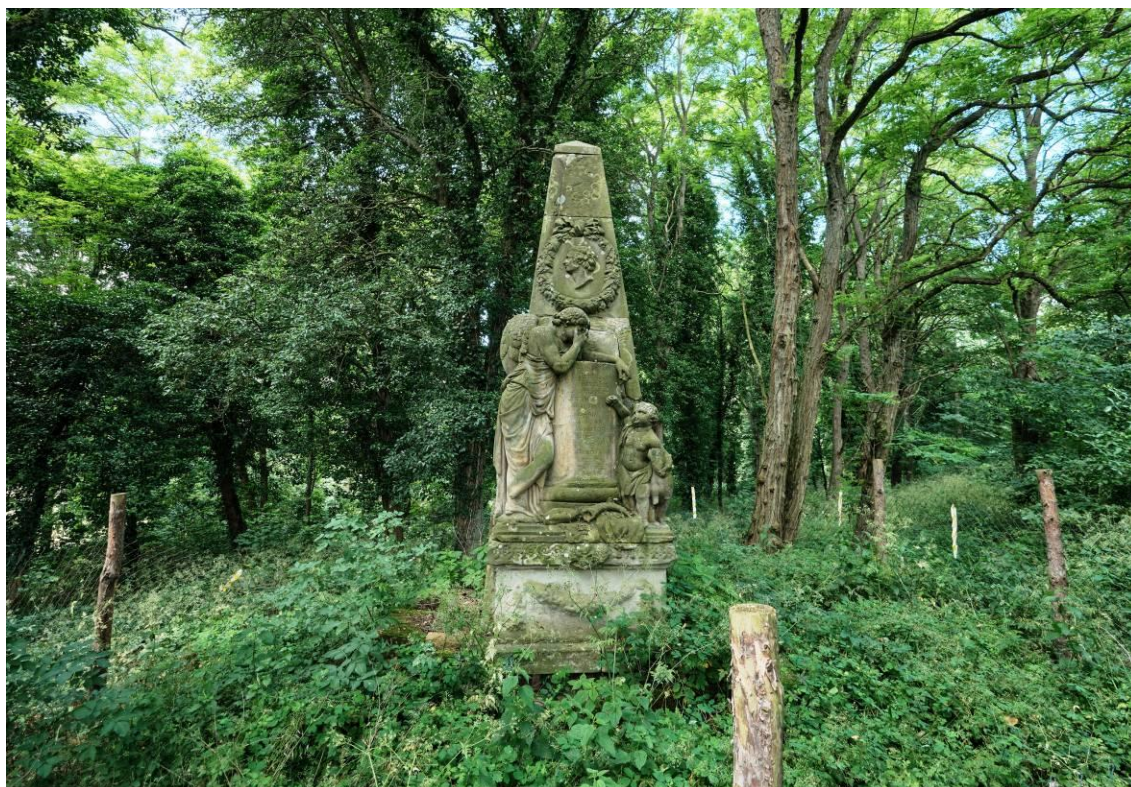
Bezrzecze: kościół pw. MB Różańcowej i cmentarz

Buk: kościół pw. św. Urszuli Ledóchowskiej

Stolec: kościół pw. Maksymiliana Marii Kolbego

Stolec: pomnik J.B von Ramin na cmentarzu przykościelnym (dokumentacja)

Stolec: remiza (dokumentacja)

Warnołęka: kościół MB Częstochowskiej

Police-Jasienica: ruina klasztoru augustianów

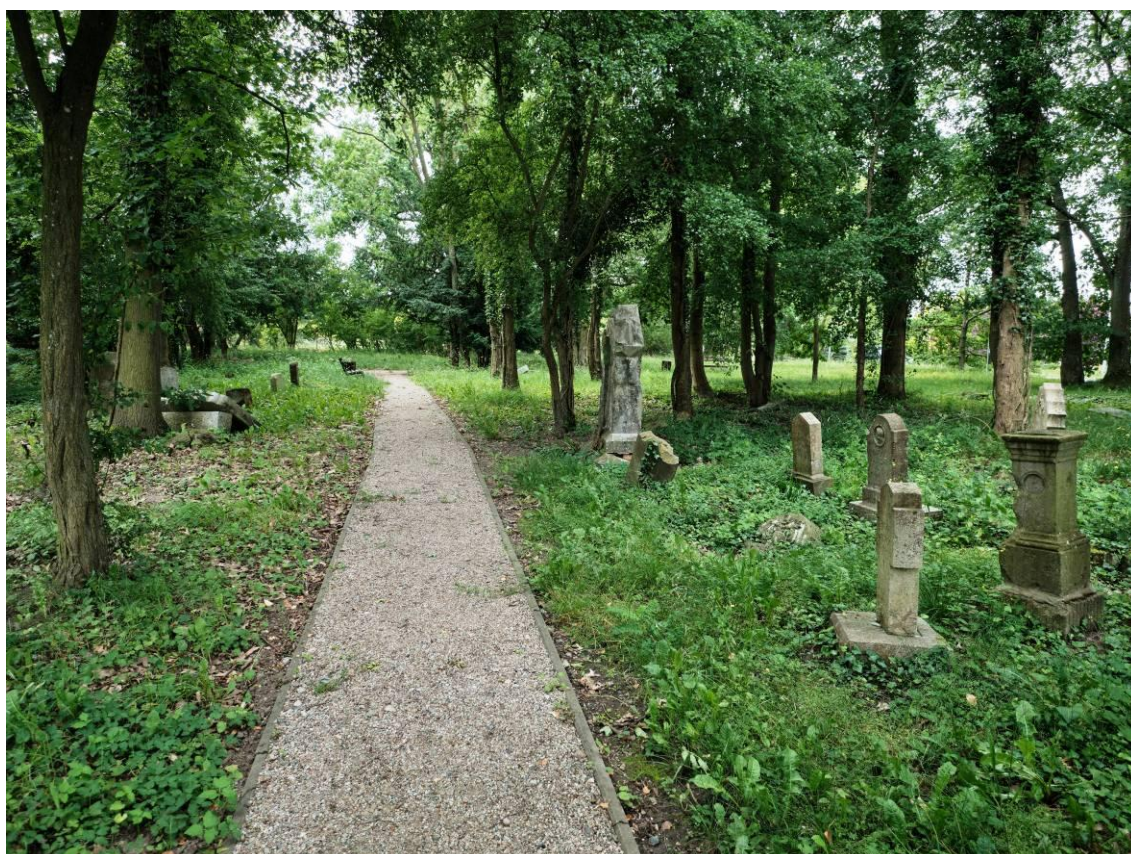
Karszno: pałac

Ostoja: dwór

Nowe Warpno: miasto - ratusz

Siadło Górne: cmentarz - lapidarium